

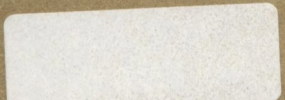
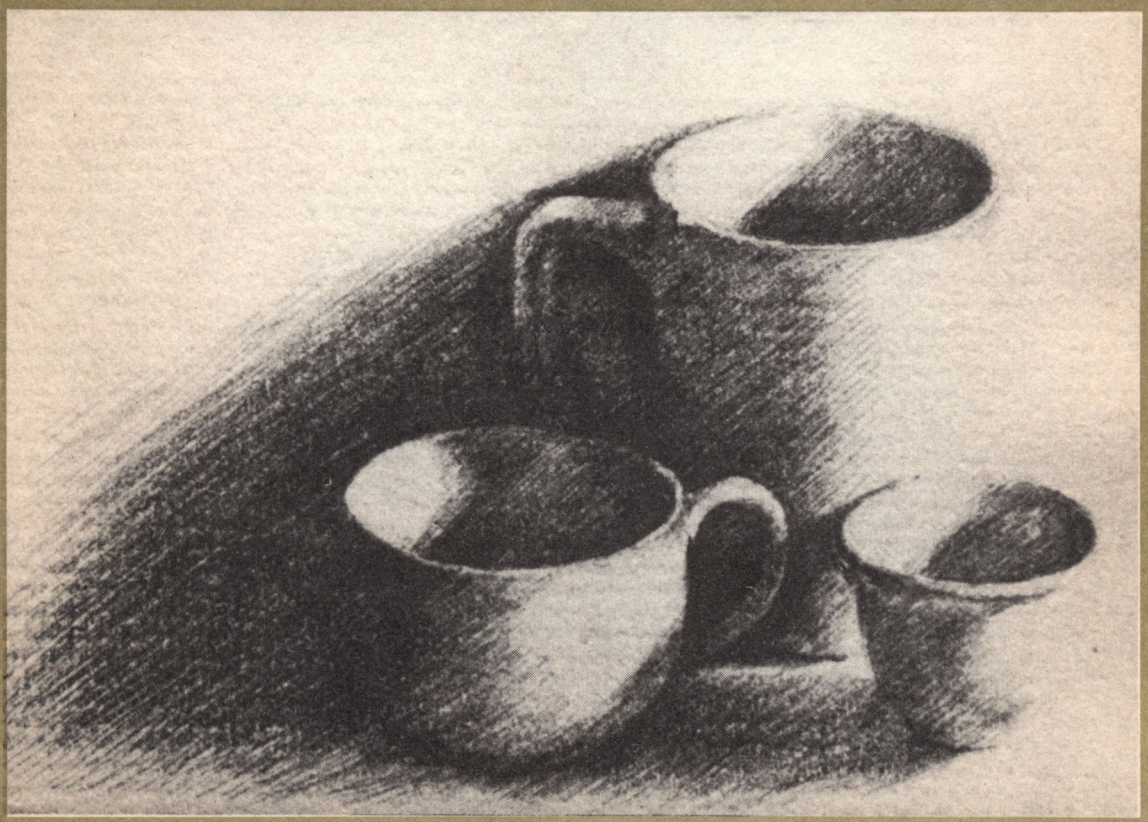
7400(2)

OSZK
SZAKKÖNYVTÁR • KÖNYVTÁRSZÁMOLÓ

'89 | 10

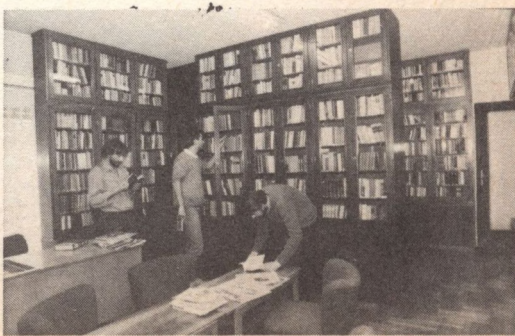
Könyvtáros

17

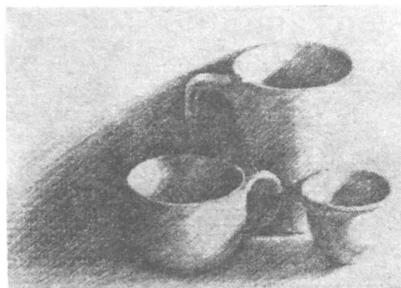

**Képek a Színház-
és Filmművészeti Főiskola
könyvtáráról
Híradásunkat lásd a 602. oldalon
(Révész András felvételei)**

39. évfolyam, 10. szám
1989. október

Könyvtáros

TARTALOM

Bereczky László	Így állt össze az októberi szám	571
Vajda Kornél	Az osztályvezető. Beszélgetés Juhász Jenő vel	573
Pálvölgyi Endre	Kiss Jenő: A magyar könyvtárak	577
Tószegi Zsuzsanna	A Nemzeti Periodika Adatbázis online szolgáltatása	578
	Dijak, kitüntetések (<i>Perszonália</i>)	581
Elle Tarik	A kiadói politika hatása az észti könyvtárakra	582
Evi Rannap	A könyvtárosképzés helyzete az észti köztársaságban	584
Silvi Saul	A gyermekkönyvtárak szerepe az iskolai reform megvalósításában	585
Futaky László	Kanadai könyvtári mozaik	587
	Lapozgató	591, 630
Huga Ibolya	A könyv- és könyvtárhasználati ismeretek tanításáról (<i>Iskola és könyvtár</i>)	592
Mátéfy Györkné	Igényfeltáró könyvtárosokra van szükség! (<i>Visszhang</i>)	594
	Kérdezz – felelek	596, 601
KÖNYVTÁRI ÉLET		
Tilhof Endre	Megszűnt egy könyvtár	597
L. Takács Zsuzsa	Az Egyetemi Könyvtárigazgatók Tanácsának júliusi ülése	598
Sebőkné Nagy Olga	Tájékoztatás a móri Radó Antal Városi Könyvtárban	599
HOLMI		602
LÁTÓKÖR		
Güntner Anita	Az Országos Rabbiképző Intézet könyvtárának története 1945-ig	603
Vértessy Miklós	Szabó Ervin levelei Gárdonyi Alberthez (<i>Könyvtárosok és bibliográfusok</i>)	610
Monostory Klára	Academia locuta – causa finita? Töprengések a szövegközlésről	613
Simon Gizella	Levelek ezerkilencszázötvennégyből, avagy a kétszintű igazgatás kezdetei II.	618
Abody Rita	Egyed László (<i>A Könyvtáros galériája</i>)	623
Horváth Géza	A Társadalmi Szemle repertórium 1946–1956 (<i>Bibliográfiák</i>)	624
Zircz Péter	Tallózó (<i>Könyvtári kiadványok</i>)	626
	Ezt mind mi irtuk	631

A lapunk e számában közölt grafikák Egyed László alkotásai

Из содержания

Заведующий отделом. Разговор с *Енё Юхас*, бывшим заведующим Отделом библиотек Венгерского министерства культуры (573);
Жужа Тосеги: Он-лайн услуги Венгерской национальной базы данных о периодических изданиях (578);
Эстонское библиотечное дело и гласность (авторы статей: *Элле Тарик*, *Эви Раннап* и *Сильви Саул*) (582);
Анита Гюнтнер: История библиотеки Государственной школы раввинов до 1945 г. (603).

From the contents

Head of the Department. Conversation with *Jenő Juhász*, former head of the Library Department in the Hungarian Ministry of Culture (573);
Zsuzsa Tószegi: On-line services of the Hungarian National Periodicals Database (578);
Librarianship in Estonia and the "glasnost" (*Elle Tarik*, *Evi Rannap* and *Silvi Saul*) (582);
Anita Güntner: History of the library of the National Rabbinistic College until 1945 (603).

Aus dem Inhalt

Der Abteilungsleiter. Ein Gespräch mit dem ehemaligen Leiter der Abteilung für Bibliothek des Kulturministeriums, *Jenő Juhász* (573);
Zsuzsa Tószegi: Online-Dienstleistung der Nationalen Periodikadatenbasis Ungarns (578);
Bibliothekswesen in Estonia und das Glasnost (*Elle Tarik*, *Evi Rannap* und *Silvi Saul*) (582);
Anita Güntner: Geschichte der Bibliothek des Landesinstituts für Rabbibildung in Ungarn bis 1945 (603).

Cikkeink szerzői

Abody Rita, a Könyvtáros munkatársa; *Bereczky László*, a Könyvtáros főszerkesztője; *Futaky László*, a nyiregyházi Mórnicz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár igazgatóhelyettese; *Güntner Anita*, az FSZEK XII. kerületi főkönyvtára gyermekrésztlegének munkatársa; *Horváth Géza*, a tatabányai József Attila Megyei Könyvtár munkatársa; *Huga Ibolya* főiskolai hallgató, Debrecen; *Mátéfy Györfné*, ny. főiskolai könyvtárigazgató; *Monostory Klára*, az OSZK munkatársa; *Pálóölgyi Endre*, a Könyvtáros munkatársa; *Evi Rannap*, az Észtországi Könyvtáros Egyesület elnöke; *Sebőkne Nagy Olga*, a móri Radó Antal Városi Könyvtár munkatársa; *Silvi Saul*, az Esztorzsi Gyermekek- és Ifjúsági Könyvtár igazgatóhelyettese; *Simon Gizella*, a kőszegi Chernel Kálmán Városi Könyvtár igazgatója; *L. Takács Zsuzsa*, az OSZK KMK munkatársa; *Elle Tarik*, a Tartui Városi Könyvtár módszertani osztályának vezetője; *Tilhof Endre*, az Ajkai Városi Könyvtár igazgatója; *Tószegi Zsuzsanna*, az OSZK osztályvezetője; *Vajda Kornél*, a Könyvtáros munkatársa; *Vértesy Miklós*, az Egyetemi Könyvtár ny. osztályvezetője; *Zircz Péter*, az OSZK ny. főigazgatóhelyettese.

Főszerkesztő: **Bereczky László**

A szerkesztőség címe: 1024 Budapest, Mártírok útja 55. II. 4.

Telefon: 163-495

Kiadja a **Pallas Lap- és Könyvkiadó Vállalat**

1906 Budapest, Lenin krt. 9-11. Tel.: 221-285. Levélcím: 1906 Budapest, Pf. 223

Felelős kiadó: **Németh Jenő** vezérigazgató

Szedte a Nyomdaipari Fényszedő Üzem (898195/20)

Petőfi Nyomda – 89/920086 Kecskemét, 1989

Felelős vezető: **Birkás Béla** igazgató

Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető bármely hírlapkézbesítő postahivatalnál, a Posta hírlapüzletében és a Hírlapelőfizetési és Lapellátási Irodánál (HELIR) Budapest XIII., Lehel u. 10/a. –1900–, közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással a HELIR 215-96 162 pénzforgalmi jelzőszámra. Előfizetési díj ¼ évre 78 forint. Egy szám ára 13 forint. Külföldön terjeszti a Kultúra Külkereskedelmi Vállalat. H-1389 Budapest, Postafiók 149.

KÖNYVTÁROS

A MŰVELŐDÉSI
MINISZTERIUM
LAPJA

Igy állt össze az októberi szám

Az első írás interjú *Fuhász Jenő*vel, a Művelődési Minisztérium könyvtári osztályának volt vezetőjével, az Állami Gorkij Könyvtár főigazgatójával. Bizonyára sokan fogják érdeklődéssel olvasni a beszélgetés szövegét, hiszen *Fuhász Jenő* kereken tizenöt esztendő óta húzta le a minisztériumban, s csaknem egy évtizeden át volt a könyvtári osztály vezetője. Emlékezései ezekre az évekre minden olyan könyvtárost érdekelnek, aki akkoriban a szakmában tevékenykedett. Interjúalanyunk körültekintően, óvatosan fogalmaz, mégsem tartom kizártnak, hogy egy-egy megállapítása vitára serkent némelyeket. Hogy mindjárt jó példával járjak elől, túlságosan sommás tényközlésnek tartom azt a mondatát, hogy „Mi már lényegesen jobb, korszerűbb ismeretanyagot kaptunk az ötvenes évek második felében (ti. az ELTE könyvtáros szakán), mint a jóval felettünk járók”. Tudtommal ez ideig senki sem hasonlított össze a különféle időszakok tananyagát (pedig bizonyosan érdekes lenne), addig pedig csak szubjektív megítélésre vagyunk kénytelenek hagyatkozni, a szubjektivitás pedig rossz ítélelőbíró. Bizonyára vitatéma lesz az is, amit a KMK-ról mond. Szívesen vesszük az interjúhoz kapcsolódó akár pro, akár kontra írásokat.

A másik cikk a nemzeti könyvtár egyik nagyon fontos központi szolgáltatásának, a *Nemzeti Periodika Adatbázis*nak gépesítési törek-

véseiről ad tájékoztatást. A szerző tényleges eredményekről tud számot adni, de újra meg újra visszatérő gond a biztonságos anyagi, tárgyi és személyi fejlesztési támogatás szükségessége.

Jó szívvel ajánlhatom olvasásra három észt könyvtáros egy-egy cikkét. *Elle Tarik* írásából például megtudjuk, hogy a 40-es és 50-es években csaknem 20 millió észt nyelvű könyvet semmisítettek meg a könyvtári állományból. A szerző ezt az időszakot elmés szóképzéssel bibliocidiumnak nevezi. Ugyancsak sokakat érdekelhet *Evi Rannap* összefogott cikke az észt könyvtárosképzés helyzetéről. Nálunk is ismerős gondokról szól *Silvi Saul*, aki a gyermekkönyvtárak szerepét vizsgálja az észt iskolai reform megvalósításában. Mindhárom cikk közös sajátossága a szókimondó nyíltság, a helyzet őszinte feltárása és a kiút keresése, a célok pontos meghatározása.

Futaky László egy kanadai város, a 650 ezer lakosú Calgary könyvtári helyzetét mutatja be. Van mit ellesnünk a távoli földrész könyvtáraitól! Erre a megállapításra kell jutnunk Futaky cikkének olvastán. Külön felhívom a figyelmet a szerző végső summázatára, mely szerint „Arra a kérdésre, mit is jelent a kanadaiak számára a könyvtár, a látottak és tapasztaltak alapján a következő válasz adható: elsősorban *magát a megvalósult demokráciát*. Nyitottságot, amely mind földrajzi, mind szellemi, jogi stb. értelemben egyaránt értendő”.

Tilhof Endre cikke egy ajkai városzéleli, 65 évet élt könyvtár nekrológja. Tilhof írásának komor a hangulata. Látszik, hogy aki szóvá teszi a Bódé nevű városrész könyvtárának halálát, nem a divatnak ír, hanem dühös, megbántott, szomorú és indulatos. Szóvá teszi, hogy a szomszédos épület gazdája, az MSZMP nem engedte be falai közé a könyvtárat tisztes bérleti díj fejében, mikor a helyiségei alig vannak kihasználva, csak havonta, kéthavonta üléseznek benne. Érdekes módon a napokban akadt a kezembe a *Kelet-Magyarország* egy cikke, amely éppen ellenkező előjelű jelenségről tudósít. Ide idézem: „Rendhagyó kezde-

ményezés Tarpán. Még ebben az évben átépítik a tarpai nagyközségi pártbizottság székházát. A napokban elkészült statikai szakvélemények is megerősítették a korábbi elképzeléseket, olyannyira, hogy már az építési tervek is elkészültek. Először május közepén vetődött fel a községben annak gondolata, hogy a tanács rendelkezésére álló 2 millió forintot – ami könyvtár építéséhez önmagában kevés – a pártház ilyen célú átalakítására fordítsák. A tervek elkészültek és a kivitelezési munkálatokkal a fehérgyarmati építőipari kisszövetkezetet bízta meg a tanács. Az épület alsó szintjében a könyvtár és az olvasóterem kap majd helyet, míg a tetőtérben kialakítandó helyiségek a pártbizottság céljait szolgálják a jövőben...” Úgy látszik, így is lehet.

Persze az az igazság, hogy nem csak Ajkán van veszélyben egy fiókkönyvtár. Nagyon sok szakszervezeti könyvtár felett is megkongatták a lélekharangot. A *Népszava* augusztus 7-ei számában Kovács Júlia írt cikket *Szakszervezeti könyvtárak – végveszélyben. Minden darab könyv a miénk!* címmel. Azt írja, hogy könyvtárosok, könyvtárvezetők felhívással fordultak a szakszervezeti tagokhoz, hogy „az ő tagdíjaikból létrehozott könyvtárakat ne hagyják veszni, ne engedjék széthordani. Ezek ugyanis nem az állam, nem a szakszervezetek, hanem a köz tulajdonai. Ha pedig valamely üzem területén létesült és működik, nem az éppen vezető testület magánvagyonra, hanem az ott dolgozóké, s kizárólag ők rendelkezhetnek vele.” Leírja azt is, hogy néhány helyen vállalatvezetői határozatra elkezdték kipakolni az üzemi könyvtárat, de a dolgozók spontán felzúdulása minden esetben akkora volt, hogy vissza kellett rakodni a könyveket. Veszélyben van Bodajkon is egy könyvtár, mert a helyi könyvüipari üzem egészségügyi szolgálatát szeretné berendezni a könyvtárhelyiségben (*Fejér Megyei Hírlap*, 1989. VII. 15.). A Heves megyei *Népújság* június 27-ei száma pedig arról számol be, hogy *Tarnamérán* le akarják bontani a községi könyvtár épületét, mert zavarja az újonnan épített patika gyógyszerészenek kilátását, és nehezíti a gyógyszerészeti megközelítését. Úgy hiszem, ideje lenne rendezni ezeket az ügyeket. Alaposan végig kell gondolni a szakszervezeti könyvtárak jövőjét, és meg kell védeni a községi kiskönyvtárakat a brutális bibliocidiumtól.

Szerettük volna, ha októberi számunk közli a könyvtárosegyesület keszthelyi vándorgyűlésén elhangzott fontosabb előadások szöve-

gét. Sajnos erre csak a következő számban kerithetünk sort, mivel csak néhány előadás szövege futott be időig. Azért mégis essék szó most, októberben is a vándorgyűlésről. Annyit elmondhatunk róla, hogy nem úgy fog szerepelni az MKE annaleseiben, mint a legtökéletesebben szervezett rendezvény. A szálláshelyeket olykor elképesztő távolságok választották el az ülések helyétől és a menzától. Voltak, akik Hévizen laktak, mások a város szélén, némelyik IBUSZ-szoba utcáját már nem is tüntette fel Keszthely térképe. Jellemző az én esetem is. Elküldtek a Toldi Miklós utca 10-be. Ez az utca már inkább Gyenesdiás, mint Keszthely, de akkor még vígan fuvarozott az FSZEK kocsija. Bemegyek a 10-es számú házba, ahol kiderült, hogy németek lakják, és nincs egyetlen üres ágy sem. Szerencsére a szomszéd ház ura eligazított, hogy nem a 10-be, hanem a 10/b-be kell mennem. Az első éjszaka bonyodalom nélkül telt el, még *Futala Tibor* sem érkezett meg, akit hálótársamnak rendeltek a szervezők. Másnap este taxin érkeztem „haza”, mivel nem volt kedvem az éjszakában egy órányit kutyagolni. Megyek fel a szobámba, hát három ágy van benne, s az ágyakon félreérthetetlenül női fehérneműk ledobálva. Az én holmim sehol. Megyek a másik emeleti szobába: az ábra ugyanaz. Felkeltem a háziasszonyt, aki elmeséli, hogy a nap folyamán kilenc embert küldtek hozzá, az első ötöt elhelyezte a fenti szobákban, de *Skaliczki Juditot* is még két meg nem nevezett hölgyet meg *Futala Tibort* kénytelen volt elküldeni. Nekem pedig kiürítették a saját hálószobájukat. (Ki tudja, ők hol aludtak!) Ezt csupán a derű kedvéért mondtam el, bár a történet idején cseppet sem voltam derűs, jónéhány sorstársammal együtt. Szerencsétlen dolog volt az éjszakai hajókirándulás ötlete is. Látni az égvilágon semmit sem lehetett, s a kétszer egy-egy órás út alatt szakmai megbeszélésekre sem kerülhetett sor, pedig talán a baráti vacsora a vándorgyűlések legtermékenyebb moccanata.

Sebaj! Mindezekért kárpótolnak az előadások, korreferátumok. El lehet majd olvasni ezeket, novemberi számunkban.

Bereczky László

A cikkek és ismertetések szerzőik véleményét tükrözik, és nem képviselik szükségszerűen a szerkesztőség álláspontját * * * Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

Az osztályvezető

Beszélgetés Juhász Jenővel

Osztályvezetőből főigazgató cím alatt számolt be a *Könyvtáros* arról, hogy *Juhász Jenő*, aki sok-sok éven keresztül volt az MM könyvtári osztályának vezetője, s ilyenként a magyar könyvtárugy minden bizonnyal legtöbbektől ismert képviselője, 1988 novemberétől az Állami Gorkij Könyvtár főigazgatója lett. Akkor (1989. 1. sz.) azt írtuk, hogy némi „laufot” engedélyezünk az új főigazgatónak (és magunknak), és a későbbiekben próbálkozunk meg azzal, hogy előbb az osztályvezető, majd a főigazgató tapasztalatairól, emlékeiről, koncepcióiról, illetve terveiről, szándékairól, programjáról írjunk. Innen a mostani rész címe: *Az osztályvezető*. Interjünk ezen első részében arról lesz szó, honnan is jött, kicsoda is *Juhász Jenő*, hogyan került a minisztériumba, mit élt meg ott. Egy következő alkalommal, *A főigazgató* címen, arról próbáljuk kifaggatni *Juhász Jenőt*, mi a helyzet az Állami Gorkij Könyvtárban, mit és hogyan is fog ott ő tenni, hatni, alkotni.

– *Mindenekelőtt arra kérnélek, számolj be pályafutásodról egészen addig, amíg az MM könyvtári osztályának élére kerültél! Honnan származol, mit tanultál, hogyan lettél könyvtáros, kik voltak mestereid, szakmai barátaid, hogyan alakult könyvtárosi pályafutásod, milyen szakmai tapasztalatokat szereztél?*

– A gimnáziumot Fehérváron jártam ki, az egyetemet, történelem-könyvtár szakon Budapesten, 1959-ben végeztem. Olyan nagymesterek tanítottak, mint *Kőhalmi Béla*, *Kovács Máté*, *Fitz József*, *Mezey László*. Mi már lényegesen jobb, korszerűbb ismeretanyagot kaptunk az ötvenes évek második felében, mint a jóval felettünk járók. Az egyetem elvégzése után mintegy hazatértem; Székesfehérváron kezdtem el dolgozni a megyei könyvtárban, majd történelmet tanítottam és voltam egyben az egyik gimnáziumban a könyvtár vezetője. A Fejér Megyei Könyvtár felkészült munkatársainak segítségével igyekeztem továbbra is tágabb körben szemlélődni. A gimnáziumi könyvtári állomány rendezésében jó segítőtársakra találtam a diákokban, tanárokbán. Igen sok haszon származott ebből: első sorban éppen nem az, hogy manuális segítőket kaptam. Minden teoretizálás mellőzésével, azok, akik segítettek nekem – igen sokan voltak –, beavatódtak a könyvtári munkába, én pedig közelről láthattam azt, amit használói igénynek nevezünk. Épp rendbeszedtük a könyvtárat, amikor a gimnáziumot átszervezték, én pedig Dunaujvárosba, a Dunai Vasmű könyvtárába mentem dolgozni. Egy év alatt – amíg ott voltam – jószerivel mindent előlről kellett kezdeni. A tenniakaró, hozzáértő és lelkes szakembergárda áldozatos munkájával teljes állományrevíziót csináltunk, elvégeztük a gyűjteményszervezés nehéz és aprólékos feladatát, akárcsak az épp elhagyott gimnáziumi könyvtárban. Bevezettük a szabadpolcos rendszert, ami 1960-ban talán nem volt még egészen megszokott, szakszervezeti könyvtárban pedig egyáltalán nem.

– *Még évekkel később is kemény csatákat kellett vívni érte. Volt kikkel!*

– Nemcsak könyvtárosok, hanem mások is segítettek az elképzelések megvalósítását, ott is, és később az SZMT Központi Könyvtár-

ban is. Mert 1963-ban megintcsak Fehérvárra kerültem, az SZMT könyvtárába. 1973-ig, ke-
rek tíz évig dolgoztam itt. Ez megint más isko-
la volt. Egy megye könyvtári hálózatát kellett
kiépíteni. Itt megint jó társakat találtam a
könyvtárban éppúgy, mint a „területen”. Ter-
mészetesen nemcsak a szakszervezeti könyvtá-
ri hálózat gondjairól szereztem tudomást, ha-
nem a tanácsi hálózatéról is, és persze nemcsak
a könyvtárakat ismertem meg, hanem a me-
gyét, a megyei üzemeket, vállalatokat és sok-
sok emberrel kerültem kapcsolatba, némelyek-
kel barátságba. A SZOT égisze alatt, a KMK
patronálásával a 60-as évek végén létrejött
igazgatói testületben élénk szakmai élet folyt,
ami nekem a mindennapi munkámhoz sok se-
gítséget adott. Meghatározó, perspektívákat
adó tíz év volt ez számomra. 1973-ban hagy-
tam el Székesfehérvárt és kerültem a Művelő-
désügyi Minisztériumba, a könyvtárügyi osztá-
lyra munkatársnak.

– *Milyen volt akkor a minisztérium?
A könyvtári osztály? Kik voltak ott, hogyan
láttál munkához?*

– Az osztály akkor kapta meg az önállóságot,
addig a Közművelődési Főosztály része volt.
Alkotó, tettekre kész gárda gyűlt akkor össze
Kondor Magda irányítása alatt: Zircz Péter,
Futala Tibor, Verseghi György, B. Nagy Ernő,
Rácz Aranka voltak a kollégáim, én magam
azon a napon léptem munkába, amikor Sárdy
Péter. Tiznél több volt az osztály létszáma. Ez
az idő már történelem. Az osztály, de az egész
szakma számára a könyvtárügy presztízisének
visszaállítása, felfuttatása volt a fontos, és eh-
hez a szakmában – akkor – meg is voltak az
erők, de sajnos nem jó szelek fújtak a mi szem-
pontunkból. A művelődésügyön belül, illetve
a tudományos és gazdasági életben sem kapott
megfelelő támogatást a könyvtárügy, periféri-
kus terület maradt továbbra is, ellentétben a
fejlett országokéval. Nekünk unos-untalan bi-
zonyítgatnunk kellett a könyvtári szolgálta-
sok nélkülözhetetlenségét, szükségességét a
társadalmi élet minden területén.

1971-ben volt a III. Országos Könyvtárügyi
Konferencia. Alaposan előkészített, kitűnő
programot felvázoló tanácskozás volt, sajnos
téziseire a társadalom akkor sem volt fogé-
kony. Volt tehát egy kitűnő koncepció, és mar-
adt nekünk a sokszor kicsinyes küzdelem, a
szinte egyes emberekre „lebontott” győzkö-
dés, az állandó ismételtetés, az újra és újra
kezdődő harc a már megszerzettnek hitt po-
zióiókért. Sok egyéb feladat mellett szűkebb

munkaterületemhez a tanácsi és a szakszerve-
zeti könyvtárak tartoztak. Elsősorban a fenn-
tartókkal igyekeztem jó kapcsolatokat kiépí-
teni. A fent vázolt helyzetben csak abban bizhat-
tunk, hogy rajtuk keresztül kaphatják meg a
könyvtárak azt, amire minden szakmai irány-
elvnl, állásfoglalásnál, irányításnál, ellenőr-
zésnél inkább szükségük van: a szükséges
anyagi támogatást. Főleg *Szente Ferenc*ccel
utaztunk sokat, jártuk az országot, mentünk a
tanácsokhoz, a pártbizottságokhoz, ha kellett
a vállalatok igazgatóihoz, egyetemi rektorok-
hoz. Nagyon hasznosnak bizonyultak az éves
tervtárgyalások is, ahol egy-egy megye könyv-
tárainak, fenntartóinak felelős vezetőit sikerült
egy asztalhoz ültetni. Mondanom sem kell,
könyvtárpolitikai szempontból milyen jelentő-
séggel bírtak ezek a közös gondolkodások. De
csak személyesen lehetett e fontos partnereket
összehozni. Ismert a két szomszédvár-szind-
róma: olyan vezetők, akiknek a legszorosab-
ban kellett volna együttműködniük, helyett

– ilyen-olyan okból – évekig több helyütt alig beszéltek egymással.

1979-ben neveztek ki a Közgyűjteményi Főosztály könyvtári osztálya vezetőjévé. Addigra az osztály munkatársi gárdája kicserélődött. *Kondor Magda* nyugdíjba ment, *Zircz Péter*, *Futala Tibor*, *B. Nagy Ernő*, *Rácz Aranka*, *Verseghi György* elmentek az osztályról. Új csapat felállítása vált szükségessé, amelyre sok feladat hárult, hisz ekkor kellett megrendezni a IV. Országos Könyvtárügyi Konferenciát, megszervezni a könyvtári tvr. végrehajtását, újjászervezni az Országos Könyvtárügyi Tanácsot, a különböző tanácsadó testületeket, a Magyar Könyvtárosok Egyesületét és mindehhez képest az egyik minisztériumi átszervezés során az osztály létszáma hatra, majd ötre csökkent.

Ekkortól, a nyolcvanas évek elejétől tetőztek a pénzügyi problémák is. Pedig a könyvtárügy „területe” addigra már jócskán kibővült, újfajta megközelítést igényeltek az iskolai könyvtárak, a szakkönyvtárak, egyházi könyvtárak stb. Sürgős mentési akciókra is szükség volt. Értékek pusztultak, folyamatok váltak szinte visszafordíthatatlanná.

De nőtt a könyvtárak feladatainak száma, sőt mélysége is. Nemcsak arról volt szó, hogy válaszolni kellett az új médiák kihívásaira,

hogy a közművelődési könyvtárakat is információs bázisokká kellett szervezni, hogy egyre több belső, szakmai probléma és újdonság merült fel, amivel foglalkozni, amire figyelni kellett, hanem arról is, hogy kívülről is egyre nagyobb terhek neheztedek a könyvtárakra. A kulturális szint emelése, az egyre-másra felmerülő új igények kielégítése természetesen nem megy az ún. Münchhausen-effektussal. Saját hajánál fogva senki sem képes magát kimozdítani. A könyvtárakra hárult számos olyan szerep és feladat, amelyről korábban szó sem volt. Ugyanakkor egyre „elfoglaltabbak” lettek az emberek, az olvasói létszámok csökkenni kezdtek vagy stagnáltak, nem volt ami igazán érdekeltté tette volna az egyes rétegeket információk szerzésében, az olvasásban, a kulturálódásban, a könyvtárhasználatban. Még olyan alapvetően fontos csoportok is kezdtek lemorzsolódní, mint a pedagógusok és más értelmiségi rétegek.

A könyvtárak vezetői szinte alig foglalkozhattak szakmai, belső kérdésekkel, azokkal, amelyekhez igazán értettek, amelyeket felvállaltak, ami a hivatásuk és a dolguk volt, ehelyett az igazukért, presztizsükért, elismertetésükért kellett harcolniuk, pénzt kellett szerezniük, munkájuk súlypontja csaknem a könyvtáron kívülre került; a berendezésért, az épületért küzdöttek, amit feltételként, munkavégzésük kellekéként-kereteként eleve meg kellett volna kapniuk.

Mint mondtam, szerettük volna, ha ezeket a terheket leveszik vállaikról a fenntartók, hogy a dolgok természetes rendjéhez közelebb álló struktúra alakuljon, alakulhasson ki. Nos, ehhez kellett jó stábot kialakítani, ezért volt szükség a fenntartókkal való intenzív kapcsolattartásra. Ami a stábot illeti, sikerült jó munkatársakra szert tennem: *Cholnoky Győző*, *Kapitány Károlyné*, *Sárdy Péter*, *Sóron László* kitűnő munkatársak voltak. De persze remek partnereket találtam a „külsők” között is. Nehéz lenne felsorolni azokat a szakembereket, akik nélkül elképzelhetetlen lett volna bármilyen eredményt is elérni. Az eredményeket, amelyeket a könyvtárügy ezekben az időkben elért, nem kívánom felsorolni. Mindenki tudja, hány és milyen könyvtár épült, hogy az OSZK is, több évtizedes késséssel, nem éppen a legkedvezőbb helyen, nem éppen a legalkalmasabb formában, de épülethez jutott. A számítógépesítés beindítása, kezdeti eredményei is ismertek. Sajnos ezekre a vívmányokra, eredményekre árnyékot vetett az a helyzet,

amelyben létrejötték: akkor építkeztünk, amikor a gazdasági helyzet félelmetesen leromlott, akkor kezdtünk a számítógépesítésbe, amikor már az első eredményeknek kellett volna megmutatkozniuk, akkor gyorsítottuk meg a hajó futását amikor már erősen fogyott az üzemanyag.

– *Szólj néhány szót az osztály és a KMK viszonyáról! Mondj valamit arról az időszakról, amikor a KMK megszüntetéséről lehetett hallani.*

– Mindenkor az volt a véleményem, hogy korszerű, ütőképes KMK-ra van szükség, és egy ilyenre valóban szükség is van. Jól tudom, hogy vannak igen fejlett könyvtárüggyel rendelkező országok, ahol nincs KMK, nem is érzik szükségét valami hasonló felállításának, megszervezésének. Nálunk azonban szükség van – *Szente Ferenc* kifejezését idézem – valamiféle „könnyűlovasságra”. Persze nem *csak* KMK-ra van szükség, és arra pedig kiváltképp nincs, hogy minden ügyet a KMK intézzen. A könnyűlovasság mögött, a mélységben meg kell lennie a nehézfegyverzetnek is. Ezért találtam jónak, hogy az OSZK „bázisán” munkálkodjék. Ehhez persze az is kell, hogy a KMK forduljon az OSZK felé is. Miért kellett volna mintegy kivonulnia az OSZK-ból? Miért ne segíthetett volna például a költözés problémái kapcsán, építészeti-bereendezési stb. tanácsokkal az OSZK-nak is?

A KMK egyébként is Janus-arcú intézmény volt. Egyrészt szakmai műhely, kutatóintézet, másrészt a könyvtárpolitika egyik „csinálója”. A hatvanas-hetvenes években, a hetvenesek közepéig elegendők, korszerűek voltak a KMK által nyújtott szolgáltatások. Később új és újabb szolgáltatásokra lett volna, volt is igény. Nem a KMK megszüntetéséről volt tehát szó, hanem annak korszerűsítéséről. Korszerűsíteni viszont feltétlenül szükség volt, szükségese lenne úgy hiszem ma is.

– *Beszélgünk egy kissé „belügyekről” is! Az osztály helyzetéről a minisztériumban, arról, ami kívülről nézve az osztály válságának látszik, arról, hogy milyen keretek közt képzeled el az optimális minisztériumi munkát!*

– A hivatalnok szerepe kettős: képviselnie kell az ügyet, a rábízott szakma ügyét is, képviselnie kell a hivatalt is. E kettősséggel nem csak meg kell, meg is lehet birkózni, termékeny ellentmondás feszül közöttük. Az azonban már éppen nem előre mozdító erő, ha gyakran változik az irányítási struktúra. A legveszélyesebb hátulütő, hogy sokszor nem ott volt a

döntési hatáskör, ahol a szakismeret. A könyvtári osztály legfontosabb feladata az lenne, hogy összkönyvtári vállalkozásokat finanszírozzon, és gyakorolja a törvényességi felügyeletet. Ehhez képest szükség van gazdasági, jogi stb. szakismeretekre, ám a jelenlegi (vagy inkább az elmúlt időszakban) épp ezeket a szakterületeket „központosították”, még a szakközpontokról is. És persze nagy baj volt az is, hogy sohasem a feladatokhoz mérték az osztály létszámát. Míg a feladatok nőttek, szaporodtak, az osztály lassan elfogyott. Pedig feltétlenül szükség van könyvtári osztályra. Sőt! A könyvtárügy, szóltam már róla, kiterjedését és mélységét tekintve is hallatlanul megnövekedett. Ágazatközi feladatok, problémák vannak, ágazat- és tárcaközi felhatalmazásokra van szükség. Ehhez pedig emberek kellene, méghozzá a könyvtárügy egészében gondolkodó, politikus alkatú emberek. Amiként kiépült, kiépült a könyvtári rendszer, tekintet nélkül a fenntartók, a hivatalok, a minisztériumok különbözőségeire, akként az egységes, az egész területet átfogó hivatali apparátusnak is ki kell épülnie. Persze nem kell, hogy a könyvtári osztály munkatársai lássák el egyedül a koordinátori szerepet. Ez képtelenség és felesleges is. Nélkülözhetetlenek a különféle szervezetek, egyesületek éppúgy, mint az egyes könyvtárosok, intézmények.

Csak így védhető ki az a hendikepp, hogy az MM hátrányos helyzetű minisztérium lévén, könyvtári osztály is óhatatlanul periférikus szerepkörűvé váljék.

– *Miért váltál meg posztodtól? Mik voltak döntésed hivatali és személyes okai?*

– Erre kár sok szót vesztegetni. Eleve rövid időre vállaltam az osztályvezetői posztot, azután tíz évet húztam le ilyenként. Egyszer abba kell hagyni, váltani kell, mást is csinálni. Hivatali és személyes okokból egyaránt úgy éreztem, most már mindenképpen állást kell változtatnom. Még időben jutottam így egész embert kívánó feladathoz.

– *Köszönöm a beszélgetést.*

*

Interjúnk a Gorkij Könyvtárban készült volna, ám első alkalommal szóhoz sem juthattam, nemhogy kérdéseket tehettem volna fel. *Juhász Jenő* órákon át kalauzolt új birodalmában, a pincétől a padlásig megmutatott mindent, és bár belülről jól ismertem (vélttem ismerni) az ÁGK-t, egyik meglepetésből a má-

sikba estem. *Juhász Jenő*, az új főigazgató ugyanis nemcsak, sőt nem is elsősorban azt mutogatta, ami van, hanem mindenütt azt, ami „lesz”. Erről azonban, valamint a főigazgató

egyéb gondjairól, elképzeléseiről, elért és elérni vágyott eredményeiről a beszélgetés folytatásában próbálok majd beszámolni.

Vajda Kornél

Kiss Jenő: A magyar könyvtárak

Az első változatában 1972-ben angolul, németül és oroszul, 1977-ben (Tokióban) japánul már megjelent kiadvány átdolgozott formában 1988 óta végre magyar nyelven is hozzáférhető (időközben a második – bővített és javított – kiadás angolul is megjelent, *Libraries in Hungary* címmel, *Székely Dániel* fordításában, ára 100 forint). A kötetet – kizárólag a recenzens hibájából – szokatlanul nagy késéssel ismertetjük, de az eltelt idő alatt legalább bebizonyosodott, hogy a benne olvasható információk nem vagy alig vesztek aktualitásukból.

„A magyar könyvtárak a szocialista fejlődés útján” című fejezetből elsősorban a hazai könyvtárpolitikáról, könyvtárügyünk jogi szabályozásáról, a központi irányítás próbálkozásairól és tétüvjairól kapunk rendkívül hasznos áttekintést. A szerző különös érdeme, hogy engedve a könyv megírásakor még érvényesülő kényszernek, leírja ugyan, hogy 1945 előtt „néhány városi könyvtáron kívül az országban nem volt közművelődési könyvtári ellátás”, majd – önmagának is ellentmondva – hozzáteszi: „a korábbi falusi népkönyvtárak legtöbbször alkalmatlan volt... mert állománya szétszóródott a háborúban...” (ugyan mi szóródhatott szét abból, ami nem volt?), de azért – diplomatikusan – kifejezésre juttatja: tudomása van arról, hogy valójában nem a háborúban szóródott szét ez az állomány, hanem a háború után a párt szektás, sztálinista „művelődéspolitikájának” nevében elkövetett vandál pusztításnak esett áldozatul, ugyanúgy, mint a falusi olvasókörök, gazdakörök, iparos és egyéb egyesületek. Ami akkoriban – a kézirat születése idején – nem csekély bátorságot kívánt. Ez egyébként arra is figyelmeztet: itt lenne az ideje feldolgozni a két háború közötti időszak népkönyvtárainak történetét – különös tekintettel a húszas-harmincas évekre – objektív, azaz nem „pártos” módon!

Ugyancsak érdeme a szerzőnek, hogy – divatos kifejezéssel élve – gúzsba kötve is tudott táncolni: a kötelező tiszteletkörök („az ország megszabadult a dogmatikus politikától, és a társadalom fejlődésében, a gazdasági életben is új szakasz kezdődött” stb.) megtétele után igencsak reális képet fest eredményeinkről. A figyelmes olvasó számára aligha lehet kétséges, hogy nem diadalmenetről, hanem balsikerek sorozatáról van szó, még ha a fejezet végén „óvatos optimizmus”-t emleget is a jövőt illetően (1984-ben ez még nem volt annyira irreális, mint napjainkban).

A „Könyvtárak a mai Magyarországon” fejezet precízen és tömören foglalja össze könyvtári rendszerünk legfontosabb tudnivalóit, a fenntartás, a felügyelet és az irányítás kérdéseit, a társadalomnak a könyvtárakkal és a könyvtárosokkal szemben támasztott – kellőképpen ki nem elégített – igényeit, a könyvtár-építés gondjait.

Ezután a különféle könyvtár típusok (nemzeti, közművelődési – ezen belül tanács-, városi, falusi, gyermek- és szakszervezeti –, iskolai, felsőoktatási és szakkönyvtár), a könyvtárügy központi szervei (MM, OKT, KMK, könyvtárellátó) és a szaksajtó, a képzés, a „szakma”, majd az MKE jellemzése következik, többnyire véleménnyel és értékeléssel együtt. A kötetet statisztikai táblázatok, a felhasznált irodalom jegyzéke és érdekes fényképsszeállítás zárja.

*

Hasznos és tanulságos olvasmány a könyvtári munka bármely területén dolgozó valamennyi könyvtárosnak és a könyvtárosképzéssel foglalkozóknak egyaránt. (*Közp. az OSZK KMK, 1988, Műzsák. 129 l. 56 Ft.*)

Pálvölgyi Endre

A Nemzeti Periodika Adatbázis online szolgáltatása

A *Könyvtáros* hasábjain már találkozhatta a tisztelt Olvasó az Országos Széchényi Könyvtár egyik központi szolgáltatásáról, a *Nemzeti Periodika Adatbázis*ról (NPA), vagyis a kurrens külföldi folyóiratok központi katalógusának gépesítési törekvéseiről szóló cikkel (1985/2. sz.). Az akkor leírt nagy vállalkozás ugyan teljes egészében még nem épült ki, de az eredmények már elérik azt a szintet, hogy a könyvtári közvélemény elé léphessünk velük – részben, hogy tájékoztatást adjunk, részben, hogy szakmai véleményt kapjunk munkánkról.

Mint ismeretes, a könyvtárak bibliográfiai feldolgozó munkáját világszerte alapvetően megváltoztatták az ISBD (International Standard Bibliographic Description) előírásai. Miután a 80-as években Magyarországon is kötelező hatályú bibliográfiai szabványok és szabványcsaládok léptek életbe az ISBD-elvek és más nemzetközi szabályok, szabványajánlások alapján, természetesen adódott, hogy az NPA is erre a feldolgozási módra épüljön. Az a tény, hogy a Nemzeti Periodika Adatbázis a nemzeti könyvtáron belül jön létre, két oldalról is a bibliográfiai szintű feldolgozást tette indokolttá: egyrészt a magyar könyvtári rendszert kívánja szolgálni a hiteles adatokat tartalmazó, szabványos, adatcserére alkalmas bibliográfiai rekordokkal, másrészt a Széchényi Könyvtárba beérkező, nem kis számú kurrens külföldi időszaki kiadványok feldolgozását is elvégzi. Ez megfelel az OSZK tervezett integrált számítógépes rendszerében az egyszerű feldolgozás, többszöri felhasználás elvének.

Az igen gondosan, széles körben kimunkált elvekre épülő NPA minden vonatkozásban gyökeres változást hozott: teljes egészében megváltozott a feldolgozás filozófiája, tartalma és módszere, új alapokra került a bejelentési rendszer, a szolgáltatások terén funkció- és feladatbővülés egyaránt jelentkezett. E nagy-

szabású vállalkozás azonban a biztonságos anyagi, tárgyi és személyi fejlesztési támogatást nélkülözve ment végbe – mégpedig az „ütőképességet” jelentő tényező: az idő rovására.

Az elmúlt évek alatt kialakult helyzetet elemezve ma már biztosan állíthatjuk, hogy az NPA tervezése, majd kiépítése során gyakorlatilag folyamatosan igényelt, de mindannyiszor elmaradt anyagi és létszámfejlesztési gondok miatt túlságosan hosszúra nyúlt a számítógépes rendszer fenntartására fordított idő. Tudvalevőleg minden rendszer létrejöttének legnehezebb időszaka a párhuzamos fenntartás, amely alatt az új még nem, a régi már nem képes maradéktalanul ellátni funkcióját. Az NPA esetében ez a helyzet még tovább bonyolódott: mivel a költségvetési források csakis a manuális nyilvántartás bővítésére lettek volna elegendőek, a számítógépes rendszer létrehozását gyakorlatilag kizárólag a külső támogatások hol bővebben áradó, hol teljesen elapadó „hozama” tette lehetővé. Ennek következtében viszont az a furcsa helyzet állt elő, hogy még a rendszer teljes feltöltése előtt megkezdődött az NPA közvetlen elérését biztosító online szolgáltatás, miközben a szakma egyre türelmetlenebbül várta – hiába – a tájékoztatás és a gyűjtőkori együttműködés fontos segéd-eszközét, a kurrens lelőhely-jegyzéket.

A lelőhely-jegyzék kiadásában bekövetkezett több éves lemaradást számos tényező okozta. Ezek felsorolása helyett elegendőnek tűnik egyetlen lényeges akadályt megemlítenünk: a számítógépes rendszerre való átállás miatt a hagyományos előállítású jegyzékeket már nem lehetett megjelentetni, az adatbázis feltöltése pedig a szűkös anyagi és munkaerő-kapacitás miatt lassan haladt előre. A számítógépes rendszer kiadványelőállító programjával a lelőhely-jegyzék automatikusan készül-

het, ezért minden erőnkkel arra törekedtünk, hogy minél előbb feltöltsük az adatbázist, és ezzel megindulhassanak a tervezett szolgáltatások, köztük a lelőhely-jegyzék megjelentetése is.

Most, hogy a lelőhely-jegyzék kéziratára végre nyomdában van, és az ígéretek szerint 1989 végére meg is jelenik – négy kötetben, 2500 oldalon –, röviden erről is beszámolhatunk. Az 1985-ben és 1986-ban kurrens kötetekkel gyarapodott 15 500 időszaki kiadvány teljességre törekvő, a szabványelőírásoknak megfelelő bibliográfiái tételei, valamint a bibliográfiái kapcsolatok és címvariánsokat jelző utalói egyetlen betűrendben alkotják a három kötetes törzsrészt.

Az időszaki kiadványok bibliográfiái tételét követik az állományi adatok: előbb az adott időszakban az országban meglévő legteljesebb állomány látható, összevont formában, az ezzel rendelkező könyvtárak kódjeleivel együtt, alatta pedig azoknak a könyvtáraknak a kódja, amelyeknek a teljes állománynál kevesebb van birtokukban. A feloldott kódok, illetve a bejelentő könyvtárak szolgáltatásaira, címére és más fontos adataira vonatkozó információk a lelőhely-jegyzék negyedik, a mutatókat tartalmazó kötetében található meg.

Az NPA online szolgáltatása

Magyarország sok éve aktív igénybevevője, és egyes rendszerekben adatszolgáltatója is a nemzetközi online adatbázisoknak, a sorozatos restriktív intézkedések miatt azonban a saját fejlesztésű országos hálózat kiépítése csak a 80-as évek második felében kezdődhetett meg. A közvetlen számítógépes kapcsolatot lehetővé tevő hálózat fejlesztésének rendszergazdája a Magyar Posta és a Magyar Tudományos Akadémia Számítástechnikai és Automatizálási Kutatóintézete (MTA SZTAKI). Az OMF és az MTA által anyagilag is jelentősen támogatott, az *információs infrastruktúra fejlesztését* szolgáló országos hálózat (IIF) szolgáltatásában és felépítésében illeszkedik a nyugat-európai rendszerekhez is. A sokat emlegetett, ún. integrált európai információs rendszer működését biztosító EURÉKA program keretében kiépülő, a jelenleg üzemelő kutatói hálózatokat kiváltó COSINE (Cooperation for Open Systems Interconnection Networking in Europe) hálózatba való bekapcsolódásra a magyar rendszernek is meglesz a lehetősége.

A magyar IIF hálózat üzemelését lehetővé tevő UNI (User Network Interface) programcsomag a SZTAKI fejlesztése. Ugyancsak ennél az intézménynél üzemel a hálózat szolgáltató (host) számítógépe, amely a CICS terminálkezelő rendszer vezérlésével, az UNESCO támogatásával fejlesztett CDS/ISIS programmal teszi elérhetővé az adatbázisokat. A hálózatban üzemeltetett adatbázisok a magyar nyelvű üzenetállomány segítségével könnyen lekérdezhetőek.

A Nemzeti Periodika Adatbázis saját fejlesztésű programrendszerrel, kötegelt (batch) üzemmódban érhető el a külső számítógéppontban. A MARK IV filekezelőn alapuló programrendszer OS/VS 2 operációs rendszer környezetben működik. Az adatbázis kiegészítő, aktualizáló és lekérdező programjai PL/1 és Assamler nyelven készültek. Az OTKA IIF adatbázisépítési pályázatán nyert, az NPA online szolgáltatását lehetővé tevő 2,1 millió forintos támogatás felhasználásával tudtuk a CDS/ISIS rendszerbe betölthető, az ISO 2709-es szabványnak megfelelő mágnesszalagokat az üzemeltető számítógéppont közreműködésével előállítani.

Szolgáltatásra két, önállóan is lekérdezhető adatbázist adtunk át: a bibliográfiái és állományi adatokat tartalmazó NPA-t és a könyvtárakra vonatkozó információkat szolgáltató NPA-L-t. A menüvezérelt CDS/ISIS alatt sok ismerv alapján kereshetők a rekordok. A legegyszerűbb a belépés a mutatófile-ba az *explore* paranccsal, közvetlenül a keresett szónál, például, ha csak annyit tudunk a címből, hogy az *Italia, italiana* vagy ehhez hasonló szó szerepel benne.

Az így talált releváns szóra a képernyő *NO* oszlopában lévő számmal lehet hivatkozni. Amennyiben a rendszer több találatot jelez (a képernyő *POSTING* oszlopában 1-nél nagyobb szám van), úgy célszerű a *d tal* megjelölt paranccsal a rövid találati formát kérni: ez az ISIS-számot, a főcím első 50 karakterét, a közreadó ország kódját és a kiadvány állapotát (kurrens vagy megszűnt) tartalmazza.

Ha a képernyőn van olyan cím(részlet), amelyet részletesebb formában is meg akarunk nézni, az ISIS-szám alapján rögtön elérhető a rekord. A részletes leírást két formátumban is ki lehet iratni: a *d full* a mezőket felbontva és „címezve”, egymás alatt, a *d bibl* pedig az ISBD/S előírásainak megfelelő szerkezetben és központosítással együtt tartalmazza a rekord adatait.

A bibliográfiai adatok után az állományi és lelőhely-információk találhatóak. Az állományok először összevont formában jelennek meg: ez a Magyarországon található legteljesebb állományt mutatja – alatta láthatók a tel-

jes állománnyal rendelkező könyvtárak kódjai. Ezt követi a részletes állomány, amely a részegységeket egyenként felsorolva közli, hogy az adott részegység mely könyvtár állományában van meg. Például:

Italia medioevale e umanistica. – Padova: Editrice Antenori

Indulás/megszűnés: 1(1958) – Hordozó: hagyományos

ISSN 0391-7495 = Italia medioevale e umanistica

ETO: 945

850

OSZT.: (UK), (WA)

Teljes állomány: 24(1981) – 27(1984)

Részletes állomány: 24: B1; B3

25: B1; B2; B3

26: B1; B2

27: B1

A közvetlen keresést lehetővé tevő ún. invertált file-okban egyenlőségjellel és a szöveg megadásával lehet keresni. Az NPA az összes fontos bibliográfiai mezőt tartalmazza invertált formában: az ISSN/KSSN számot, a közreadó testület és a kiadó nevét, a megjelenés helyét, az osztályozási jelzeteket, az ETO számokat stb. Lehetőség van egy speciális rövidített keresésre is – ez a főcím pontos ismeretekor célravezető: az első szignifikáns szó 1–3. betűje, a második-harmadik szó (köztük az esetleges névelő is) 2–2 betűje, majd a negyedik szó 1. betűje, vesszőkkel elválasztva egymástól. Ha a cím négy szónál rövidebb, az adathiányt vesszővel kell jelezni.

A Boole-algebra szabályainak megfelelően lehetséges két vagy több szempont egyidejű

keresése is a logikai (ÉS – jelölése: +, VAGY – jelölése: *, DE NEM – jelölése: ^) kapcsolatokkal. Ha például az Olaszországban megjelenő irodalmi lapokat keressük, az *ita* országnév-kód és az irodalom (*WA*) jelzetének együttes keresésével előhívhatjuk a mindkét kérdésre releváns időszaki kiadványokat.

Állományi adat keresését a rendszer nem teszi lehetővé. Ha azonban a keresett folyóirat lelőhelyének pontos adatait kívánjuk megtudni, a *change* paranccsal átmehetünk az NPA-L adatbázisba, amelyben a bejelentő könyvtárak elnevezéséről, címéről, távközlési számairól, szolgáltatásairól stb. szóló információk találhatóak meg. Egy rekord az NPA-L adatbázisból:

NPA KÖNYVTÁR

B1

Országos Széchényi Könyvtár

1014 Budapest

Budavári Palota F. ép.

POSTAI CÍM: Budapest

1827 pf. 486

TELEFON: 757-533

TELEX: 224226

ISIS-SZÁM: 000007

SZOLGÁLTATÁSOK: nem kölcsönöz

helyben olvasás van

készítenek szabad szemmel olvasható másolatot

készítenek mikrofilm-másolatot

készítenek mikrofilmlap-másolatot

SELEJTEZÉS: a kiadványokat állományba veszik és öt évnél tovább megőrzik

A jelentős külső támogatással létrehozott bibliográfiai adatbázisban az első feltöltéskor 20 000 tétel volt, a hozzá tartozó mintegy 450 000 állományi adattal; a könyvtári adatbázisban pedig 1072 könyvtárra vonatkozó információ található. Ezzel a rendszer feltöltése még nem fejeződött be, számos rekordot javítani is kell, és a használat során újabb belépési

pontok biztosítására is jogos igény merült fel. Az adatbázis felújítása, illetve bővítése csak újabb jelentős külső támogatással valósítható meg, de igazi megoldást csak a régóta tervezett, de most végre megvalósulni látszó saját számítóközpont jelenthet.

Tószegi Zsuzsanna

Perszonália

Díjak, kitüntetések

Augusztus 20. alkalmából *Pusztai Ferenc* művelődési államtitkár kitüntetésekét nyújtott át a Parlament Gobelín-termében. Az ünnep-

ségen megjelent *dr. Kőrössy Jenő*, a Közalkalmazottak Szakszervezetének titkára, *Vadász János*, a Közgyűjteményi és Közművelődési Dolgozók Szakszervezete országos titkára, *dr. Stark Antal* államtitkár, *Kelemen Elemér* miniszterhelyettes, *Manherz Károly* miniszterhelyettes. A Himnusz elhangzása után *Pusztai Ferenc* mondott ünnepi köszöntőt, majd átadta a kitüntetésekét.

Eredményes népművelő munkája elismeréseként a KIVÁLÓ NÉPMŰVELŐ kitüntető címet kapta *Csőglei Józsefné*, a Zalaszentgróti Városi Könyvtár igazgatója, *Havas Katalin*, az FSZEK IX. kerületi főkönyvtárának igazgatója, *dr. Novák Ákos*, a Szakszervezetek Csongrád Megyei Tanácsa Központi Könyvtárának igazgatója. A magyar könyvtárügy érdekében kifejtett kiemelkedő munkája elismeréseként a SZABÓ ERVIN EMLÉKÉRMET kapta *dr. Drahos Istvánné*, a Pest Megyei Művelődési Központ és Könyvtár könyvtárigazgatója, *dr. Eördögh Endréné*, a bajai Ady Endre Városi Könyvtár igazgatója, *Kiss Jenő*, az FSZEK főigazgatója, *dr. Mader Béla*, a JATE Központi Könyvtárának főigazgató-helyettese, valamint *Poprády Géza*, az OSZK főosztályvezetője. Természetesen – a hagyományoknak megfelelően – más díjak (a Népművészet Mestere, Bessenyei György Emlékérem, Móra Ferenc Emlékérem stb.) is átadattak, a fenti kitüntetések sem csupán kollégáink kapták. Mi azonban a könyvtárosok munkájának elismerését ünnepeljük elsősorban, nekik gratulálunk, velük örülünk, és kívánunk nekik további sikereket.

A kiadói politika hatása az észti könyvtárakra

A kiadói politika nagy szerepet játszik az olvasók könyvtárakról alkotott véleményének kialakulásában. A jó kiadói politika lehetővé teszi, hogy a könyvtárak betölthessék kulturális missziójukat, tőle függ a könyvtár híre és a társadalomban betöltött szerepe. Az utóbbi időben egyre elégedetlenebbek az olvasók a könyvtárak munkájával, ez egyúttal a kiadók iránti elégedetlenséget is tükrözi. A helytelen kiadói politika okozza a könyvtáraknak olyan gondjait is, mint például a legfrissebb irodalom késése, a megrendelések bővítési lehetőségeinek hiánya.

Javaslat a kiadói politika megújítására

1988 tavaszán alakult újjá az Észti Könyvtárosok Egyesülete (ÉKE), s felhívással fordult a könyvtárosokhoz, melyre tizenhét városból és járásból érkezett javaslat az egyesület további tevékenységének módosítására. Tizenhárom helyről javasolták, hogy a szabadabb információáramlás érdekében nyomást kell gyakorolni a kiadói politikára és a könyvtárak ellátóira. Az ÉKE az államhatalmi szervekhez intézett levelében kifejezésre juttatta a kiadói politika radikális reformjára vonatkozó javaslatát.

A szakemberek szerint a művek számát kell növelni, a kiadók pedig csökönyszerűen a példányszámot növelik. Meg kell találnunk a kiadói politikát eredményesen befolyásolni képes taktikát.

Bevezetesként néhány szót kell szólnom az 1920–40-es évek észti kiadói politikájáról: az 1920–1940-es években a kiadói szabadság és az irodalmi alkotások szabad beszerzésének körülményei között a kiadók és könyvtárak törekvése az volt, hogy ébren tartsák, erősítsék

a nemzeti öntudatot, az előtérbe állított nemzeti irodalom produktumait, de egyúttal ablakot nyissanak a világirodalomra is. Tisztelték a vélemények többféleségét, de a túl radikális vagy antihumánus irodalomtól tartózkodtak. Messzemenően figyelembe vették az olvasók igényeit, nyelvtudását. Nem felel meg a valóságnak, hogy tartózkodtak volna az orosz kultúra terjesztésétől. Bizonyosság erre a 30-as évek könyvtárállományának nyelvi megoszlása: észti nyelvű irodalom – 59 százalék, orosz nyelvű – 13, más idegen nyelvű – 28 százalék. Az észti könyvtárak állományában megtalálhatók voltak *Marx*, *Engels* és *Lenin* művei, képviselve volt az orosz klasszikus és a szovjet irodalom is (*A. Tolsztoj*, *Gorkij*, *Solohov*, *Ehrenburg*, *Fegyin*, *Lunacsarszkij*, *Makarenko* és mások),

előfizettek a „Novij Mir” és „Nyegyelja” című folyóiratokra.

Sajnos az 1940-es év gyökeres fordulatot hozott. Megkezdődött bizonyos művek betiltása, elkobzása, megsemmisítése – a bibliocidium. Közel ötven évig nem juthattak hozzá az ún. külhoni észt szerzők műveihez. A 40-es, 50-es években megsemmisítettek csaknem 20 millió észt nyelvű könyvet (a címek egyharmadát), az észt könyvtárakból eltávolították az 1918–1944 között megjelent periodikumokat. Napjainkban is egyre kevesebb észt nyelvű irodalom jelenik meg, hol a nyomdai kapacitás hiányára, hol papírhiányra való hivatkozással. (Apropó, papír: 1000 köbméter faanyagból a Szovjetunióban 1985-ben 27,3 tonna papírt nyertek, Finnországban 164 tonnát. A Szovjetunióban feldolgozták a meglévő alapanyag 12 százalékát, külföldön – 50–70 százalékát. Így tartalékok még lennének!)

A hatalmas arányú bibliocidium miatt szegényebb lett a könyvtárak állománya, ezt nem ellensúlyozhatta a friss anyag sem, hiszen az többségében kevésbé értékes irodalmat és túlnyomóan politikai irodalmat tartalmazott. A mi könyvtárunk állománya mennyiségileg gyorsan bővült, viszont a címek tekintetében alig. Jelentősen módosultak a nyelvi megoszlás adatai is: a 30-as évek végén az észt nyelvű könyvek aránya 59, az oroszoké 13, az egyéb nyelvűeké 28 százalék volt. 1952-ben ez 54, 27, illetve 17, míg 1987-ben 53, 41 és 6 százalékra módosult.

A folytonosság megszakítása az 1940-es, 1950-es években több korosztályt fosztott meg az előttük járók tapasztalatainak felhasználásától, nagy kárt okozva szellemi életünk egészének. A történelem folyamán mindig voltak nagy megrázkódtatások, természeti katasztrófák, háborúk stb., így rengeteg kulturális érték semmisült meg, többek között irodalmi alkotások is. Az újabb korosztályok igyekeztek begyógyítani a társadalom sebeit. Vajon hogy történt ez nálunk?

Lassan javul a helyzet

Ha vissza akarjuk állítani a könyvtárak tulajdonképpeni funkcióját, ha azt akarjuk, hogy ideológiai intézményekből visszaváltozhassanak szellemi értékek tárházaivá, feltétlenül szükségünk van a társadalom összefogására. Elkerülhetetlen a kiadói politika reformja.

Különösen nehéz a helyzet a gyermek- és

ifjúsági irodalom területén. A világirodalom gyöngyszemei már több korosztály számára hozzáférhetetlenek. Az 1944 és 1984 közötti években kiadott irodalom egyharmada észt szerzők, egyötöde külföldi, több mint a fele pedig szovjet szerzők műve (ebből 70 százalék orosz szerzőké). A könyvtárosok által végzett elemzés felhívja a figyelmet arra, hogy egyre romlik a világirodalmi alkotások fordításainak színvonala, az oroszból való fordítások közepeseknek vagy rosszakká mondhatók. A Szovjetunió más népeinek irodalmából való fordítások szintén középszerűek és ugyanakkor cselekményük és mondanivalójuk túlságosan helyhez kötött, az észt gyerekeknek legtöbbször idegenek és érdektelenek. Sajnos nem várható változás 1989-ben sem.

Az „Eesti Raamat” Kiadó által megjelentetett irodalom 27,3 százaléka jelent csak meg az eredetileg tervezett példányszámban, 38,3 százalék kevesebb, 34,4 százalék több volt mint a tervezett. Sajnos a kereskedői szellem, a „mindent gyorsan eladni” szelleme nem teszi lehetővé a világirodalom remekműveinek kiadását. Nehéz helyzetbe kerülnek így a könyvtárak, szinte emberfeletti erőfeszítésbe kerül állományaink bővítése. De a kereskedők is tévednek, a könyvüzletek forgalma ugyanis a következőképpen alakult: az észt irodalom 90 százalékát sikerült értékesíteni, az orosz 50 százalékát, a Szovjetunió más népei irodalmának fordításait 9 százalékban.

Az 1989-es év se hoz változást. A kiadókhoz beérkezett kéziratoknak csupán a fele jelenik meg nyomtatásban és ezek se a legolvasottabb művek közül valók.

1988-ban közölték velünk, hogy néhány keresettebb művet nagy példányszámban fognak kiadni. Az eladásból keletkezett haszonból több kisebb példányszámú értékesebb művet is kiadnak. Év végére kiderült, hogy papírhiány miatt ez utóbbi elmarad. Feltesszük a kérdést, mikor szándékoznak pótolni a kiadók az utóbbi évek hiányosságait? Mikor adják ki a világirodalom értékesebb részét, a 40-es, 50-es években megsemmisített alkotásokat, a külhoni észt irodalom műveit. Sajnos nem ismerjük a kiadók távlati terveit sem.

Mit tehetnének a könyvtárosok a kialakult helyzet megváltoztatására? Évek óta jelentkezőnk a kiadóknál javaslatainkkal. Sajnos különbözőbb eredmény nélkül. Mégis kötelességünk továbbítani az olvasói anketokon felmerülő igényeket, megpróbálni a hivatalos kiadói politikát befolyásolni. Ugyanakkor az ÉKE is

szervezhetne egy kiadói munkacsoportot, amelynek segítségével beszerezhetnék a kiadók terveivel kapcsolatos információkat. Ez a munkacsoport továbbíthatná az olvasói ankétok eredményeit és képviselhetné a könyvtárakat mint a könyvkereskedelem legnagyobb bevőit. Befolyásolhatná a kiadók éves terveit, megkövetelhetné a nyomtatás határidejének pontos betartását, azt, hogy a könyvtárak meg-

ismerkedhessenek a beérkezett kéziratokkal. Megszüntethetné az olyan égbekiáltó jelenségeket, hogy a könyvkereskedelem megsemmisíti a raktáron maradt könyveket, amikor a könyvtárak e műveket tárt karokkal fogadnák, hogy leromlott állagú könyveket kicserélhessék velük.

Elle Tarik

A könyvtárosképzés helyzete az észti köztársaságban

Az észti oktatási rendszer megalakulásának folyamata alapján érintette a könyvtáros szakmát is. Mivel a meglevő oktatási segédanyagok és módszerek elavultak, szükség van átfogóan képzett szakemberekre, akik hajlandók haladni a korrallal a könyvtárosi információgyűjtés terén.

Az egyetemi könyvtárosképzés legfontosabb újítása az 5 éves képzésre való áttérés és az új oktatási program bevezetése volt. Hosszú évek óta ez az első progresszív lépés a köztársaság könyvtárosképzési igényeinek kielégítésére. A legutóbbi, mely a hatvanas években történt, mikor is a könyvtáros és bibliográfiai szak átkerült a turtui egyetemről a tallinni Pädagógiai Főiskolára. Így lehetőség nyílt arra, hogy több jelentkezőt vegyenek fel és bevezessék a közművelődési, a tudományos és a műszaki könyvtár típusok szerinti szakosodást.

A következő években történtek bizonyos változások, de csakis az országos egyenlőségi szellemében. A nemzeti kultúrával kapcsolatos tantárgyak oktatására (észti történelem, irodalom, könyv- és művészettörténet) a tantervben 3 százalékos szánták. Az 1988/89-es oktatási program lényegében tér el az addigótól. A tantárgyak négy csoportra oszthatók: társadalomtudomány, általános, szak és fakultatív tantárgyak. Pozitív változások történtek az egyes tantárgyak egymáshoz viszonyított arányaiban is. Az új tanterv nagyobb súlyt fektet a szak-, általános és fakultatív tantárgyak oktatására. Ezek adják az előirányzott óraszám hetven százalékát. További 18 százalékot (718 órát) kapott az észti, az orosz és a két idegen nyelv, a számítástechnika alapjainak, a pedagógiának,

pszichológiának és a tudományos tevékenység módszereinek az oktatása. Ehhez jött újabban az olyan tantárgyak csoportja, mint a filozófia, vallástudomány, művelődés- és művészettörténet, az irodalomelmélet, az észti történelem, színház- és zenetörténet. Növelték az észti irodalom, észti művészet- és könyvtörténet óraszámait is.

Az első három évfolyamon az egyetemisták az általános tantárgyak mellett a könyvtáros szakma fő tantárgyait tanulják. Ez lehetővé teszi, hogy a 3. évfolyam után egy részük a gyakorlatban helyezkedjen el. A negyedik és az ötödik évfolyamon a szaktantárgyak oktatása folyik: könyvek restaurálása, pszichológia, információs munka, könyvkereskedelem, kiadói tevékenység stb.

A könyvtárosképzés során elméleti és gyakorlati oktatás is folyik. A gyakorlatban a tanulók elsajátítják a könyvtári és bibliográfiai tevékenység főbb válfajait. Fontos szerepet tölt be gyakorlóbázisként az Észti Nemzeti Könyvtár. 1988-ban itt alakult meg a Pädagógiai Főiskolával közös könyvtári és információs tevékenység „katedrája”. Ennek keretein belül folyik az információs tevékenység, könyvtárvezetés stb. oktatása. 1990-re épül fel a nemzeti könyvtár új épülete, ahol a korszerű követelményeknek megfelelő műszaki ellátottság, munkaszervezés, a számítástechnika széles körű felhasználása lehetővé fogja tenni az egyetemisták gyakorlatának jobb megszervezését. Korábban a vilniuszi, moszkvai, leningrádi könyvtári gyakorlatoknak volt nagy jelentőségük az észti könyvtárosképzés szempontjából.

1988 óta a diákok szocialista országok egye-

temein is folytathatják tanulmányaikat. Az 1987/88-as tanévben az ELTE-n tanultak észt könyvtárosjelöltek, a közeljövőben a toruni és wroclawi egyetemekre is kerülhetnek diákok.

Középfokú végzettségű könyvtárosokkal a viljandi Művelődési Szakközépiskola látja el köztársaságunkat. A tanulmányi időt kettőről három évre emelték, a szakközépiskola végzőse a tallinni Pedagógiai Főiskola első három évfolyamának megfelelő képzést kap, tehát a szakközépiskola sikeres befejezése után az arra érdemesek a főiskola 4. évfolyamán folytathatják tanulmányaikat. A szakközépiskola tanulmányi idejének meghosszabbítása lehetővé tette az olyan tantárgyak oktatását, mint az észt irodalom, észt történelem, művelődés- és művészettörténet, pszichológia, informatika.

A gyermekkönyvtárak szerepe az iskolai reform megvalósításában

Válságban van az észt oktatási rendszer. Ennek legfontosabb jele az, hogy oktatásunk nem felel meg a nemzetközi követelményeknek, nincs tanuló- és életközelpben, túl tudományos és túlpolitizált, tagadja a korábban elfogadott általános viselkedési normákat. A gyerekek sokoldalú képzésének zászlaja alatt eltűnik az egyéniség. A krízisállapot oka ezenkívül a gyenge infrastruktúra (a Szovjetunióban a társadalmi szervezetek székházának 1 négyzetmétere 250 rubelbe kerül, egy sertésneveldeé 43-ba, egy iskoláé 37-be).

A mi iskoláink az *emlékezőtehetség fejlesztésének intézményei*, a gyerekeket nem tanítják meg önállóan gondolkodni, kikeresni a szükséges információkat, a szellemi munka végzésének mikéntjéről nem is beszélve.

Megkülönböztetünk ún. *hivatalosan oktatott tudásszintet és nem hivatalosan megszerzettet*. Mivel az ún. hivatalos oktatás szintje alacsony és mindjobban távolodik az egyéniségtől, megnőtt a nem hivatalosan megszerzett műveltség szerepe. Az oktatási rendszer és a művelődés integrálására kell támaszkodnunk. Az iskolák csak a műveltség minimumát képesek megadni tanítványaiknak, a teljes értékű élethez szükséges műveltségi szintet a

Fontos kérdés a könyvtárosok szaktudásának tökéletesítése, „karbantartása”. Eddig ezzel a Művelődési Minisztérium foglalkozott, nem igazán eredményesen. A továbbiakban az Észt Nemzeti Könyvtár és a tallinni Pedagógiai Főiskola említett közös katedráján kívánják megoldani ezt a kérdést.

Az Észt Könyvtárosok Egyesülete 1923–1940 között fő feladatának tekintette a könyvtárosok szaktudásának tökéletesítését és szakmai érdekeinek védelmét. Az újr alapított egyesület szintén ebben látja fő feladatát. Szeretné a Pedagógiai Főiskolán a könyvtáros szakot második szakként bevezettetni. Az egyesület az egyedüli reális erő, amely képes hatni a könyvtárosképzés további alakulására és irányítani tudja azt.

Evi Rannap

könyvtárak, szakkörök, társadalmi szervezetek, az otthon, a hírközlő szervek, a felnőtt társadalom impulzusai révén lehet csak elérni.

Sajnos a Szovjetunió eddigi művelődési és kiadói politikája válságba sodorta a gyermekkönyvtárakat: képtelenek teljesíteni az oktatásügyben rájuk kiosztott feladatot. Csakis az oktatásügyi politika megújrodása vezethet a társadalom megújrodásához.

Miben is nyilvánul meg a gyermekkönyvtárak válsága? 1. Minden – a könyvtárakkal kapcsolatos – törvény, határozat és előírás leszögezi, hogy a könyvtár ideológiai intézmény. Tíz társadalmi-politikai esemény megünneplése azonban nem tudja pótolni a gyerekek tényleges szellemi fejlődését biztosító, az általános emberi etikát figyelembe vevő, szeretetteljes nevelést. Ideje lenne már befejezni a gyerekek butítását „a legboldogabb gyermekkor országá” kiáltványokkal, és megtenni mindent annak érdekében, hogy a történelmi hazugságokat végre a történelmi igazságok váltsák fel. *A katonai-hazafias kiképzés, úgymond, a béke érdekében, felfoghatatlan ép ésszel és erkölcsatlenség is.* 2. *A gyermekkönyvtárak könyvállománya nem elégíti ki az olvasók igényeit.* Az észt gyerekeknek keveset tudunk ajánlani, mivel az

eddig kiadói politika a példányszám növelése mellett csökkentette a címekét, egyébként is túlságosan Közép-Ázsiára orientált. Az előírássos és felszínes gondolkodásmód megnehezíti a felsőbb osztályos tanulók számára az érdekesebb irodalom olvasását. 3. A magasabb mutatók hajhászása elvont bennünket tulajdonképeni feladatainktól. Bennünket lojális állampolgároknak neveltek, így nehéz vállalnunk a másképpen gondolkodás kockázatát. 4. A könyvtárosok képzése nem megfelelő. Nagy súlyt fektetnek a papírmunka elsajátítására, miközben elvész a könyvtáros legfontosabb tulajdonságának, az emberi kapcsolatteremtés képességének a kifejlesztése. Ez utóbbi különösen fontos a gyermekkönyvtárak esetében. 5. A hiányos anyagi bázis.

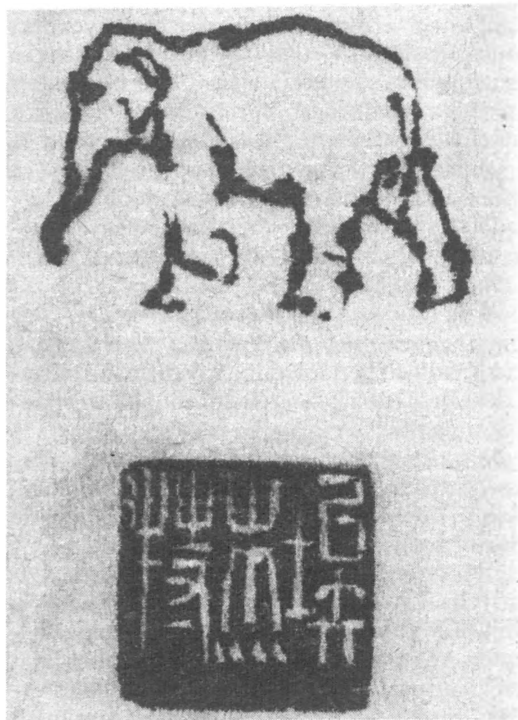
Az Állami Gyermekkönyvtárnak nincs saját otthona. 146 + 415 négyzetméteren dolgozunk az előírt 2500–3000 helyett. És nem mi vagyunk Észtországban az egyedüli mostohagyerekek. A legtöbb könyvtár nem tudja megteremteni a klub- és alkotói tevékenység, az átfogó szellemi munka lehetőségeit.

Idézet az oktatásügyi előírásokból: „Az általános műveltség összetevői: etikai normák (emberiség, tolerancia, lelkiismeretesség, büszkeség és szégyen, könyörületesség stb.); önmegbecsülés: az oktatás és művelődés megbecsülése, készenlét az önmegvalósításra és továbbképzésre; etikai értékek; politikai kultúra; fejlett esztétikai ízlés; művészetek iránti érdeklődés; egészségügyi tájékozottság; ökológiai ismeretek; tájékozódási készség a társadalmi és természeti törvények rendszerében, továbbá napjaink szociális-kulturális és gazdasági változásaiban; készség bizonyos törvényszerűségeket figyelembe vevő előrejelzésre; az emberi kapcsolatokban való tájékozódás, pszichológiai műveltség; önkifejezési készség; a családi élethez és gyermekneveléshez szükséges ismeretek; a nyelv ismerete és széles körű felhasználása; legalább egy idegen nyelv ismerete és még egynek rövid időn belül való elsajátítása; matematikai ismeretek; gondolkodási készség és érzék; munkaszeretet, -készség és gyakorlat; a nehézségek leküzdéséhez szükséges erőfeszítés megtétele; készenlét a pályaválasztásra, hobbi kiválasztására.” Ilyen feladatok megvalósítására képtelen a gyermekkönyvtár és a mai társadalom úgyszintén.

Feltesszük a kérdést: „Hogyan tovább?”
1. A gyermekkönyvtár legyen szerves része egy Gyermekművelődési Központnak, ahol képzett szakemberek – olvasó-szolgálatosok, psi-

chológusok, pedagógusok – működnének. Ilyen központok Tallinnban és Tartuban képzhetők el. 2. Szerete a világon a családi könyvtárak (a szerző a közös felnőtt- és gyermekkönyvtárra gondol, nem az FSZEK által kialakított-propagált családi könyvtárra – a szerk.) vannak kialakulóban. Nálunk a vidéki könyvtárak tölthetnék be ezt a szerepet. 3. Folytatni az ún. „tisztá” gyermekkönyvtárral, csak szélesebb lehetőségekkel és nagyobb ellátottsággal. Nem könnyű annak eldöntése sem, hogy a művelődésügy vagy az oktatásügy foglalkozzék-e a könyvtárakkal. De nincs értelme a két rendszer közötti ingázásnak sem. A gyermekkönyvtáros tulajdonképpen pedagógus és pszichológus egyszemélyben. Így elengedhetetlen az irodalomban és a könyvtári munkában való jártassága. Nagyon helytelenül, a zeneiskolai tanárokhoz hasonlóan, a gyermekkönyvtáros se számít pedagógusnak. Mindannyian azon a véleményen vagyunk, hogy legalább a kölcsönző legyen pedagógus. Őt is illesse meg mindaz az előny, ami egy pedagógust.

Már most szeretnénk bevezettetni a kölcsönző-pedagógus, kölcsönző-pszichológus munkaköröket. A gyermekkönyvtáros hatása nagyobb, mint a felnőttkönyvtár dolgozójáé,

így jobban meg kellene válogatni munkatársainkat. Ehhez emelni kellene a gyermekkönyvtáros presztízsét és a magasabb képzettséget jobban is kellene honorálni.

Egy fájó kérdés: honnan jöjjön az idegen nyelvek tudása, ha oly kevés a hozzáférhető idegen nyelvű irodalom? Hogy elérhetővé váljék az általános műveltség magas színvonala, nyitottá kell válnia a könyvtáraknak is. Mi megteszünk ennek érdekében minden tőlünk telhetőt. Több gyerekcsoport járt Moldáviá-

ban, kettő Magyarországon. Nálunk is voltak magyarországi gyerekek. Schwerinnel is szoros a kapcsolatunk. Igazgatónk Finnországgal kötött cserelátogatási szerződést munkatársaink és gyermekcsoportok részére. Csak az a baj, hogy keveset tudunk mutatni vendégeinknek.

Sok problémánk van, de jövőnk érdekében kötelességünk megoldást találni.

Silvi Saul

Kanadai könyvtári mozaik

Kanadában járván, természetesen kíváncsi figyelemmel fordultam a könyvtárak felé (turistaúton voltam). Bizonyos vagyok benne, hogy a személyes élmény némileg többet és mást is követel, mint a szakirodalom nyújtotta. Mozaikoknál többre természetesen nem futotta, de talán ezek is segítettek abban, hogy egy távoli földrész jóléti államának könyvtári tapasztalatai is felhasználhatók legyenek hazai gondjaink megoldási kísérletei közben.

Calgary közel 650 ezer lakosával Alberta állam második legnagyobb városa, 1906-ban Alberta önálló tartománnyá válása után az akkor közel 12 ezer lakosú városnak a magánkönyvtárakon kívül 4 könyvesboltja és 1 könyvtárterme volt, s 1912-ben nyílt meg az első igazi könyvtára. Calgary könyvtárügyének megalapozásában elvülhetetlen érdemeket szerzett *Alexander Calhoun* városatya, aki vezető tisztségeket töltött be gazdasági testületekben, s több évtizedes tevékenysége során mindvégig a település kiépítését, kulturális életének felemelkedését szolgálta. Történeti dokumentumok tanúsága szerint nem csak a város jobb életformájának megvalósításáért dolgozott, hanem tulajdonképpen megszabta Calgary fejlődésének modern irányát. Az egyenlő esélyű társadalom megteremtésén fáradozva fontos szerepet szánt a könyvtáraknak. Nevéhez fűződik a fiókhálózat megszervezése, amelyben a kezdetektől nyomon követhetők a demokratizmus jegyében kialakított szolgáltatási formák, a betegek, az öregek, a szegények ellátása, a hátrányos helyzetűekkel való megkülönböztetett törődés. *Calhoun* a közkönyvtárakkal és könyvtárosokkal kapcsol-

latban négy alapelv követését tartotta elengedhetetlennek: 1. a társadalom és annak szükségletei iránti erős érzék; széles körű intellektuális érdeklődés; 3. megbízható könyvészeti ismeretek; 4. a személyiségfejlesztés, -formálás fontosságának tudata és szakmaszeretet. Nézetek szerint ezeknek a gyakorlati könyvtári tevékenységen keresztül történő hatékony kisugárzása jelölheti ki az intézmények helyét a társadalomban, teheti jelentőssé a civilizált polgári élet alakításában. (Nevét az egyik legkorszerűbb fiókkönyvtár őrzi.)

A központi könyvtár

Látogatásom tulajdonképpeni célja a W. R. Castell Central Library (a név sorrendben a második könyvtárigazgatóra utal, aki 1945-től töltötte be ezt a tisztséget. Elődjének munkáját folytatva a dinamikus városfejlődéssel összehangolt, jól működő könyvtárhálózatot épített ki, megteremtve feltételeit a tudományos könyvtári tevékenységnek). Az imponzans épület ennek a hatalmas kiterjedésű kertvárosnak (észak-déli irányban kb. száz kilométer) megközelítőleg a földrajzi középpontjában helyezkedik el, az ún. mélyvárosban. A közelben felmagasodó csupa üveg üzeletházak, színesen csillogó irodaházak, felhőkarcolók, nagyszabású kulturális létesítmények mellett több emeletnyi magasságával is eltörpül. Mindez azonban nem hat összességében nyomasztónak, a kolosszusok közé parkok, zöldsávok ékelődnek, s karnyújtásnyira a várost átszelő folyó, a Bow River teszi emberléptékűvé a városképet.

A kapcsolatfelvétel nem jelentett nehézséget, több honfitársam dolgozik az intézményben, ők segítettek az első lépések megtételében. Vendéglátóim gazdag szakmai programot állítottak össze számomra, készségesen vállalkoztak az intézmény bemutatására. *John E. Dutton* igazgató tájékoztatójában körvonalazta Nyugat-Kanada egyik legnagyobb referenzskönyvtárának működési rendszerét. Calgaryban a hagyományokra építve, könyvtári ellátó rendszert alakítottak ki. A város területén levő hálózatban 15 nagyobb fiókkönyvtár működik, némileg eltérő szolgáltatási profillal, s mindezt bibliobuszok menetrendszerű járatai egészítik ki. Gyűjteményük mintegy másfélmillió könyv, négyezer folyóirat és újság, két és félezer film és kb. százezerre tehető az audiovizuális dokumentumok száma (köztük magnószalagok, digitális optikai lemezek, videolemezek és videokazetták). Teljes körű gépesítést valósítottak meg, a feltárás, kölcsönzés stb. számítógépes rendszer alapján történik. Az utóbbi öt évben minden szolgáltatási területen intenzívebbé vált a könyvtárhasználat. Átlagban nyolc millió példányra tehető a kölcsönzött könyvek s egyéb dokumentumok száma. (Összehasonlító statisztikai adatokat szemlélve a legtöbbit látogatott s használt intézmény egész Kanadában.)

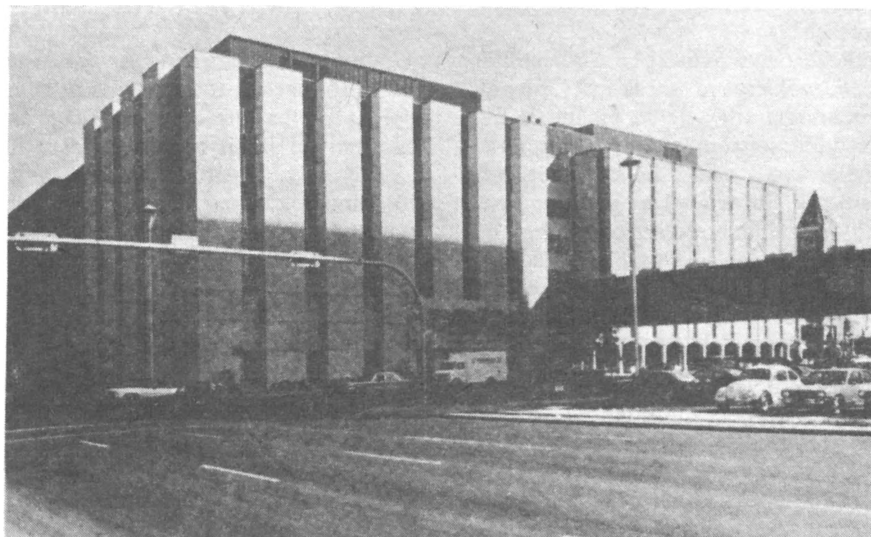
Tájékoztató szolgálatuk évente nyolcszázötven-kilencszázezer kérdést válaszol meg, ezeket regisztrálják. Az érdeklődés felkeltésében jelentős szerepet játszanak a különböző könyvtári programok. Jellemzőjük a praktikus tárgyválasztás: az alacsony költséggel történő szabadiszítéstől az AIDS-ig szinte mindent felölelnek. Az előző évben háromezerhatszáznál több rendezvényt szerveztek, kilencvenötezerhatszáznegyvenöt fő részvételével, ebből kb. ötvenezer a gyermek és fiatalkorú. Az olvasóközönség megnyerése és megtartása nagy hangsúlyt kap tevékenységükben. Ilyen például 1987-től az ún. *fiatal felnőttek tanácsi testülete*, melyekből azóta hét működik. E csoportok segítik a könyvtárakat a közönségigény jelzéseivel, pártoló módon minden más ügyben, s fontos láncszemévé váltak az intézmények és az olvasótábor közötti kapcsolatokban.

Évi tizennyolcmillió dollár költségvetési keretből gazdálkodnak. Ennek legnagyobb hányadát (nyolcvan százalék) a város, közel egyhatodát Alberta tartomány biztosítja, s egymillió dollár körüli a társaságok adományaiából, valamint a könyvtári bevételekből származó összeg. Mindebből három és félmilliót for-

dítanak dokumentumok beszerzésére, magas összeget emésztenek fel az épületbérlemények, a fenntartási költségek, a beszerzések. Építésre, gépesítésre külön erre megszavazott pénzüsszeget használhatnak fel. (A városi tanács több mint hárommillió dollárt szavazott meg az épület renoválására, modernizálására. Ennek előkészületei ottlétemkor már folytak.) Az intézményhálózatot tíz főből álló tanács, a Library Board irányítja. A legfontosabb foglalkozási ágak képviselőiből – ügyvédek, üzletemberek stb. – s szakemberként az igazgatóból álló testület felelős a könyvtárszervezet működéséért. A szakterületeket kétszázkilencvenöt, teljes munkaidőben foglalkoztatott dolgozó látja el. (A központban 150 fő, ebből 70 könyvtárosi végzettségű. Munkaidejük heti 35 óra.) Az intézmény elsősorban városi funkciókat lát el, de Alberta tartomány egyik tudományos centruma is.

A tájékoztató után *Annemarie Mayer*, a Multilanguage Services vezetője volt kalauzom a hatalmas, hétszintes könyvtáráépületben. Első látásra is jók a technikai feltételek: önműködően nyíló ajtók, testi fogyatékosok, mozgássérültek részére emelkedő feljárók, kapaszkodók, elkülönített telefon, fénymásoló automata, több lift működik, és rend, tisztaság mindenütt. Az *alagsori* részben alakították ki a modern folyóiratraktárakat. Itt található a periodikumok teljes anyaga eredetiben, illetve mikrofilm (vagy microfiche) formában. Feltárásuk tárgyozó szerint történik. Az olvasóteremben negyven ülőhely, tizenegyfőle olvasókészülék található; egy kópia ára 25 cent.

Az *első* emelet hármas tagoltságú. A bejáratnál szemben áll az adminisztrációs pult. Balra a *Boys and Girls Department*, a mi fogalmaink szerinti gyermekkönyvtár színes, mozgalmos övezetei fogadják a belépőt, modern játékokkal, eszközökkel, könyves háttérrel. Gazdag választékát látni a képeskönyveknek, folyóiratoknak, lemezeknek, kottáknak, idegennyelvű gyermekkönyveknek. Jobbra: tágas, nagyléptékű terem, a *humán vonatkozású* dokumentumok gyűjteménye. Felnőtteknek szóló fantasztikus irodalom, életrajz, dráma, líra, nyelvtudomány, kritika, könyvek idegen nyelveken. Gyakran keresett állományt őriz ugyanitt a *Canadiana-terem*, benne helyi és kanadai vonatkozású ritka és közhasznú könyvészeti értékek, térképek, könyvkuriózumok (pl. katekizmus indián gyermekek tanítására; kéziratos könyv Alberta olaj- és gázterületeinek felkutatásáról 1910-ből; bevándorlók utaslistái, csa-

ládkutatásra vonatkozó források stb. A külön-gyűjteményt a 60-as évek elején létesítették, az elmúlt évtizedekben sok szervezet és magán-adományozó támogatta komolyabb pénzüssze-gekkel, könyvajándékozással, s a mai napig gyarapszik a profilba tartozó küldeményekkel. Az ajándékozók nevét a könyvekbe beírva örö- kítik meg. A középső térrészben *olvasótermet* alakítottak ki. A falak mentén a legújabban érkezett könyvek, az általános tájékozottság- hoz szükséges munkák, a folyóiratok legutóbbi számai találhatóak.

A második emeleten a *művészetek*, valamint a *szabadidős tevékenységek* témaköreihez tarto- zó dokumentumfajtaikat helyezték el. Mintegy 3000 referenzkönyv sorakozik a polcokon, s nagy számban a kölcsönözhető példányok. Népszerűek a különböző cím- és árlisták (pl. ha otthon elmulasztottam, itt megtudhattam, mibe kerül a herendi porcelán), a Kanada mű- vészeti és sportéletére vonatkozó cikk-kivága- tok (a város az 1988-as téli olimpia színhelye volt, ezzel összefüggésben kivételesen gazdag tájékoztatósi apparátust építettek ki). Ugyanitt történik a hanglemezek kölcsönzése, s juthat magnetofonszalagokhoz, kazettákhoz, vala- mint tizenhat milliméteres mozgófilmekhez a könyvtárhasználó. (2500 címből lehet válogat- ni, egy napra térítésmentes, lejátszásához film- vetítő bérelhető.)

A harmadik emeletre telepítették a széles kö- rű tájékoztatásra alkalmas online rendszert.

A Kaliforniában lévő legnagyobb szakirodalmi adatbázisokhoz csatlakoztatott helyi központi információs blokk háttérét (GEAK Sys- tem 8000) két, általuk mitologikus névvel be- cézett egység: „Apolló” és „Athéné”, valamint egy közbeiktatott telefonközpont – amely a városi fiókkönyvtárak hálózati kapcsolását biz- tosítja – alkotja. Dokumentumrendelés, az ál- lomány bibliográfiai és tematikus adatfeltára- sa, a kölcsönzés adminisztrációja stb. számító- gépes program szerint történik. Vendéglátóim joggal büszkélkednek, dicsérik az információ- közlés precizitását, gyorsaságát, a többféle fel- használási lehetőséget. Nem csoda hát, hogy nagy a sürgés-forgás az olvasói terminálok kö- rül, magától értetődő természetességgel hasz- nálják mint a tájékozódás általánosan elterjedt, mindennapivá vált eszközét.

Ezen a szinten további három, egymástól elkülönített gyűjtemény s az azokhoz szerve- zett információs szolgálat kötheti le az ideérke- zők figyelmét. Az első az *üzlet és a tudomány* témakörét öleli fel, s az autójavítástól, az ingat- lan adás-vételen át a munkavállalással kapcsola- tos ismeretekig mindazt, amiben a prakti- kusság dominál. Kiemelten kezelik a földtani tudományok olajiparra vonatkozó anyagát (Calgary Kanada „olajvárosa”); áttekinthető rendben tárolt az üzleti és tudományos tartal- mú publikációk tömege, érdekességükön túl informatívak a világon fellelhető telefonköny- vek és címtárak (sajnálatos módon a magyarok

hiányoznak, mint mondták, valami okból nem jut el hozzájuk!?).

A következő tágas övezetben a *társadalomtudományok* szakanyaga sorakozik: filozófia, vallás, szociológia stb., de az állami és helyi közérdekű dokumentumok, törvények, rendeletek is, beleértve a tanács határozatait, a helyi egyesületek információs gyűjteményeit. A könyvtár használatát eligazító táblák, feliratok segítik mindenütt. Harmadikként a *Young Adults* elnevezésű terem szolgáltatásai vehetők igénybe. Itt a 15 évesnél idősebb diákok érdeklődési körének megfelelő anyag található.

A következő emeleten az ún. *magasabb szintű szolgáltatások osztálya* működik. A Rokkantik Nemzetközi Évében, 1981-ben nyitották meg, s ingyenes szolgáltatásait kiterjesztették a csökkentképességűekre, az érzékszervi betegségekben szenvedőkre stb. is. Speciális igényt elégítenek ki a *hangoskönyvek*. Azok vehetik igénybe, akiknek orvosi igazolásuk van arról, hogy képtelenek olvasni a hagyományosan nyomtatott szöveget. Tekintélyes számban vannak *nagybetűs könyvek* (több mint ötezer), s ilyen kötetek megfelelő számban lelhetők fel a fiókkönyvtárakban is. Az osztályon különféle technikai segédeszközök, nagyítók, filmfelvevő kamerák, zárláncú televízió, normál és nagybetűs írógépek stb. állnak a gyengén és csökkenten látók rendelkezésére. A *TTY/TDD rendszer* – telefonvonallal biztosított közlési mód – lehetővé teszi a nagyothalló és beszédkárosult olvasók részére a nyomtatott szövegű visszajelzést; a mozgássérültek számára viszont házhoz szállítják a könyveket. Az osztály lényeges feladatának tekinti az idős olvasókkal való foglalkozást, kedvezményeket nyújt (pl. ingyenes könyvtári belépőjegy), rendszeresen programokat, filmvetítéseket szervez, segíti az öregeket, de a más életkori kategóriába tartozókat is, színes, széles körű PR-tevékenységével. Különösképpen gazdag a közönségtoborzás, a szolgáltatások népszerűsítése érdekében közzétett, ötletesen tipografizált írásos propagandaanyag: különböző szórólapok, az olvasók számára szerkesztett, negyedévenként megjelenő újság (*Happenings*) stb.

Az *ötödik és hatodik emeleten* irodák, raktárak, kétszázötvenéves főről helyes auditorium kaptak helyet, az épületen belül több tanácskozóterem, négyszáznegyven fő befogadására alkalmas színházterem nyújt megfelelő technikai hátteret a sokoldalú intézményi működéshez.

Miután Calgaryban és vonzaskörzetében becslések szerint több ezer magyar ajkú állampolgár él, hajtott a kíváncsiság: a könyvtár állományán belül milyen lehet a hungarika-gyűjtemény, egyáltalán milyen a más népek irodalmához képest a magyar irodalom képviselése. Tájékozódásom az alábbi eredményekhez vezetett: A központi könyvtárban mintegy húszezer idegennyelvű kötetet tárolnak, legnagyobb számban francia, német, kínai, olasz és – sorrendben 6–7-ként – magyar anyagot, ez utóbbi kb. kétezer kötet. Böngészem az irodalmat: *Apáczai Csere Jánosnak* Az iskolák fölöttébb szükséges voltáról című kötete nyitja a sort, örömmel fedeztem fel *Balázs József* Magyarokját és Koportosát, a *Babits*-összest, *Déry* öt regényét, s *Jókait*, *Móriczot*, a klasszikusok közül jónéhányat. Ugyanott persze bestsellerek is vannak (*Berkesi*, *Szilvási* stb.). Hiábavaló és értelmetlen kísérletnek számítana felsorolni a szembetűnő hiányt – dühített, hogy nem láttam *Adyt*, *Illyést* stb. –, be kellett látnom, hogy a gyűjteményi korlátok eleve kizárják annak lehetőségét, hogy a polcokon sorakozzon a java magyar irodalomnak akár töredéke is.

A gyűjtemény használati értékét növelik, informatívabbá teszik a fellelhető irodalomtörténeti munkák. Felülte néhány ilyen – elsősorban angol nyelvű – rendszerező kötetet kitűnik, mit is tudhat meg róluink a világ. Mindjárt az első mű *Klaniczai-Szauder-Szabolcsi: History of Hungarian Literature* (a Kis magyar irodalomtörténet budapesti kiadású angol változata) volt, tőzsomszédságában egy füzetecske, *Mile Tibor: Gems of Hungarian Classic Poetry* (A magyar klasszikus költészet gyöngyszemei), benne *Petőfi*, *Arany*, *Tóth Árpád*, *Babits*, *Ady* és *József Attila* versei. Ugyancsak megtaláltam a *Hungarian Writers and Literature* című összeállítást (Magyar írók és irodalom). Frissebb áttekintést ad a *Watson Kirkconnel-féle Hungarian Helicon*. Az epika címszó alatt szemelvényeket közöl *Jannus Pannoni*, *Zrínyi*, *Arany*, *Vörösmarty* stb. műveiből; a hazai lírát *Balassitól Weöres Sándorig* a legkiválóbbak reprezentálják, külön fejezet foglalkozik az emigrációs irodalommal (*Faludy György*, *Makkai Ádám*, *Szabó László*, *Tűz Tamás* stb.). A torontói *Pannonia Books katalógusai* nem szűkölködnek ajánlatokban, a *Püski-kiadó* is elérhető, kapcsolatuk van a helyi *Magyar Klubbal*, ahol van könyvtár, és persze

a világirodalmi kalauzok is nyújtanak hasznos információt a magyar irodalomról, de az embernek mégis hiányérzete támad: kellő súllyal van-e jelen hazánk irodalma, sok-e, vagy épenséggel kevés a fellelhető munkák száma? Ahhoz mérten azonban, amilyen érdeklődés az ott élő magyarok körében tapasztalható, a kínálat elégségesnek mondható.

*

„Ez egy más világ” – mondták akikkel beszéltem, akiknek volt európai összehasonlítási alapjuk. És valóban: a mi fogalmainktól némileg eltérő gondolkodásmód, életberendezkedés, életstílus miatt alig lehet a félreértelmezés veszélye nélkül szakmai megfelelésekről beszélni.

Arra a kérdésre, mit is jelent a kanadaiak számára a könyvtár, a látottak és tapasztaltak alapján a következő válasz adható: elsősorban *magát a megvalósult demokráciát*. Nyitottságot, amely mind földrajzi, mind szellemi, jogi stb. értelemben egyaránt értendő. A könyvtár nem képzeltető el autóparkolók, mozgássérül-

tek számára kiképzett megközelítési lehetőségek nélkül. Mint ahogy nem csupán építészeti érdekesség, hogy a központi könyvtár a második emelet magasságában függőfolyosó köti össze a városháza épületével, a bírósággal, a bevásárló központokkal stb. Az állampolgár kulturálódásának, ügyei intézésének, jogai gyakorlásának lehetősége racionális társadalmi rendszerszervező elemként van jelen. Ebben az összefüggésben válnak igazán jelentőssé az intézmény speciális szolgáltatásai, jól működő számítógépes információs rendszere, mely képes követni és kiszolgálni a versenyhelyzetben formálódó társadalmi igényeket. A kedvező anyagi, működési feltételek azonban önmagukban nem lennének ehhez elégségesek. Meghatározó szerepe van annak a szemléletnek, amely az esélyegyenlőség biztosítására törekszik. Nagyon valószínű, hogy az emberi és technikai tényezők kölcsönhatása következtében olyan jó itt a légkör, ami az állampolgár számára a könyvtárban megszokott és természetes.

Futaky László

Lapozgató

A térképgyűjtő címmel jelent meg hosszabb interjú *A Könyv* 1988/4-es számában *Szántai Lajossal*, aki „a Magyarországot ábrázoló régi térképeknek minden bizonnyal *legnagyobb gyűjtője*”.

Az 1930-ban született *Szántai Lajosról* 1953-ban derült ki, hogy „kulákszarmazék”, gyorsan ki is rúgták az egyetemről, 1956-ban disszidált Franciaországba. Ma egy nyugatnémet cég párizsi fiókjának igazgatója, francia állampolgár. 1967-ben vásárolta az első térképeket, ma már hatalmas gyűjteménye van a Magyarországról készült, 1530 és 1850 között keletkezett térképekből, a gyűjtemény ezres nagyságrendű. *Szántai Lajos* azonban nem csak sikeres gyűjtő, komolyan dolgozik a magyar térképek katalógusán is. „Három-négy éve dolgozom rajta, s kilencvenöt százalékban készen van... a betűrendes változat mellett döntöttem: a szerző, illetve a kiadó szerint, ami gyakran összefonódik” – mondja. Szeretné, ha a katalógust itthon adnák ki, hiszen

„olyan forráskiadvány, amelynek minden könyvtárban meg kellene lennie”. Arra a kérdésre, hogy magának a gyűjteménynek milyen sorsot szán, a gyűjtő lakonikusan válaszolja: „Szeretném, ha hazakerülne.”

Laki László Az alacsony iskolázottság újratermelődésekének társadalmi körülményei Magyarországon című kétkötetes művéről a *Társadalmi Szemlébe* (1989/5. sz.) írott recenziójában szögezi le *Micheller Magdolna*: „a jelenlegi társadalmi egyenlőtlenség *legnagyobb forrása a lakóhely*. A hátrányos helyzet *másik jelentős eredője az alacsony iskolázottság*”.

A könyv tanulságait összefoglalva a recenziens megállapítja: az iskolai hátrányok is állandósulnak, sőt újratermelődnék, ezért a tudás értékének új megközelítésére, társadalmi teendők egész sorának felvállalására van szükség. Sajnos ezek sorából nyilvánvalóan a könyvtárakra hárulókat nem említi.

A könyv- és könyvtárhasználati ismeretek tanításáról

Ma már egyre több ország általános iskolai tantervében kapnak helyet a könyv- és könyvtárhasználati ismeretek.

Franciaországban az 1985-ben kiadott új iskolai nevelési program előírja, hogy a pedagógus minden lehetséges pillanatban használja ki az osztálykönyvtár, az iskolai olvasósarok, a városi, illetve a kerületi könyvtár nyújtotta lehetőségeket. Kötelessége a gyerekek figyelmét felhívni a könyvesboltok kínálatára, a televízió könyvekkel foglalkozó adásaira.

Belgiumban már az óvodában megismertetik a gyerekeket a könyvtárral. Életkoruknak megfelelő könyveket lapozgathatnak, szüleik segítségével leprellőkat is kölcsönözhetnek, az óvodai foglalkozások között szerepelnek könyvtári foglalkozások is.

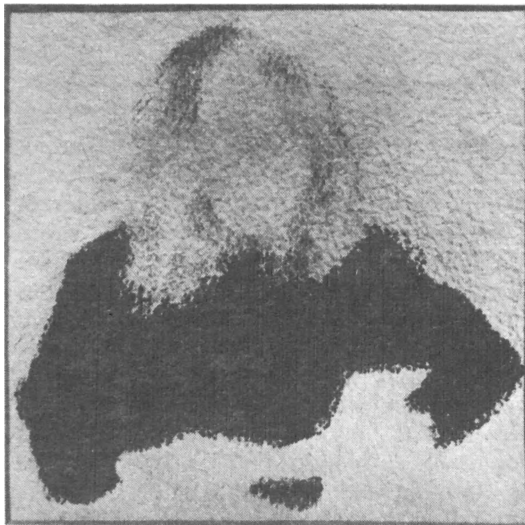
Nyugat-Németországban az iskolai könyvtárak az olvasási kultúra kialakításában, az olvasóvá nevelésben játszanak fontos szerepet. Feladatuk, hogy minél hatásosabban kapcsolódjanak be az oktatási folyamatokba. Ennek érdekében használtatják az oktatómunka során a kézikönyveket; az új anyagrészek tanításának megkezdése előtt a könyvtárban lévő dokumentumok alapján bemutatják az új témakört; céltudatosan terveznek könyvtárhasználati foglalkozásokat, amelyek elvezetnek a „nyitott oktatás”-hoz; kiegészítik és elmélyítik a tananyagot a könyvtárhasználati foglalkozások segítségével. A könyvtárak e feladatok megoldása érdekében megváltoztatják a szakcsoportok hagyományos rendszerét, arra törekuszenek, hogy az állomány a tantárgyak struktúráját tükrözze.

Lengyelországban az általános iskolákban 1984-ben rendelték el a könyvtárhasználatra, tájékozódásra való felkészítést. A felmérések szerint azonban az iskolai könyvtárosok és a pedagógusok már jóval korábban törekedtek erre. Ennek érdekében különböző témakörökben – az iskolai könyvtár megismertetése, do-

kumentumtípusok, folyóiratok, könyvtártörténeti alapismeretek, katalógusok, tájékoztatósi kiadványok, bibliográfiák – könyvtárhasználati előképzettséget nyújtanak.

Amerikában a könyvtárak szorosan együttműködnek az iskolai könyvtárakkal, de a gyerekek számára múzeumokban, kórházakban, áruházakban is szerveznek könyvtári foglalkozásokat. Programjaikat az életkori sajátosságok figyelembevételével állítják össze, például két-éveseknek beszédképesség-fejlesztő foglalkozásokat tartanak, melyeken a szülők is részt vehetnek.

Magyarországon a könyvtárhasználatra való nevelés az 1978-ban megjelent, *Az általános iskolai nevelés és oktatás terve* című dokumentumban szerepel tantervi követelményként. E dokumentum szerint a könyv- és könyvtárhasználatra való nevelés *célja*: a tanulók önálló ismeretszerzési képességének kialakítása; *feladata*: a személyiség fejlesztése azáltal, hogy

a tanulókat fokozatosan megismerteti a könyvtári tájékozódás eszközeivel, a biztonságos könyvtárhasználattal. A gyerekeket könyvet szerető és értékelő emberré formálja, akik önnevelésük, önképzésük nélkülözhetetlen forrását látják a könyvekben, folyóiratokban. Az 1. és 2. osztályban elsajátítandó könyv- és könyvtárhasználati ismeretek a magyar nyelv- és irodalom tantárgy keretében szerepelnek, a 3. osztálytól már az osztályfőnöki órák is bővítik a kört, a 4. osztályban pedig a környezetismeret elnevezésű tantárgy anyagában szerepel a könyvtári ismeret.

Hazánkban a jelenleg érvényben lévő tanterv tehát már első osztálytól kezdődően követelményként írja elő ezeket az ismereteket. A megvalósítás sajnos még a követelmények mögött marad. Ennek különböző okai lehetnek: a tanító felkészületlensége, szakképzett könyvtáros vagy megfelelő segédanyag hiánya. A könyvtári órák megtartására – a tantervi ajánlás szerint ez 3–4 óra – gyakran tantermekben, könyvek nélkül, nem éppen könyvtári környezetben kerül sor. A könyv- és könyvtárhasználati ismeretek elsajátítására az ilyen formában tartott órák nyilvánvalóan nem elegendők. Az ismeretek rögzítésére, gyakorlására lenne szükség.

A tantervben meghatározott könyv- és könyvtárhasználati ismeretek oktatására azonban találhatóak pozitív példák is. A *szentlőrinci* típusú nevelőiskolákban pl. az iskolai könyvtár alapfunkciója az, hogy a tanulási-tanítási folyamatban és a teljes tevékenység-

rendszerben, mint az ismeretfeldolgozó munka legalapvetőbb eszközeivel lássa el a tanulókat és nevelőket. A könyvtári bűvárkodás e koncepció szerint nemcsak az ismeretanyag kiegészítését szolgálja, hanem a könyvekben tárolt információk elsajátítását is. A könyvtárhasználati ismeretek és jártasságok szerves részei a tanítási-tanulási folyamatnak, ezért a szentlőrinci gyermekek tapasztalati úton már igen korán megismerkednek a könyvtár használatával. A tananyag ugyan életkor szerint differenciált, de a könyvtári előrehaladás egyéni ütemben folyik.

A *nyelvi, irodalmi, kommunikációs nevelési programot* a Művelődési Minisztérium 122/1984. sz. intézkedése alternatív tantervvé nyilvánította, 1986-tól pedig lehetőség van arra, hogy a tanítók igazgatójukkal együtt döntsék el, hogy melyik tantervre alapozva történjék az anyanyelvi nevelés. A *Zsolnai József* által kidolgozott új nyelvi, irodalmi, kommunikációs programban a könyv- és könyvtárhasználati ismeretek az olvasás-önművelés blokkban kaptak helyet. Az általános tantervi anyagtól terjedelmükön kívül abban is eltérnek, hogy a feladatokat tevékenységek rendszereként tervezik meg.

A könyv- és könyvtárhasználati ismeretek oktatásának nemcsak a tanulásban, az elsajátítandó tananyag bővítésében van fontos szerepe. A permanens nevelés, az önművelés magában rejtja a személyiség egészének formálását. A könyvtári foglalkozások célja, hogy a tanuló az alapismeretek elsajátítása közben minél több irodalmi alkotással ismerkedjen meg, minél több hasznos információval gazdagodjon.

A pedagógusoknak gondot kell fordítaniuk arra, hogy a könyvtárhasználati ismeretek tanításának feltételeit – az adott körülményekhez igazodva – a legmegfelelőbb fokon biztosítani tudják. A többkönyvű oktatás és nevelés sikerességének alapfeltétele a könyvtárhasználati ismeretek elsajátíttatása, készség szintjévé fejlesztése.

Az általános iskolai nevelési-oktatási folyamatnak, az iskolában átélt élményeknek, hatásoknak meghatározó szerepük van a felnőtt egyéniség kialakításában. Ezért lenne fontos, hogy a könyv- és könyvtárhasználati ismeretek megszerzését minél előbb igénnyé fejlesszük, hasznosságát tudatosítsuk.

Huga Ibolya

Igényfeltáró könyvtárosokra van szükség!

Júliusban Győrben tartotta meg éves vándorgyűlését a MKE műszaki szekciója. Nem kívánok kitérni a vándorgyűlésen elhangzottakra, elsősorban annak a levélnek kapcsán szeretném gondolataimat papírra vetni, amelyet *Futala Tibor*, az OMK könyvtárának nyugalmazott igazgatója intézett – a tőle megszokott, szellemes stílusban – az MKE műszaki szekciójának tagjaihoz (a levél a *Könyvtáros* 1989/9. számában jelent meg).

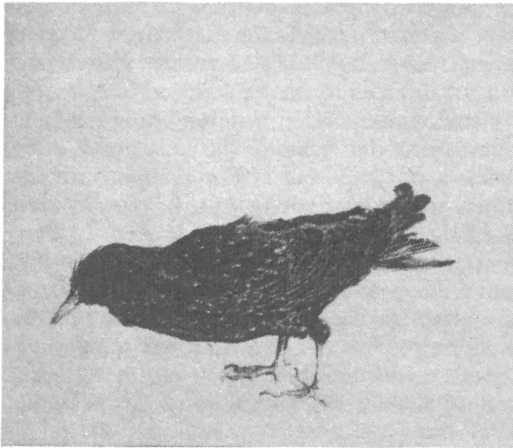
Hasonlóan az utóbbi évek híradásaihoz, beszámolóihoz, sajnos a levél sem az optimizmus növelésének eszköze, hanem a könyvtár- és tájékoztatásügy hazai válságának elmélyülésére, visszafordíthatatlanságára hívja fel a figyelmet. Ugyanakkor „közhírré” teszi azokat a lehetséges megoldási módszereket is, amelyekkel elkerülhetőnek ítéli a „szakmai nihilizmusba hullást”.

Tanulságosak és megszívlelendők ezek az ajánlások, csupán az az aggasztó, vajon megszívlelik-e azok az illetékes szakemberek, akiknek módjuk, lehetőségük is volna arra, hogy érdemben intézkedhessenek. A levélben olvasható – a pillanatnyi helyzet alapján úgy vélem inkább költői – kérdéshez, illetve véleményhez, ahhoz, hogy „ugyan ki vállalkoznék e hatalmas feladathalmazon való áthatolásra? – A Hivatal-e, az Intézmény-e? – Én azt mondom az Egyesület...” – az alábbi szerény megjegyzéseimmel csatlakoznék.

A könyvtáros helyzete, a pálya társadalmi elismertsége – hasonlóan a többi értelmiségi pályákéhoz – egyre kilátástalanabbnak tűnik, s talán nem volna érdektelen először saját magunkban megkeresni a kiküszöbölni, korrigálni valót, és ezek ismeretében, egy alaposabb „önvizsgálat” után felderíteni – és ha lehet – felszámolni a külső, az eredményes munkát akadályozó tényezőket. Ez az önvizsgálat természetesen szimbolikusan értelmezendő, mert hiszen számos olyan közvetett és közvetlen

előidézője van a könyvtáros magatartásának, amelyet eleve megszabott a hosszú évtizedek során kialakult, a könyvtárat, könyvtárost minősítő követelményrendszer. Melyek ezek az igények? Mint könyvtáros – több mint két évtizedes tapasztalataim alapján – úgy érzem – joggal állíthatom, hogy a legfőbb követelmény, amely irántunk megnyilvánult: a csendes, visszahúzódo, szolgálatkész magatartás, amit – sajnálatos módon – sokszor a szolgálalkúséggel azonosítanak. Úgy vélem, sok esetben a szolid könyvtárosi magatartásból vonják le azt

a következtetést, hogy talán nincs is szükség e szürke eminenciásokra, és talán a könyvtárakra, az ott felhalmozott emberi ismeretek tárházaira sem, hiszen olvasó egyre kevesebb akad (vajon miért?), és közvetlen, forinttal mérhető gazdasági haszna úgysem mutatkozik. – De vajon igaz-e ez?

Hadd idézzem itt *Ligeti Lajos*, a világhírű orientalista fél évszázada megfogalmazott, és ha valamikor, akkor napjainkban igencsak időszerűnek tűnő állítását: „A jól felszerelt szakkönyvtár a tudósnak ma éppolyan életszükséglete mint... a természettudományok bűvárnak a laboratórium. Hiába minden leleményesség, képzettség, könyvtár nélkül nincs komoly eredmény és nincs haladás. A jó könyvtár biztos fedezékéből még a középszerű ember is játszva döfi le a legkiválóbb tudóst is, ha az megfelelő könyvtár nélkül kénytelen dolgozni.” És vajon a jó könyvtár megél-e a könyvtáros, a jó könyvtáros nélkül?

Mint köztudott, a könyvtárak tevékenységének hatékonysága, gazdaságossága közvetlenül nem mérhető. Számszerűsíthetők viszont a könyvtári szolgáltatások által nyújtott mindazon előnyök, amelyek igazolhatják a könyvtári gyűjtemények létjogosultságát. Ha pedig ezeknek az előnyöknek az értékét próbáljuk meghatározni, elsőként az információk értékét határozzuk meg. Az információnak, miként ez egyre nyilvánvalóbbá válik, elég magas ára van, és elsősorban a könyvtári szolgáltatások által juthatunk hozzá. E szolgáltatásokba az állam, az intézmények stb. anyagi eszközöket fektetnek, mégpedig a „minőségi előnyök” megtérülésének reményében. E minőségi elő-

nyök legfontosabb szerepe a tudományos kutatások eredményeiben, a műszaki-gazdasági fejlődésben érhetőek tetten, hiszen e területek sikeres fejlesztésének, eredményeinek szinte kizárólagos kiindulópontjai a könyvtári (szakkönyvtári) dokumentumgyűjtemények által nyújtott információk.

És mit tehet a könyvtáros annak érdekében, hogy munkáját, ezen keresztül a könyvtári gyűjtemények nélkülözhetetlenségét felismerjék, elismerjék?

A könyvtáros (és a tájékoztatási szakember) feladata a könyvtári dokumentumgyűjteményekben felhalmozott ismereteket minél több ember számára, minél hatékonyabb módon hozzáférhetővé tenni a céllal, hogy a társadalom, ezen belül minden egyes állampolgár minél magasabb szintű ismeretek birtokába juthasson, mely ismeretek révén maga is alkotó módon illeszkedhessen be a tudományok, művészetek világába. Vajon a könyvtáros képes lehet-e konstruktív módon részt venni az ismeretközlés, esetünkben a könyvtári kommunikáció folyamatában? – Az igenlő választ alátámasztja *A. Panizzi*, *Ch. A. Cutter*, *M. Dewey* és más könyvtárosok példája, akiknek elképzelései, korszakalkotó kezdeményezései nélkül nem jöhettek volna létre a korszak társadalmi igényeit kielégítő könyvtári/tájékoztatási módszerek, eljárások.

Az írásművekkel, szellemi alkotásokkal foglalkozó, napjainkban egyre szélesebb körben elterjedő tudományos kutatások a számszerűen aligha mérhető intellektuális értékek nehezen körülhatárolható vizsgálati módszereivel szemben egyre gyakrabban ezen értékek „közvetítő apparátusának” (kiadó, terjesztő, könyvtáros, tájékoztatási szakember) vizsgálatát helyezik előtérbe (az apparátusban a főszerepet a könyvtáros és a tájékoztatási szakemberek játsszák). Az apparátus vizsgálatát a kutatók összekapcsolják az olvasók, könyvtárhasználók, az információigénylők és -felhasználók magatartásának tanulmányozásával (olvasás-szociológiai kutatások, igényfelmérés, hatékonysági vizsgálatok stb.). A témával kapcsolatban kutatások folynak a könyvtárosi hivatás társadalmi rangjáról, társadalmi helyzetének változásairól stb. is.

Az ember – konstruktív, alkotó beállítottsága révén – hasznos eszközöket hoz létre, és igyekszik azokat némiképpen „emberivé” szelídíteni, mégpedig úgy, hogy az eszköz ember és ember között közvetítővé váljék, de közben maga az ember a kommunikációs folyamat nél-

külözetetlen eleme maradjon. A kommunikáció e téren tehát az eszközhöz kapcsolódik, és minél tökéletesebben, annál több energia juthat az eljárások, módszerek finomítására, a célszerű tevékenység emberi normatíváinak kialakítására.

Esetünkben és napjainkban a számítógép az az eszköz, amelyet az ismereteket átadó fél (könyvtáros, tájékoztatói szakember) a másik emberrel (olvasó, információfelhasználó) való kapcsolatában elsősorban nem az eszköz technológiai vagy használati funkciója miatt alkalmaz, hanem azért, hogy az eszköz által közvetített üzenettel (az információval) hatást gyakoroljon az üzenet vevőjére, hogy annak ismereteiben, viselkedésében pozitív irányú változást idézzon elő.

Ahhoz pedig, hogy ezt elérhessük, napjaink könyvtárosainak „alkotóképességéről” kell tanúbizonyságot tennünk, és át kell lépünk az

elénkbe tornyosuló akadályokon, amelyen például a pusztán gazdasági haszonnal mérhető teljesítmény elvárása, a környezet színvonalához alkalmazkodó ún. szükségletkielégítés!

Most, amikor talán minden eddiginél markánsabb módon jelentkezik az a nézet, hogy csakis a pénznek van értéke (néha szinte úgy tűnik, másra nincs is igény), figyelmen kívül hagyják a sokszor bizonyított tény, hogy hosszú távon egyedül a tudás, az ismeretek minél magasabb színvonalú birtoklása az, ami az életben gazdasági haszonra átváltható (konvertálható). Ám ennek a tudásnak a megőrzéséhez, továbbításához ma a kezdeményező, nem visszahúzódó, alkotó könyvtáros jelenléte, munkásságára van szükség, aki elébe megy napjaink lappangó ismeretigényeinek, azok társadalmi szintű kielégítése céljából!

Mátéfy Györkné

Kérdezz – felelek

Egy könyvtár igazgatója kérdezi a fizetés nélküli szabadság tartamára járó rendes szabadságról:

„Az 5/1981. (XII. 29.) ÁBMH számú rendelkezés 1. paragrafusának (1) bekezdése d) pontja kimondja, hogy a dolgozót a harminc napot meg nem haladó, fizetés nélküli szabadságának tartamára megilleti a rendes szabadság. Ebből következik, hogy ha a fizetés nélküli szabadság tartama a harminc napot meghaladja, akkor az érdekelt egész naptári évre járó rendes szabadsága csökken a fizetés nélküli szabadságon töltött időre eső hányadával. Ha a dolgozó egy naptári évben két vagy több alkalommal vesz igénybe fizetés nélküli szabadságot, és azok tartama egyenként nem haladja meg a harminc napot, de összeszámítva igen, akkor csökken-e az egész évre járó rendes szabadsága vagy sem? A harminc nap számításakor csak a munkanapokat kell figyelembe venni, vagy minden naptári napot?”

Válasz:

A levélben említett jogszabály (megjelent a Művelődési Közlöny 1982. évi 11. számában) nem úgy rendelkezik, hogy egy naptári éven belül a harminc napot meg nem haladó fizetés nélküli szabadság tartamára jár a rendes szabadság. Ebből következik, hogy a fizetés nélküli szabadságok minden esetben – még egy naptári éven belül is – külön-külön kell a rendes szabadság számítása szempontjából figyelembe venni. Ha tehát a dolgozó az év során többször is kap fizetés nélküli szabadságot, de egyik sem lépi túl a harminc napot, az egész évre járó rendes szabadságra jogosult, még akkor is, ha a fizetés nélküli szabadságok együttesen a harminc napot meghaladják.

A 17/1979. (XII. 1.) MüM számú rendelet (szintén a Művelődési Közlöny 1982. évi 11. számában található) 1. paragrafusának (1) bekezdése szerint a munkajogi szabályokban megjelölt napon naptári napot kell érteni, kivéve, ha a jogszabály kifejezetten munkanapot említ. A levélben idézett ÁBMH-rendelet „harminc napot” jelöl meg, ezért ebben az esetben harminc naptári napot kell számítani.

Megemlítjük végül, hogy a szóban forgó rendelkezés nem vonatkozik a tíz éven aluli gyermek gondozása vagy ápolása miatt – az Mt. V. 54. paragrafusának (3) bekezdése alapján – igénybe vett fizetés nélküli szabadságra. Ez utóbbinál ugyanis – az 5/1981. (XII. 29.) ÁBMH számú rendelkezés 1. paragrafusának (1) bekezdése c) pontja értelmében – a munkából távol töltött időre, de legfeljebb egy évre jár a rendes szabadság.

Megszűnt egy könyvtár

Bódé 1950-ig kisközség volt Veszprém megye devecseri járásában, Ajkától délre, a Bakony lábánál. Lakosainak száma 1828-ban 201, 1870-ben 288, 1941-ben 1407. 1950-ben Ajka bekebelezte, így ma már, városrészként, nem statisztikai adat, a térképen nem található. Mint ilyenkor – sajnos – törvényszerű, sorról-sorra megszűntek közzétett művei a (fehér holló) könyvtár kivételével. 1989-ben a nagy átalakulások, politikai változások évében – mikor annyi minden jó keletkezett – az ő sorsa megpecsétellett. Nem nagy ügy – mondhatja bárki –, nagyobb, fontosabb könyvtárak is elmultak már. Igaz, de ahogy és amiért nincs könyvtára kb. 1500 embernek az, remélni szeretném, egyedi.

Élt, szolgált 65 évig. Született, működését megkezdte 1924-ben. Bejegyzett szülője az Iparos és Polgári Olvasókör volt, de bölcsőjét az illegális kommunisták és a legális szociáldemokraták állták körül. Találkozóhely volt, a falu szellemi központja. Átvészelt nehéz, zord éveket. Megmaradt, mert hívei megőrizték életét. Nem dulta szét a háború sem. Megmenekült a háború utáni könyvtár-selejtezésektől is. Kezdetben eltartotta magát, később fenn tartotta az Állam. A lakosság sajtójaként szerezte, ovtá.

Hosszú ideig, kb. a 60-as évek közepéig közös helyiségben működött a párttal (SZDP, MKP, MDP, MSZMP). Jól megfértek egymással, egészen addig, míg a párt meg nem unta az együttélést, és külön költözött. Épített (vagy felújított) magának egy szebb, jobb, kényelmesebb házat. A könyvtár pedig magára maradván, mind leromlottabb épületekbe, mind rosszabb körülmények közé kényszerült.

1989-ben pedig megszűnt, kimúlt. Mi történt? A nyolcvanas években kezdődött lassú haldoklása, de betegyát alig állták körül, szenvedéseit részvétlenség kísérte. Jajkiáltásait sem hallották meg. Könyvválványai korhad-

ni, könyvei penészedni, dohosodni kezdtek. Pedig köztük még olyanok is szép számmal voltak, amelyeket az induláskor vettek. Például a Révai Testvérek által 1894–1898 között 100 kötetben megjelentetett Jókai-összes; a *Ma* folyóirat kiadásában 1919-ben közreadott *Kassák Lajos* írta Tragédiás figurák; a Népszava által 1919-ben kiadott *Bebel: A nő és a szocializmus*, vagy az 1921-ben megjelent *Engels* mű, a *Hogyan alakítaná át Dühning Jenő* úr az összes tudományokat? című munka stb. Körülményeinek romlásával párhuzamosan kezdtek elmaradozni olvasói. Először a felnőttek hagyták magára, később az olvasó gyerekek száma is csökkent. Utoljára – mint kapitány a hajót – könyvtárosa is otthagya.

A városi könyvtár – lehetőségeinek keretein belül – mindent megtett, hogy életben tartsa ezt a fiókkönyvtárát. Könyvvállományát gyarapította, szakmailag gondozta. Fizette a könyvtáros szerény tiszteletdíját, s a vizes, dohos helyiség magas bérleti díját stb. A méltóbb helyiségbe költöztetés kísérletei azonban csődöt mondtak. Pedig voltak, vannak, akik megmenthették volna. Például a szomszédos épület gazdája, a Magyar Szocialista Munkáspárt. A karbantartott, tatarozott, villannyal fűthető, száraz, megfelelő belső terű helyiségek alig vannak kihasználva. Csak havonta-kéthavonta üléseznek benne, s közben semmi. A könyvtár mint szerény társbérlo (vagy albérlo) kért bebocsátatást, tisztasági díj fejében. Nem kapott... Az egykori illegális szülő kellemes, kényelmes viszonyok közt ülésező mai leszármazottjai, a helyi MSZMP alapszervezet, teljesen közömbössé vált a városrész nyomorba került könyvtára iránt. (Ajkán fontosabb ötven MSZMP-tag időnkénti gyűlése, mint kb. 1500 lakos művelődése.) Elutasító magatartásuk évekként elzöldült is megmagyarázhatatlan lett volna, de ma, amikor az egész ország hangos az MSZMP vagyonának számbavételéről, és egyre-másra jelentkeznek az igények újrafel-

osztására, állásfoglalásuk teljességgel érthetetlen.

S az olvasó, a nem MSZMP tagok miért nem emeltek szót könyvtárunk életéért? Senkinek nem fáj az elmúlása, senki sem siratja Bóde

lakosai közül? A kérdés kérdés marad, a 3500 kötet könyv pedig raktárba kerül. Nem használ, nem használják. Olvasatlan marad.

Tilhof Endre

Az Egyetemi Könyvtárigazgatók Tanácsának júliusi ülése

A soproni Erdészeti és Faipari Egyetem könyvtárában megtartott ülés kezdetén dr. Winkler András, az EFE rektora üdvözölte az egybegyülteket, s rövid tájékoztatást tartott az egyetem munkájáról. Ezt követően Lebovits Imre (BME) ismertette Egyetem és könyvtár című tanulmányának főbb téziseit, majd a következő határozati javaslatok megvitatását indítványozta: 1. Az oktatási törvény megújítása esetére idejében javaslatot kell tenni arra, hogy az egyetemi könyvtárak működését szabályozó paragrafusok ezúttal belekerüljenek az új törvény szövegébe; 2. figyelemmel kell lenni arra, hogy az országos információs politika kialakítása során az egyetemi könyvtárak szerepe hogyan alakul; 3. biztosítani kell az egyetemi könyvtárak számára a hagyományos információhordozók beszerzésének optimális lehetőségét; 4. erősíteni kell a tanács érdekvédelmi tevékenységét. Az ezt követő vitában Hiller István (EFE), a tanács elnöke a KULTÚRA és a HELÍR monopóliumának megtörését javasolta, oly módon, hogy a könyvtárak kft vagy más formában saját ellátásukat önfenntartó szervezetben maguk végezzék. L. Takács Zsuzsanna (OKT) elmondta, hogy a KULTÚRA monopóliumát az Interbright Kft könyvimportáló tevékenysége már kikezdte, de más lehetőségek felkutatása is aktuális. Tájékoztatta a tanácsot arról, hogy az OKT javaslatot tett egy könyvtári önkormányzati és irányítási mechanizmus kidolgozására, s ezzel párhuzamosan felmerült, hogy valamilyen formában a könyvtárellátást zárt keretek között, a könyvtáraknak maguknak, egy általuk létesített, fenntartott, nem nyereségérdekelt szervezetben kellene megoldani. Tóth Tibor (JPTE) azt vetette fel, hogy az MTA-n keresztül is

hozzájuthatnak könyvtári dokumentumokhoz az egyetemi könyvtárak, ám az érintett vezetőknek meg kell szokniuk, a könyvtár ma már nemcsak információgyűjtő és -tároló, de „információkereskedő” is. Karácsonyi Béla (JATE) a beszerzésekkel kapcsolatban azt nehezményezte, hogy a HELÍR évről évre korábban kéri a folyóirat-előfizetéseket. Egységes fellépésre biztatta a könyvtárakat: ne egyenlítsék ki a számlát október–november előtt. Beszélt a könyvtáraknak arról a gondjáról is, hogy a fenntartási költségekre fordítható keretek nem emelkednek a szükséges mértékben. A fejlesztések tekintetében szinte kizárólag a pályázatokon elnyert összegekre lehet szerinte támaszkodni, ez viszont nem teszi lehetővé a tervezést, a könyvtári fejlesztések így lassan esetlegessé válnak. Huszár Ernőné (MKKM) sajnálta, hogy a Kulturális Kamarának kevés könyvtár a tagja. Úgy gondolja, hogy a viszonylag magas tagdíj ellenére is sok könyvtárnak megérné felvételét kérni e szervezetbe. Marót Miklós (ELTE) örömmel nyugtázta, hogy az elképzelt könyvtári öngazgatási rendszerben az OKT és az igazgatói tanácsok valódi funkciót kapnának. Mint a könyvtári rendszer legnagyobb hiányosságát említette a még mindig csak óhajtott, egyelőre nem létező természet-tudományi könyvtárat. Mäder Béla (JATE) felhívta a figyelmet arra, hogy az egyetemi könyvtárak fenntartásának követelménye az érvényben levő oktatási törvényben nem szerepel, jöllehet mindkét Ratio educationis tartalmazta. Hangsúlyozta azt is, az egyetemi könyvtárak részvételét mindenképp biztosítani kellene az egyetemi tanácsban. Sóron László (MM) elmondta, hogy az oktatási törvény azért nem tartalmaz olyan paragrafust, amely

előírná és szabályozná az egyetemek és főiskolák könyvtárral kapcsolatos kötelezettségeit, mert jelentős ellenerők dolgoztak a kihagyásért. Sajnálkozott afelett, hogy az MM nem foglalkozik a könyvtári rendszer irányításának és koordinációjának megújításával, bár ilyen felterjesztés készült már. *Lebovits Imre* foglalta össze az elhangzottakat, ismételtlen utalt az előterjesztett javaslatok fontosságára, majd *Hiller István* köszönetet mondott *Cholnoky Győző*nek a könyvtári osztály munkatársaként, a felsőoktatási intézmények könyvtárai érdekében kifejtett erőfeszítéseit, valamint üdvözölte *Sóron Lászlót*, aki *Cholnoky* munkakörét vette át. Második napirendi pontként a tanács az áprilisi könyvtárosi bérrendezések tanulságait tárgyalta meg. A vitában *Karácsonyi Béla* (JATE) arról számolt be, hogy Szegeden is tapasztalták, a bérrendezés az egyetemi oktatók ellenszenvét váltotta ki annak nyomán, hogy a könyvtárosok bruttó fizetését összehasonlították az oktatói nettó bérekkel. *Huszár Ernőné* arról tájékoztatott, hogy az FDSZ mindvégig támogatta az MKE érdekvédelmi bizottságának az egyetemi könyvtárosok béremelését szorgalmazó erőfeszítéseit. Nekik nin-

cenek rossz tapasztalataik, az oktatók álláspontja szerinte az, hogy a pozitív bérfeszültség nem irritáló. *Marót Miklós* a kari és tanszéki könyvtárosok még fokozottabbá vált hátrányos helyzetére való hivatkozással kérte a tanácsot, hogy a rektoroknak jelezzék, az októberi béremelések alkalmazásával figyelemmel kell lenni a tanszéki és kari könyvtárosok helyzetére is. A BME, az MKKE, a JATE és a JPTE képviselői ez utóbbiakkal kapcsolatban úgy nyilatkoztak, hogy a tanszéki könyvtárosok helyzete egyetemükön nem okoz gondot, mert azok vagy csak adminisztrátorok, vagy szervezetileg a központi könyvtár állományába tartoznak. *Hiller István* elnök szerint az ELTE-könyvtárhálózat dolgozóinak ügyében a központi könyvtár főigazgatója járjon el. Az elhangzottak nyomán s rövid vita után *Marót Miklós* a kérésétől elállt.

Az elnök, a vita lezárása után bejelentette, hogy az MKE elnökének kíséretében felkeresi a művelődési minisztert, hogy felkérje vegyen részt és tartson előadást a tanács soron következő, Debrecenben tartandó ülésén.

L. Takács Zsuzsa

Tájékoztatás a móri Radó Antal Városi Könyvtárban

A móri Radó Antal Városi Könyvtár (*Könyvtáros*, 1985/5. sz.) tanácsi közművelődési könyvtár egy kis városban. Állományában mintegy 90 000 könyv, 1200 periodikum, 3000 hanghordozó és 150 av-dokumentum található. Mór ismert borvidék központja. A mezőgazdaság, a szőlészet, borászat mellett jelentős ágazat a bányászat is. Sok móri lakos számára nyújt munkalehetőséget a Kincsesbányai Bau-xitbányák és az Oroszlányi Szénbányák Vállalat. A városban négy általános iskola, gimnázium és szakközépiskola van. A környék német nemzetiségi terület, az általános iskolákban és a gimnáziumban minden évfolyamon német nyelvoktatás folyik, indítottak német nyelvű osztályokat is. A szakközépiskolában géplakatos, villanyszerelő és fonalgyártó szakmunkásokat képeznek.

Nincs külön tájékoztató könyvtáros, az ol-

vasószolgálatot hárman látják el, akik minden munkatevékenységben (napi statisztika készítése, kölcsönzési adminisztráció, tájékoztatás, könyvajánlás stb.) részt vesznek. A tájékoztató munka során nemcsak az olvasóteremben található kézikönyvtárat, hanem a segédkönyvtárat is igénybe veszik a könyvtárosok. Ez utóbbiban található a bibliográfiák, az irodalomkutatások fénymásolatai, vetélkedőkkel kapcsolatos művek, valamint a könyvtári szakirodalom (bekötött folyóiratok évfolyamai is pl. a *Könyvtáros*, *Könyvtári Figyelő*, *Könyv és Nevelés* stb.). A tájékoztató munkát a könyvtár főmunkatársa, *Benczik Jánosné* által készített dokumentumok is segítik (egy könyvtárismerető, a móri csatáról szóló összeállítás, a Lamberg-kastély története és a móri bornapok meghívóiból összeállított kiadvány). Ezeket az olvasók megvásárolhatják. Ugyanezek, össze-

kötve egy két éve készült Mór története című füzetrel, megtalálhatók az olvasóteremben, illetve a helyismereti gyűjteményben is.

Katalógusaink (betűrendes, tárgyszó és ETO) a kölcsönzőtérben, az FSZEK által kibocsátott analitikus kartotékból összeállított katalógus pedig az olvasóteremben található. A Szombathelyi Megyei Könyvtár irodalomkutatások kartotékjaiból szintén katalógust szerkesztünk.

Szolgáltatások

1. *Útbaigazítás, bevezetés a könyvtár használatába.* Ez a hagyományos módon történik, minden új beiratkozót körbevezetünk a könyvtárban, megismertetjük a katalógusokkal, bemutatjuk szolgáltatásainkat. Könyvtárismeretöt sajnos nekik sem tudunk ingyen adni. Készült egy tizenöt perces videofilm is a könyvtárról, „reprezentációs” céllal, amit vendégeinknek játszunk le.

Mivel műemlék jellegű épületben, a Lambert-kastélyban kapott a könyvtár helyet, sok kirándulócsoport látogat el hozzánk. Fogadunk ezenkívül csoportokat, illetve osztályokat a két helyi középiskolából. Hagyomány immár, hogy minden osztály évente legalább egyszer eljön és egy órát arra szán, hogy megismerkedjen a könyvtárral, az új szolgáltatásokkal, a különféle folyóiratokkal stb. A csoportok fogadására külön figyelmet fordítunk, hiszen rajtuk keresztül nyerhetjük meg a lakosság bizalmát és változtathatjuk meg a hagyományos könyvtárképet.

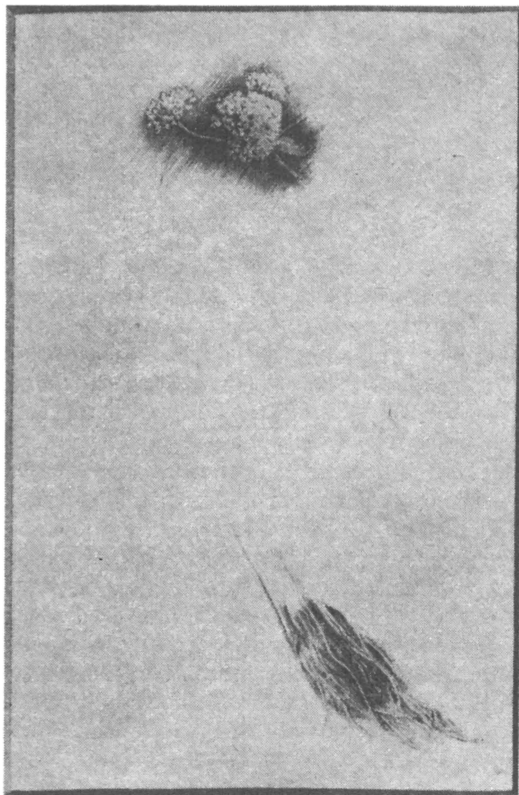
2. *Könyvajánlás.* Leggyakoribb természetesen a szóban történő könyvajánlás, az egyéni igényeknek megfelelően. Ehhez sokszor használunk fel különböző bibliográfiákat. De élébe is megyünk az igényeknek: a kölcsönzőtérben található íróasztalon valamilyen tematika szerint könyveket állítunk ki (pl.: II. világháborúban játszódó regények; színészportrék, életrajzok; Erdélyben játszódó történelmi regények stb.), ezeket az olvasók elvehetik az asztalról és kikölcsönözhetik.

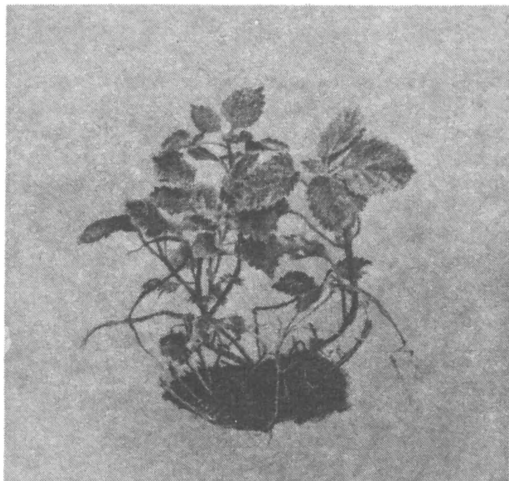
A móri városi televízióval évek óta jó kapcsolatban vagyunk, hetente jelentkező adásában rendelkezésünkre áll tíz perc, amit új könyveink és folyóirataink bemutatására szánunk. Író-olvasó találkozóinkra szórólapokat, irodalomjegyzékeket is készítünk. A könyvtár részt vesz az Új Tükör-klubmozgalomban, mintegy 40–50 olvasónk tekinthető állandó

klubtagnak. Az egyes rendezvényekhez az olvasótermi vitrinben helyezünk el könyveket, újságcikkeket.

3. *Faktográfiai és bibliográfiai adatkeresés.* Ehhez az olvasóterem és a segédkönyvtár anyagát használjuk fel. Természetesen e kézikönyvek közt nemcsak magyar, hanem idegen nyelvű (főként német) művek is találhatóak. Gyakoriak a faktográfiai és bibliográfiai jellegű kérések, s vannak visszatérők is. Sajnos referenznaplót nem vezetünk, pedig az ilyenkor nagy segítség lenne. Visszatérő kérések például a minden év novemberében megrendezett Perczel hetek kapcsán a Perczel Móra vonatkozó; szüret idején a szüreti népszokások irántiak (nem ritka, hogy német nyelven kéri).

A középiskolások rendszeresen megkeresnek minket olyan kérdésekkel, amelyek egyes írók életművével kapcsolatosak, de konkrét verselemzéseket is kérnek. Utolsó éves gimnazisták FEB-feladatlapjaik megoldásához kérnek segítséget. A lexikonokon, enciklopédiákon stb. kívül általunk összeállított, fénymá-

solt anyagot is felhasználunk (például a cserkészetről talált újságcikkeket fénymásoltuk és közös borítóba tettük).

4. *Egy téma válogatott irodalmának feltárása, irodalomkutatás.* Irodalomkutatást nem végzünk, erre városunkban, körzetünkben nincs igény, de – mint említettem – a szombathelyi irodalomkutatások anyagából katalógust szerkesztünk. Kérésre témabibliográfiát készítünk, de ez nem túl gyakori. Legutóbb például a városi úttörőelnökség nyáron szervezendő táborához készítettünk egy bibliográfiát Mátyás királyról és a reneszánsz udvarról.

Felhasználjuk, illetve rendelkezésre bocsátjuk még a tanácsi dokumentumokat és a helyismereti anyagokat.

Sebőkné Nagy Olga

Kérdezz – felelek

Egy könyvtárigazgató kérdezi a szabadságmegváltásról:

„Az egyik könyvtárosunk az első gyermekét 1983-ban, a másodikat 1986-ban szülte. Az első gyermek születése óta egyfolytában szülési, illetve gyermekgondozási szabadságon van. 1989. szeptember 25-ig jogosult a gyermekgondozási segélyre, 26-án kezd meg a két gyermek születése következtében felhalmozódott tetemes mértékű elmaradt szabadságát. Helyettesítését eddig is nagyon nehezen tudtuk megoldani, ő is szívesen jönne dolgozni, annál inkább, mivel gyermekeit óvodában, illetve bölcsődében el tudja helyezni. Megválthatjuk-e pénzben elmaradt szabadságát? Úgy hallottam ugyanis, hogy erre ilyen esetben van lehetőség.”

Válasz:

Az 5/1981. (XII. 29.) ÁBMH számú rendelkezés (megjelent a *Művelődési Közlöny* 1982. évi 11. számában) 4. paragrafusának (1) bekezdése tartalmazza a szabadság pénzügyi megváltásának szabályait. Ennek megfelelően a ki nem vett szabadságot csak akkor kell, illetve lehet pénzben megváltani, ha a dolgozó munkaviszonya megszűnt, vagy ha őt sorkatonai szolgálatra hívták be.

A levélben említett anya esetében a lehetséges feltétel, a munkaviszony megszűnése nem következett be, ezért elmaradt szabadságát pénzben nem lehet megváltani, azt természetben kell kiadni. A levélíró ellentétes értesülése valószínűleg olyan esetre vonatkozott, amikor a dolgozó munkaviszonya közvetlenül a gyermekgondozási szabadság letelte után megszűnt, ezért elmaradt szabadságát már nem lehetett kiadni, így annak pénzügyi megváltására került sor.

Egyébként a ki nem adott szabadságot akkor sem szabad pénzben megváltani, ha a munkaviszony a dolgozó másik munkáltatóhoz való áthelyezése miatt szűnt meg. Az ilyen szabadságot az új munkáltató köteles kiadni. Az említett ÁBMH-rendelet 4. paragrafusának (3) bekezdése ugyanis kimondja, hogy ha a dolgozó év közben más munkáltatóhoz helyezik át, szabadságát a két munkáltatótól együttesen kapja meg. Ennek megfelelően a ki nem adott szabadságot a dolgozónak az új munkahelyén kell megkapnia, a többletet pedig be kell számítani az új munkáltatótól járó szabadságba. A ki nem adott, illetve a többletszabadság mértékét a munkavállalói igazolási lapra fel kell jegyezni.

Társadalmi nyilvánosság, információ, könyvtár címmel Keszthelyen tartotta meg 21. vándorgyűlését a Magyar Könyvtárosok Egyesülete. Az első nap a konferenciáé volt: az Agrártudományi Egyetem dísztermében, *Poprády Gáza*, az MKE főtítkára elnöklete alatt külföldi szaktekin-télyek tartottak előadásokat az *Új technika a könyvtárakban* témakör-ből. Másnap, az Általános Művelődési Központban került sor a fő eseményre, a plenáris ülésre. *Billé-di Ferencné dr.*, az MKE elnöke elnökölt, és olyan „nagyágyúk” vonultak fel, mint *dr. Sólyom László* egyetemi tanár, aki *Információ, nyilvánosság, információtörvény* címmel, *Benda Kálmán* profesz-szor, a Ráday Gyűjtemény igazga-tója, aki *Gondolatszabadság, a francia forradalom öröksége. Egy fejezet a magyar nyilvánosság törté-netéből* címmel, *Balázsné dr. Vere-dy Katalin*, aki *Információsza-badság és könyvtári tájékoztatás* cím-mel tartott előadást.

A következő nap a szekcióülése-ké, az utána következő a szakmai kirándulásoké volt. A társadalom-tudományi szekció és a könyv- és könyvtártörténeti bizottság *Inför-mációszabadság – információtör-vény* címmel rendezett vitautulást, a gyermekkönyvtári szekció témája *A gyermekek társadalmi, művelődé-si helyzete és »jövőesélye« napjaink Magyarországon* volt (fórumon résztvettek alternatív politikai, tár-sadalmi és ifjúsági szervezetek képviselői is), az audiovizuális munkabizottság vitautülésének köl-tői címe volt: „*Mint analfabéták-nak a könyv...*”, az ifjúsági szekció és a módszertani bizottság a tárgy-szerű *Nyilvánosság, demokrácia – ma és holnap* címet választotta, a zenei szekció a zenei könyvtárosok

esélyeiről vitatkozott, a műszaki szekció a szakkönyvtárak jelenét és jövőjét vette górcső alá.

A záróülésen, amelyen *Pápayné Kemenczey Judit*, az MKE alelnö-ke elnökölt, természetesen csak formálisan lehetett lezárni a mér-hetetlen mennyiségű gyű- és vita-anyagot felhalmozó, több monog-ráfiára elegendő ötletet és javaslatot felvillantó vándorgyűlést. Az eseményre a *Könyvtáros* természet-sen vissza fog még térni: közölni fogja az előadásokat és a vitaössze-foglalókat, mindent amit csak megkaphat.

Rövidesen jubileumot ül a Színház- és Filmművészeti Főiskola, és vele együtt természet-sen könyvtára is. 1865. január 2-án nyitotta meg kapuit az intéz-mény öse, a Színészeti Tanoda. Célja mind drámai, mind operai művészek képzése volt a Nemzeti Színház számára. A létesítendő könyvtárat úgy kellett megszervez-ni, hogy az elméleti oktatást minél jobban ki tudja szolgálni. Nem volt ez könnyű feladat, hiszen akkoriban vonatkozó magyar nyelvű szakirodalom úgyszólván még nem is létezett. A könyvtár két legré-gebbi és még ma is meglévő műve német nyelvű. A tankönyveket a tanárok írták. *Paulay Ede*, az első könyvtárnok A színészet elmélete, *Szigligeti Ede* A dráma és válfajai, *Csikó Gergely* Dramaturgia, *Egres-sy Gábor* A színészet iskolája cím-

mel írtak alapvető fontosságú munkákat, még a kinevezett fő-igazgató, *Festetics Leó* is közrebo-csátott egy művet: Illemtan cím-mel. Tanári ülések hosszú sorának volt témája a beszerzendő könyvek listája.

1945 után *Hont Ferenc* szervezte újjá az iskolát, amely az 1947/48-as tanévtől kezdve főiskolai címet nyert. A könyvtárnak ezentúl a színházi, szépirodalmi és esztétikai munkákon kívül a filmes irodalmat is gyűjtenie kellett. A könyvtár ma már 40 ezer kötettel rendelkezik. Az állomány jelentős része művé-szettörténeti jellegű munkákból áll, ez a terület igen fontos a filme-sek oktatása szempontjából. A könyvkereskedelmi forgalom-ban hozzáférhető magyar nyelvű műveken kívül – szakmai kapcsola-tok révén – hozzájut a könyvtár a legfrissebb külföldi drámairoda-lomhoz is. 1986 óta kötelepéldá-ny-szolgáltatásban is részesül.

1965-ben, *Nádasdy Kálmán* fő-igazgató kezdeményezésére létre-jött a könyvtár zenei részlege, amely ma már nyolcezer kottából és több száz lemezből áll. Az utó-bbi években az intézmény gyűjti a főiskolai vizsgaelőadások videofel-vételeit is.

A sokféle katalógussal (szerzői, cím és címszó szerinti, szak- és so-rozati) rendelkező könyvtár nem nyilvános: a főiskola tanulói és ta-nárai, valamint a szűken vett szak-ma számára biztosítja a helybenol-vasást és a kölcsönzést. (K. M.)

Az Országos Rabbiképző Intézet könyvtárának története 1945-ig

A reformkor jelentős változások csiráit hordozta magában a magyar-zsidó viszony terén is. Már 1837-ben törvényjavaslatként vetődött fel az, hogy „csak az lehessen rabbi, aki nyilvános oktatásban részesült és az anyakönyveket magyar nyelven tudja vezetni”, de ez nem vezetett el törvény megfogalmazásáig. Ugyanílyen sorsra jutott egy 1840-es országgyűlési javaslat, amely a zsidók egyenjogúsítását indítványozta. Az emancipáció kérdése az 1843/44-es országgyűlésen került újra napirendre olyan felhangokkal, hogy „...addig nem emancipáltasának, amíg vallásuk külsőségeiről nem faragják le a cafrangokat”. Ezen az országgyűlésen negyven év után újra előkerült egy központi rabbiképző intézet felállításának gondolata, amelyet a magyar országgyűlés alsó táblája 1844. szeptember 27-én elfogadott, s amelyhez a főrendek is hozzájárultak. Az 1848/49-es forradalomban és szabadságharcban a zsidóság részvétele ellentmondásokkal volt terhes. A forradalmat üdvözölve, tömegesen jelentkeztek a nemzetőrségbe, s ez antiszemita villogásokhoz vezetett. Így külön zsidó század alakult, amelynek élére *Táncsics Mihály* állt. A forradalom a környező területek zsidóságára is hatalmas vonzást gyakorolt a szabadabb, felvilágosultabb kormányzat és társadalmi bevezetés hírére tömegessé vált a zsidó bevándorlás, amely ekkor érte el a csúspontját Magyarországon. A szabadságharcban való részvételük is közrejátszott abban, hogy az utolsó 1849-es Nemzetgyűléstől a zsidóság elnyerte a politikai és polgári szabadságjogokat. De a bukással mindez semmivé foszlott, sőt a szabadságharcért hozott tetemes áldozataikért Haynau 2 300 000 forint külön hadisarcot rótt ki a zsidó közösségre. Ennek az összegnek a kifizetése meghaladta a hitközségek teherbíró képességét, főként amiatt, hogy az ortodox községek nagy része nem járult hozzá a hadisarc kifizetéséhez, mivel a forradalmi mozga-

lomtól távol tartották magukat. Ezen okból kérvényezték az eredeti összeg csökkentését, és 1850-ben ehhez a bécsi minisztérium hozzá is járult. Egymillió forint megfizetésére kötelezték a közösségeket, és kinyilvánították, hogy az „összegeből egy külön vallás- és közoktatási alap lenne alkotandó és államilag kezelendő, amelynek jövedelmét az állam hajlandó izraelita vallás- és közoktatási célra fordítani”. Az összeg csak 1855-re gyűlt össze, és *I. Ferenc József*nek 1856. március 29-i rendelete a pénz felhasználását a következőképpen szabta meg: „1. Rabbiképző Intézet létesítése; 2. mintafőiskolának, és ezekkel kapcsolatban izraelita tanítóképző tanfolyamoknak alapítása, valamint szegény izraelita népiskolák támogatása; 3. alapítványi helyek létesítése szegény izraelita, vak és siketnéma gyermekek számára”. Az utóbbi két pontban felsoroltak a legrövidebb időn belül megvalósítást nyertek.

Az ortodoxia és az újítók ellentéte megmutatkozott a rabbiképző felállítására szánt összeg felhasználása körüli vitákban is. Lényege az volt, hogy az ortodox hitközségek kérvényezték, hogy a hadisarcok összegyűlt és külön „iskolaalap”-ként félretett pénzt osszák el a különböző irányzatú hitközségek között. Az aktivizálódó ortodoxia egyik vezetője, *Lichtenstein Hillél* zseniális propagandája nyomán 1864. március 15-én, Nyíregyházán száz rabbi gyűlt össze, és felségfolyamodványt nyújtott be, mely szerint egy rabbiképző felállítása a zsidóság erkölcsiségét és lojalitását veszélyeztetné. Viszont ugyanez év folyamán a Helytartótanács „szaktanácskozmányt” hívott össze, abból a célból, hogy a rabbiképző intézet működési tervzetét előkészítsék. A tervezet első részletes szervezeti és tantervi kidolgozására 1869. február 23-án, az egybehívott izraelita kongresszus külön bizottságot küldött ki. A kongresszus alapelveként fogalmazta meg, hogy „a felállítandó rabbiképző intézet gon-

doskodják a Talmudnak és a hozzátartozó diszciplinának oktatásáról, egyszersmind azonban feleljen meg a modern tudomány követelményeinek”.

Az akkori vallás- és közoktatásügyi miniszter, *Trefort Ágoston*, a hajdani Bodzafa és Bércocsis utca sarkán kétemeletes házat építtetett, amelyet 1877-ben az Országos Rabbiképző Intézet és az Országos Izraelita Tanítóképző vett birtokába. Az intézet 1877. október 4-én nyitotta meg kapuit, kettős célkitűzéssel: az egyik a rabbiképzés, a másik a zsidó tudományok fejlesztése és integrálása a tudományok rendszerébe.

A könyvtári gyűjtemény létrejötte és gyarapodása

Az intézet megnyitásakor már ötezer kötetes könyvtár várta a hallgatókat, tanárokat, valamint az érdeklődőket. A könyvtári állomány alapjait *Kaufmann Dávid*, az intézet tanára és legelső könyvtárosa vetette meg. Ő volt az, aki felfigyelt az 1871-ben elhunyt *Lelio della Torre*, a paduai Collegio Rabbinico professzorának hagyatékára, amely ősnymtatványokban, 16. századi könyvekben és kéziratokban volt gazdag. Torre a zsolttárok és imádságoskönyvek fordítójaként vált ismertté. Az 1404 kötetből álló gyűjteményt 1877 nyarán vásárolta meg az intézet. Ehhez az anyaghoz társult *Oppeheim Dávid* 1876-ban elhunyt nagybecsereki főrabbi – főként az újabb zsidó irodalom termését tartalmazó – magánkönyvtára. Így tehát a későbbi könyvtár magja is igen értékes anyagot tartalmazott.

A könyvtár szervezői és könyvtárosai a következő alapelveket vették figyelembe a könyvtári állomány kiépítésénél: Mindenekelőtt a rabbiképző tanárainak és hallgatóinak igényeit szem előtt tartva a tananyaghoz szükséges könyvek és segédletek (a könyvek mellett térképek, kéziratok) beszerzését igyekeztek megoldani, így vallási, hitéleti könyveket, a zsidó tudományokkal foglalkozó írásokat, a Magyarországon nyomott héber nyelvű műveket (*Hebraico-Hungarica*) és az ugyanitt napvilágot látott zsidó tárgyú alkotásokat (*Judaico-Hungarica*) gyűjtötték. A könyvtár 1877 és 1945 között folyamatosan gyarapodott adományok és hagyatékok révén is, ezen anyagokból azonban a könyvtár igényei szerinti válogatásra nem volt mód, így előfordult, hogy duplumok és általános, illetve szépirodalmi tárgyú

könyvek kerültek a könyvtár birtokába. Ezzel szemben számos hagyatéktartalmazott értékes ritkaságokat, amelyek az intézet és könyvtárának színvonalát emelték.

A hiányos adatok ellenére a könyvtár pénzügyeit főbb vonalaiban figyelemmel tudjuk kísélni. 1882-ben a könyvtáros, *Kaufmann Dávid* illetménye a tanári fizetéssel együtt 2000 korona volt. Ebben az időben a könyvtár gyarapítására fordítható összeg 1000 korona. 1896-ban ez az összeg 1200 forintra emelkedett, de ebből csak 100 forintot tudtak a magyar könyvtárra költeni. (A magyar könyvtár az 1881/82-es tanévtől kezdve létezett. Részletesebb ismertetését lásd a következő fejezetben.) Időről időre változtak a könyvtár anyagi forrásai. A magyar állam rendszeres támogatása mellett – ami magában foglalta a könyvtárosi fizetést is – változó összegű adományok is érkeztek, bár főként az intézet és nem kimondottan a könyvtár céljaira. A kevés pénzből is rendületlenül folyt a könyvtári állomány gyarapítása. További jövedelemként jelentkezett az 1910-ben engedélyezett duplumkiadás is, ennek révén jelentősen megcsappant a könyvtár állománya. Az 1915/1916-os felmérés szerint a könyvtár értéke 190 000 korona, állami dotáció 5000 korona. A felhasználás módja: személyzeti kiadás 1400 korona, könyvbeszerzés 2800 korona, könyvkötés 800 korona.

A könyvtár kiadásaira ugyanennyit fordítottak 1917-ben is. Időnként érkeztek külföldi adományok. Az American Joint Distribution Committee 1922/23 folyamán a könyvtár általános szükségleteire 100 000 koronát, apróbb kiadásaira 4200 koronát, a könyvtári állványok felújítására 147 000 koronát folyósított. Az 1924/25-ös évben a hivatalos államsegély összege 1 millió korona volt, ez kiegészült 27 adományozó összesen 19 295 000 koronás – értékét az infláció miatt napról napra vesztő – adományával. Az 1925/26-os évben a 10 millió koronára felemelt államsegélyt két forrásból is kiegészíthette a könyvtár: 900 aranymárkáért eladták egyik ősnymtatványuk másodpéldányát, a Zsolttároknak 1487-es, nápolyi kiadását, amelyet Hirsemann lipcei könyvkereskedő vásárolt meg. Ehhez járult 15 ajándékozó 4 950 000 koronás adománya. A befolyt összegek egy részét 17 millió korona értékben szekrényvásárlásra fordították. Az 1927/28-as évben az állami támogatás összege 2500 pengő volt, ezt öt adományozó 955 pengő értékben egészítette ki, s ehhez járult még az intézet

fennállásának ötven éves évfordulójára létrehozott Jubiláris Irodalmi Alap 3000 pengős adománya. Ezen alap az 1931/32-es évre kimerült, s az addig rendszeres évi 3000 pengő juttatás megszűnt. Az 1928/29-es évben a Válás- és Közoktatásügyi Minisztérium 3000 pengőre emelte a támogatás összegét, ugyanekkor az adományok értéke csak 330 pengő volt, amelyet tizennyolc adtak össze. Míg az 1930/31-es évben a minisztériumi támogatás összege változatlan maradt, sőt 120 pengő adománnyal ki is egészült. Ez 1931/32-től viszont 500 pengőre csökkent, utolsó beérkezése 1937-től vannak adataink. A kormányzat 1932/33-tól lehetővé tette, hogy a templom és az intézet támogatására küldött pénz maradványösszegeit a könyvtár céljaira használhassák fel. Kapott támogatását csak a Rabbiképző temploma bocsátotta a könyvtár rendelkezésére. Az 1932–41 közötti időszakban a templomi adományok évi összege néhány száz pengő volt, a legnagyobb összeget, 547 pengőt az 1932/33-as, a legkisebbet, 151 pengőt az 1935/36-os tanévben fordítottak a könyvtár fejlesztésére. 1932 után az egyéni támogatók száma is visszaesett. 1934/35-ben az állam 1000 pengős külön segílyt adott a könyvtár számára. Az állami támogatás lecsökkentése, a források beszűkülése odáig vezetett, hogy az elkövetkezendő években a könyvtár a számára legszükségesebb művek beszerzéséről, illetve pótlásáról sem tudott gondoskodni. Arra nincs adat, hogy a felekezeti vezetés, a Hitközség támogatta volna, illetve milyen adományokkal támogatta a könyvtárat.

Vásárlások és adományozások 1877 és 1945 között

Az Országos Rabbiképző Intézet könyvtárának gyarapítására két mód kínálkozott: 1. az adományokkal kiegészülő rendszeres évi állami átalányból a vásárlás (összegét egyrészt a duplum példányok kiárulásából növelheték); 2. könyvadományok, hagyatékok beépítése a könyvtári állományba.

A könyvtár vásárlásairól – sajnálatos módon – igen kevés adat maradt fenn. Gyakorlatilag csak az alapelveket ismerjük, amelyek alapján a könyvtári állomány gyarapítása megkezdődött és tovább folyt, de számadatok és művek címei – néhány kivételtől eltekintve – nem ismertek. Segítségünkre csupán a könyvtár pénzgazdálkodásáról fennmaradt adatok (lásd

az előbb említettek), illetve a könyvtári állomány nagysága lehet. Ez lehetőséget ad egy-egy év vagy időszak beszerzéseinek behatárolására. A könyvtári gyűjtemény létrejöttét követő tíz esztendőből nem maradt fenn vásárlással kapcsolatos adat. Az 1880–1890-es és az 1891/92-es évekből származó, az évi vásárlás nagyságát mutató számok arra utalnak, hogy a könyvtár gyors ütemű gyarapodása nem elsősorban a vásárlásoknak volt köszönhető, hiszen az adományozott könyvek száma messze túlhaladja a vásároltakét. Ennek következtében a könyvtári állomány 1896-ban már mintegy 12 000 kötetet foglalt magában. A következő ismert adat szerint, amely az 1908/09-es évből származik, az állomány már 19 157 műből és 32 798 kötetből állt. Ettől az évtől kezdve *dr. Blau Lajos* könyvtárosnak köszönhetően, egészen 1922-ig pontosabbak a kimutatások. Az említett könyvtáros különválasztotta a héber és a nem héber nyelvű szerzeményezést, bár ez utóbbi kevésbé tartozott a könyvtár profiljába.

Szintén külön gyűjtötték a magyar könyvtár anyagát, ennek megszervezése az 1881/82-es tanévben kezdődött el. A különgyűjtemény létrehozatalának célja az intézet tanárainak és növendékeinek segítése volt a magyar nyelv és irodalom mélyebb megismerésében és a hazafias szellem ápolásában. A gyűjteményben elsősorban a kiemelkedő magyar írók műveit helyezték el, de számos mű került ide úgy is, hogy csupán a nyelve volt magyar, sem szerzője, sem témája alapján nem volt idesorolható. A különgyűjteményről tudjuk, hogy 1896-ban már ezernél több kötetből állt, és gyarapítása önálló keretek között folyt, az évi keretből nyolc és egyharmad százalékot használtak fel erre. Az 1908 és 1922 közötti évekből fennmaradt adatokból, kötetszámokból láthatjuk, hogy az állomány ezen részének gyarapítására csak kevés pénzt fordítottak, hiszen ezek a művek más könyvtárban is fellelhetők voltak, másrészt az adományokból származó művek túlnyomó többsége amúgy is magyar nyelvű volt.

1907 és 1917 között nagyszámú kéziratot is beszerzett a könyvtár, 1917-re több mint 300-ra nőtt az eredetüket tekintve elsősorban itáliai kéziratok száma, köztük több Kabbala – az oktatáshoz szükséges alapmű –, Exegésis (bibliai szövegmagyarázat), Halácha (törvénygyűjtemény), valamint a költészet, a történelem és a bölcsészettudomány tárgykörébe tartozó mű is.

Ezekben az években (1910–1917) indult be a *Christliche Hebraisten* rendszeres gyűjtése is, 1917-re a könyvtár birtokába már több mint 100 értékes mű került, s a tervek szerint gyűjtésükben teljességre törekedtek.

Az 1921/22. tanévre a könyvtári állomány 22 931 műből, 35 570 kötetből állt. Ettől az évtől kezdve – eltekintve az 1922/23-as esztendő-től – a könyvtári vásárlások ütemének lassú, de fokozatos növekedésének lehetünk tanúi. Ez az ütem csak gyorsult a viszonylag nagyobb összegű állami támogatás segítségével, illetve az 1927-ben felállított Jubiláris Alap rendszeres adományainak révén. Sajnos, nem tudjuk, hogy az 1931/32-es évre mennyire duzzadt fel a könyvtári állomány, pedig a könyvtár látványos fejlődésének ez az utolsó éve, ettől kezdve lassú haldoklás következett.

Az első csapás az állami támogatás drasztikus csökkentése és a Jubiláris Alap kiapadása volt (1931–1932). Lehetőség nyílt viszont arra, hogy az intézet más egységeitől az átalány megtakarított részét átvehessék, s ezt is vásárlásra használhassák fel. Az 1934/35-ben kapott templomi adományokból sikerült beszerezni egy értékes jemeni kéziratot: *Jehude Italevi* Diwanját *Bacher Vilmos* örököseitől vásárolták meg. Ezen évtől kezdődően a könyvtár által vásárolt könyvek száma az évi 100 kötetet sem éri el, sőt számos folyóirat beszerzéséről is le kellett mondaniuk.

Az utolsó adat a könyvtár állományának nagyságáról az 1943/44-es évből való: 41 551 kötet. Ekkorra már nemcsak pénzügyi, hanem postaforgalmi gondok is nehezítik a szerzeményezést, ezért a háború alatt főként a hazai irodalom – nem túl színvonalas – műveivel gyarapodott a könyvtár. Szintén nehezítette a helyzetet a nyílt antiszemitizmus, s az intézet több munkatársának, hallgatójának munkaszolgálatra való behívása.

Az intézet könyvtára a megnyitás évétől kezdve 1945-ig folyamatosan gyarapodott adományok révén. Az adományok száma – többször értéke is – sok esetben felülmúlta a vásárolt művekét, s ez különösképpen jellemző a 45 előtti utolsó évtizedre. Az adományozók között volt többek között *Kármán Mór*, *Goldziher Ignác*, a Magyar Tudományos Akadémia és a Központi Statisztikai Hivatal, a cambridge-i Trinity College, a londoni British Museum, a New York-i Egyetem és a müncheni Bajor Tudományos Akadémia.

A Rabbiképző Intézet könyvtára jelentős cserekapcsolatokat épített ki az évek folyamán,

s az 1910-es évekre már számos intézettel állt kapcsolatban, de később – feltehetőleg a könyvtár pénzügyi lehetőségeinek összeszűkülése folytán – ezek a cserekapcsolatok egyre inkább egyoldalúvá váltak, s az érkező könyvek adományként gazdagították a könyvtári állományt.

Az Országos Rabbiképző Intézet könyvtára könyvritkaságokban igen gazdag. Nemcsak számos, korábbi századokból való művel dicsekedhet, hanem több héber nyelvű ösnyomatvány is birtokában van. 1917-től 101 héber nyelvű ösnyomatványt tartottak számon a világon, közülük 11 volt a könyvtárban, ebből 1 – feltehetőleg a háború alatt – elveszett, de 10 megmaradt, s számuk 1945-ig kiegészült 15-re.

Az állomány feltárása

Az állomány feldolgozásáról az első adat az 1882/83-as tanévből maradt ránk. Itt csupán a könyvek formai leírására találhatunk utalást, osztályozási rendszer felállításáról még nem esik szó, bár elképzelhető, hogy csírájában már használatban volt egyfajta leegyszerűsített szakozási rendszer. Az egyes különgyűjtemények dokumentumait külön lajstromban, jegyzékben tartották számon. Sokszor ez az ajándékozó saját kérésére történt így, de az értékesnek számító hagyatékok, könyvgyűjtemények, esetleg letétek egyéni profiljuk szerint is így voltak könnyebben áttekinthetők. A későbbiek során a különgyűjtemények nagy száma nehezebbé tette a katalógus használatát. Az 1883/84. tanévben készült el *Ehrlich Ede* nagyváradi rabbi hagyatékának végleges lajstroma, s a gyűjteményt a könyvtárban már valamilyen – egyelőre ismeretlen – szakrendben helyezték el. A következő hagyatékok, amelynek könyvtári lajstromozásáról tudunk, *Brill Sámuel Löw* könyvtárának feldolgozása volt. Ezzel 1897-re készültek el, kivéve a nem héber nyelvű anyagot, amelyet csak az 1932/33-as tanévben rendeztek.

A könyvtári osztályozásról először *Schill Salamon* ejt szót, tőle megtudhatjuk, hogy 1896-ban a könyvek már szakrend szerint voltak elhelyezve, s a könyvtári állományt 24 szakcsoportra osztották. E szakcsoportok száma az 1917-es évre csökkent, feltehetőleg a kihasználatlan szakok megszüntetésével. Ez a könyvtári szakrendszer a könyvtár speciális gyűjtőkörére épült, annak igényeit, elemeit

figyelembe véve tükrözi a könyvtári állomány összetételét.

A könyvtárban a következő szakokkal dolgoztak: A = aggádkus művek; B = bibliakiadások; Bi = bibliográfiai művek, Európa nevezetes zsidó könyvtárainak és kéziratgyűjteményeinek tudományos katalógusai; C = codices (törvények); Ch = christologia, a kereszténységre vonatkozó munkák, az egyházatyák művei; D = decisores; Di = diarium, folyóiratok teljes évfolyamai, évkönyvek, naptárak, értesítők és jelentések; E = exegézis, zsidó és keresztény exegéták művei; G = grammatica, a héber és arám nyelv nyelvészeti munkái, héber és más nyelveken; H = hagada (Pérachi könyvek); Hi = historia; I = isagogia, bibliai bevezetés, katolikus és protestáns bibliakritikák; L = liturgia; Le = lexica, a héber és arám nyelv szótárjai; Nh = neohebraica, az új héber irodalom fontosabb művei; Nov = a talmudi novellisztikus irodalom gyűjteménye, pilpusztikus művek; O = orientalia, a kelet népeinek irodalma, különös tekintettel az arabra; Ph = philosophia, a zsidó filozófiai irodalom gűjteménye; Pr = predicatio, hazai és külföldi hitszónokok prédikációi; R = responsa; T = Talmud, talmudkiadások és a Talmudra vonatkozó irodalom gyűjteménye.

1917-ből maradt fenn a könyvtári katalógizálás és osztályozás munkafolyamatának leírása is *dr. Klein Miksa* tollából: „A katalógizálás úgy történik, hogy a beérkező új könyveket a könyvtárnok a naplóba vezeti be az érkezés idejének, árának és beszerzési helyének pontos megjelölésével. Miután a könyvtárnok kijelöli, hogy a mű melyik szakba sorozandó, a könyv a katalógust készítő könyvtáros asztalához kerül, aki úgy a cédula, mint a sor- és a szakkatalógusba bevezeti és a megfelelő jelzéssel látja el...” Mint látható, a feldolgozás hagyományos keretek közt folyt, csupán az osztályozási rendszer tükrözte a könyvtár különleges, szakkönyvtári funkcióját.

Az 1920-as évek végétől kezdve a kéziratok katalógizálását – azok nagy számára és értékére való tekintettel – külön végezték. Ezt a munkát *dr. Löwinger Sámuel* vállalta magára, aki 1928-tól rendszeresen foglalkozott egy kéziratkatalógus előkészítésével, s a katalógus – belső használatra – az 1934/35-ös tanévre el is készült. Ettől kezdve visszatérő terv a kéziratkatalógus kiadása, ez a szándék azonban anyagi eszközök hiányában – tudomásom szerint – nem valósult meg.

Ugyanezen évben került csak feldolgozásra *Bacher Vilmos* hagyatéka, amelyet időlegesen betű- és időrendben soroltak be, majd 1935/36-ban a feldolgozott levelezésről, kéziratokról és analektákról (szöveggyűjtemény) gépirásos katalógust készítettek. A feladat nagyságát mutatja, hogy a kéziratok 399 tételből, a Bacher-levelezés pedig 891 levelező 5920 leveléből állt.

Az 1938/39-es esztendőben szakrendi átcsoportosítást végeztek a könyvtárban, s ehhez kapcsolódott egy új katalógus kiépítésének megkezdése. Ez utóbbi elkészítése még 1943-ban is folyamatban volt, s ekkorra tehető a könyvtár utolsó nagyobb leltározásának ideje, ami megelőzte az 1945-ös bombatámadást.

Mindössze ennyit tudunk a könyvtár katalógizálási és osztályozási tevékenységéről. Ennyiből is kitűnik azonban, hogy a könyvtár – a kornak megfelelően – betűrendes és speciális szakkatalógust épített ki, szükség esetén kiegészítve ezt időrendes vagy más szempontú nyilvántartásokkal (például különgyűjtemények), így segítve elő a könyvtár használhatóságát s a könyvtári állomány áttekinthetőségét.

A könyvtár szervezete

A könyvtár szervezetileg két intézménnyel állt kapcsolatban. Az egyik maga a Rabbiképző Intézet, amely elsősorban a könyvtári működés kereteinek (helyiség, könyvtáros-tanár), s a könyvtár iránt támasztott igényeknek elsődleges meghatározója, a másik a könyvtár és egyben a rabbiképző világi felettese: a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium volt, amely a könyvtár anyagi szükségleteiről gondoskodott, többé-kevésbé elfogadható módon. A könyvtárnak 1945 előtt három szabályzata készült: 1877-ben, 1890-ben és 1912-ben. Ez utóbbi ismert, az előző kettőből azonban csak az egyik – egy dátum nélküli kézirat – hozzáférhető, s így egyértelműen nem határozható meg, hogy az 1877-es, vagy az 1890-es szabályzatot tartjuk-e kezünkben. A szabályzat kidolgozottságából arra következtethetünk, hogy inkább 1890-ből való. Főként e két szabályzat segítségével ismerhetjük meg a könyvtár hétköznapijait, a nyitvatartási időt, a kölcsönzés rendjét és módját, valamint a könyvtári személyzetet.

Már 1882-ben könyvtári albizottságot küldtek ki a könyvtári állomány megvizsgálására, s

az albizottság tagjai között volt többek között *Goldziher Ignác* is.

A könyvtár állapotának évenként megejtendő felülvizsgálata 1890-től kötelezővé vált, sőt az ezekről készült statisztikák – teljességre való törekvés nélkül, s egy-két kivételtől eltekintve – rendszeresen megjelentek az Országos Rabbiképző Intézet értesítőjében. Ezenkívül a vezető könyvtáros feladatai közé tartozott a kölcsönzés nyilvántartása, a könyvek lajstromozása és az új szerzemények elhelyezésének, szakszabályzatának ellenőrzése. A könyvtár valamennyi ügyéért a könyvtáros volt felelős, akit a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium jóváhagyásával a Rabbiképző Intézet tanárai egy-egy évre választottak meg. A könyvtáros segítségére voltak az intézet hallgatói közül kikerülő ún. könyvtárőrök, akik csekély díjazás ellenében heti néhány órában vettek részt a könyvtári munkában. Érdeklődő tanárok – néha szíveségből – vállalták a könyvtár egy-egy részének, különgyűjteményének kezelését. A könyvtárban adódó fizikai munkára is volt segítség, mind az 1890-es, mind az 1912-es szabályzat említi könyvtárszolgát, akinek feladatai közé tartozott többek között a felszólítások kézbesítése is: eleinte 20 krajcárt, majd 40 fillért tartoztak fizetni a könyvtári szabályzatot megszegő kölcsönzők. A könyvtári szabályzat megszegésének számított, ha valaki a könyveket nem vitte vissza négy héten belül (a kölcsönzési idő 1912-től nyolc hétre emelkedett), s nem kért hosszabbítást sem. Kárpótlást kellett a könyvtárnak fizetni abban az esetben is, ha az olvasó a kölcsönkönyvet megrongálta vagy elvesztette. 1912-től ilyen esetekben a könyvtárnak jogában állt a könyv pótlását az olvasó terhére megrendelni. Tilos volt továbbá a nyitvatartási időn kívül a könyvtáros engedelmével a könyvtárban tartózkodni. A könyvtár nyitvatartási ideje viszonylag rövid volt: hetente kétszer két-két órán át látogathatták. Elképzelhető ugyan, hogy 1912-től a könyvtár nyitvatartási idejét meghosszabbították, erről azonban nincs pontos adat.

A kölcsönzési rendszerről a következőket tudhatjuk: „A kívánt könyvek megrendelése egy nyolcadrés lapon, olvasható írásban, s a megrendelőnek neve aláírásával történik. E lapok fölvetelére az intézetben e célra fölállított szekrény van elrendelve.” A későbbi szabályzat már pontosabb; a kérelmeket a hivatalos napon 9 óra előtt kellett bedobni, hogy a könyvtár teljesíthesse a kérést. Ha a keresett mű nem volt meg a könyvtárban, az olvasó

bejegyezhetette igényét az olvasóteremben található kérelemkönyvbe, s a jogosnak tartott kérelmeket a gyarapításnál figyelembe vették. A könyvtárnak azonban nem minden olvasója élhetett a kölcsönzés jogával: ez elsősorban az intézet tanárainak és diákjainak előjoga volt. Megfelelő kezesség mellett – biztosíték vagy jótállás – kívülálló is kölcsönözhetett könyvet. Természetesen a kölcsönzés hatálya alól kivételt képeztek a mindenkorai kézikönyvtári és olvasótermi könyvek. (Ezek közé tartoztak az enciklopédiák, nagyobb szótárak, folyóiratok és bibliográfiai segédeszközök, illetve a nagy, felbecsülhetetlen értéket képviselő kéziratok, ősymtatványok.) A könyvtár rendjének változásáról 1912 után csupán egy adat áll rendelkezésünkre: az 1938/39-es tanévtől a hallgatók csak indexük ellenében kölcsönözhettek könyvet.

A könyvtár sorsa 1944–45-ben

A könyvtár életében gyökeres változást a német megszállás jelentett. A német birodalmi vezetés, az SS és a magyar kormány „tudományos” alapra kívánta helyezni népi tevékenységét, s ezért Frankfurt am Main-ban, illetve Budapesten létrehozták a Zsidókutató Intézetet, hogy a kifosztott zsidó felekezeti és magánkönyvtárak anyagából olyan tudományos központokat szervezzenek, amelyek tevékenysége a zsidókérdés „végleges megoldásához” vezet el.

A Rabbiképző Intézet könyvtárát is lefoglalta magának a Magyar Zsidókutató Intézet, de szerencsére anyagát elszállítani már nem tudta. Az Országos Magyar Zsidó Múzeum könyvtárának értékes darabjait *Berend Béla* rabbi válogatta ki, és ezeket a Zsidókutató Intézet egyik épületébe (feltehetőleg a Bogár utca 26-ba) vitték. Ugyanerre a helyre kerültek *Kárpátalja zsidóságának* és *Guttman Mihály*-nak, a Rabbiképző néhai igazgatójának könyvei is.

De nemcsak *Bosnyák Zoltán*ék rabolták ki a könyvtárakat, velük párhuzamosan megtette ezt az SS is. A német megszállás napján lefoglalták a Rabbiképző Intézet épületét, és fogházzá alakították át. Itt tartották fogva a budapesti zsidóság túszeit, az elfogott baloldaliakat, közéleti embereket, újságírókat, ügyvédeket. Az épület a felszabadulásig körülbelül húsz ezer embernek szolgált átmeneti börtönül.

A könyvtár anyagát maga *Eichmann* vizsgál-

ta át, a katalóguskötetek segítségével. Az állományra vonatkozó információk birtokában szállította el a magyar zsidóság történetére vonatkozó *Hi* szakot, több mint háromezer kötetet, a gyűjtemény egyik legértékesebb részét. Ezek a könyvek szerencsére csak Prágáig jutottak el. Egy részük visszakerült, s talán a többi hazaszállítása is csak idő kérdése. A legnagyobb veszteség egy bombatámadás alkalmával érte a könyvtárat: az intézetet telitalálat érte, a könyvtár beomlott, s a több mint 40 ezer kötetet számláló gyűjteménynek mindössze a fele maradt meg; mintegy 20–25 ezer kötet. Csak a legértékesebb könyvek, kéziratok vésztették át épségben a háborút, sziklapincébe rejtették el őket, így kerülhették el *Eichmann* válogatását s a bombatámadást.

A háború után a Rabbiképző Intézet könyv-

tára példás gyorsasággal kezdte el újra a munkát: olvasótermét már 1945. július 8-án megnyitották az érdeklődők előtt.

A könyvtár csak 1950-ig működött régi kezei között. Egy központi zsidó könyvtár létrehozása érdekében egyesítették a Pesti Izraelita Hitközség, a zsidó fiúgimnázium és a Rabbiképző Intézet könyvtárának anyagát, s létrehozták a Magyar Izraeliták Országos Könyvtárát. (A könyvtár jelenlegi sanyarú sorsára lapunk 1986/9. számában *Kartal Zsuzsa* írása kívánta ráirányítani az illetékesek figyelmét – *a szerk.*)

Az intézet könyvtárosai: 1877–1899: dr. Kaufmann Dávid, 1899–1907: nincs adat, 1907–1922: dr. Blau Lajos, 1922–1931: dr. Heller Bernát, 1931–1932: nincs adat, 1932–1938: dr. Löwinger Sámuel, 1938–1941: dr. Gráf András, 1941–1942: nincs adat, 1942–1943: dr. Róth Ernő, 1943–1945; nincs adat.

Könyvtárőrök: 1925/26: Frankel Ernő, Hirschler Pál, 1927/28: Frankel Ernő, Hirschler Pál, Vajda György, 1928/29: Weisz Pál, Hirschler Pál, Róth Emil, 1930/31: Rosenblum Manó, dr. Klein József, dr. Weisz Pál, 1932/33: Hahn István, Márton Benő, 1933/34: Hahn István, Márton Benő, 1934/35: dr. Márton Benő, Scheiber Sándor, Takács Pál, dr. Hahn István, Komlós Ottó, 1935/36: dr. Hahn István, Scheiber Sándor, dr. Takács Pál, 1936/37: Davidovich Mihály, Komlós Ottó, dr. Scheiber Sándor, 1937/38: Davidovich Mihály, Stern Miklós.

A különgyűjtemények kezelői: Magyar könyvtár 1930–1943: dr. Waldapfel József, történelmi könyvtár 1930–1943: dr. Csetényi Imre, kéziratok 1930–1943: dr. Löwinger Sámuel.

Güntner Anita

(Ez a munka kivonat egy hosszabb tanulmányból, amely megtalálható az Országos Rabbiképző Intézet könyvtárában.)

A Könyvtáros egyes számai – tizenkét hónapra visszamenőleg – kaphatók a Pallas Lap- és Könyvkiadó Vállalat Közönségszolgálatánál (1076 Budapest, Thököly út 21. Tel.: 424-543); a régebbi számok pedig szerkesztőségünkől kérhetők.

Szabó Ervin levelei Gárdonyi Alberthez

A Fővárosi Levéltár őrzi egykori vezetőjének, *Gárdonyi Albert* főlevéltárosnak a hagyatékát, benne egyebek közt *Szabó Ervinnek* tizennyolc, 1904 áprilisa és 1911 júliusa között hozzá írott levelét.

Ezek a levelek nem adnak hírt jelentős eseményekről, elvi jelentőségű állásfoglalásokról. *Szabó Ervin*ről alkotott képünket nem módosítják, csak kicsit kiszínezik, teljesebbé teszik. Meglátjuk belőlük, hogy a könyvtárigazgató hogyan törődött beosztottjai sorsával, és hogy könyvtárát mennyire szívügyének érezte még akkor is, amikor annak örült, hogy ezer kilométer távolságba került tőle. Tájékozódhatunk arról, hogy a kiváló szociológus részére milyen örömet jelentett a munka. Megmutatják, hogy nem volt a világ örömeitől elzárkózó, komor tudós, tudott tréfálkozni és önfeledten élvezte Párizs vagy Olaszország szépségeit. Ezért – úgy érzem – érdemes szó szerint leközölni a kilenc legérdekesebb levelet.

A levelek történetével kapcsolatban utalok arra, hogy az író és a címzett kapcsolata 1904 márciusában kezdődött, amikor a főváros tanácsa egyszerre választotta meg őket új könyvtárának újonnan szervezett két állására, Szabót könyvtárosnak, Gárdonyit könyvtártisztnek. (A könyvtár tulajdonképpen szervezője és vezetője *Szabó Ervin* volt, a névleges főnök eleinte *Körösy József*, a Fővárosi Statisztikai Hivatal igazgatója.)

Szabó nagy hatást gyakorolt beosztottjára. Gárdonyi minden bizonnal az ő biztatására vett részt különféle haladó egyesületek munkájában, és írt a Fővárosi Könyvtár profiljának megfelelő társadalomtudományi, városigazgatási és közgazdasági cikkeket. Megbecsülték, munkáját jól végezte, mégsem találta meg itt igazi hivatását: elsősorban a régi oklevelekkel, a várostörténeti stúdiumokkal való foglalkozás

vonzotta. Ezt tudta *Szabó Ervin* is. Amikor lehetőség nyílt arra, hogy kedves munkatársa a Fővárosi Levéltárba kerüljön, ennek érdekében latba vetette befolyását, nem is eredménytelenül, mert Gárdonyit 1911 decemberében a tanács levéltárosnak választotta meg.

Vértesy Miklós

*

1.

1904. ápr. 19.

Kedves Kolléga Úr, tegnap elfelejtettem megtudakolni, a Könyvszemle legközelebbi száma mikor jelenik meg?

Szeretném ugyanis, ha a Szemlében lehetne közreadni kis tiltakozást az ellen, hogy a Kamara könyvtárát, mely nyilvános közkönyvtár, nem szakember kezére adják s ezzel használhatóságát s értékét veszélyeztetik.

Kérem, érdeklődjék iránta, lehetséges-e?

Szívélves üdvözlettel.

Szabó

5.

13. rue Monsieur-le-Prince,
1904. okt. 19.

Kedves Kolléga Úr,
kissé késve ugyan, de mégis megírom párizsi címemet. Hátha valami felvilágosításra vagy hasonlóra van szükség. Az első napokban teljesen elfoglalt Párizs grandiózitása és ami legkevésbé jutott eszembe, bizonyára a könyvtár volt. Mégis csak jól esik ilyen ezerkilométeres távolság rendes munkánk színhelyétől, kivált nekem, aki meglehetősen ideges voltam már az utolsó hetekben és kivált az utolsó napokban.

Remélem azonban, hogy mégis megértettük egymást és a munka folyik. A legelső feladat a még föl nem dolgozott anyag katalogizálása Nyikos és – remélem – Winnhardt úr által, Kolléga Úr folytonos revíziója mellett. Aztán a még teljesen el nem intézett új szerzemények teljes feldolgozása. A legelőször félretett duplikátumok elintézése, a jobb példány megtartásával. Végül, esetleg a IV. és VI. bekebelezése.

Én a múzeumok mérhetetlen kincseiben dűskálkodok, gyönyörködöm Párizs páratlan utcai életében éjjel és nappal, bámulom nagy-szerű építészetét, antiquariusoknál és a Szajna-parti bouquinistáknál lézengek, sőt a város közigazgatási könyvtárát is megnéztem már; járok színházba, gyűlésekre, előadásokra, érdekes emberekkel beszélgetek. Könyveket is vennék a könyvtár számára, de legtöbbször azon akadok fönn: hátha megvan. Valamit mégis viszek majd haza.

Örülnék, ha Kolléga Úr hirt adna magáról és a könyvtárról. Üdvözölje nevemben szívélyesen az urakat, mind, és fogadja őszinte üdvözetemet

Szabó Ervin

P. S. Intézkedés a fizetésről.

6.

Sorrento. 1905. 5/18.

Kedves Kolléga Úr,
mellékelve küldöm vissza a nyugtatványt, köszönettel gondosságáért és fáradtságáért. Kétszeresen köszönném, ha kétakkora summáról szólna. Amit az olasz természet nyújthat, azt ugyan több pénzen sem kaphatom szebben, mint itt Sorrentóban; de hogy az ember gyökeresen kiélvezze mindazt a szépséget, amelyben csak Nápoly és környéke is oly végtelenül gazdag, ahhoz, sajnos, legalább kétszerakkora fizetés kellene. Vagy kétszer oly hosszú szabadság.

De isten óvjon, hogy ezen szavaimat panasznak vegye. Csak a nyugta nyomán támadt futó reflexió. Oly tökéletesen élvezem Sorrentót, hogy jobbat most nem kívánok magamnak. Igaz, már csak holnapig. Holnap Nápolyba megyek a *Muzeo* nézésére (kétszer voltam már benn, de még alig vagyok az elején túl), onnan három nap múltával Pompeibe két napra (ott is voltam már egy egész nap s nem tudtam betelni a sajátságos érzéssel, melyet kivált), aztán – ő – haza. Azt hiszem pénteken vonulok be; ha lehetne hétfőig maradnom, de szép volna.

A könyvtárról – no erről én nem írok. Rá-

érünk beszélni róla. Remélem, az igazgató úr nem dörögött.

Kérem adja át szívélyes üdvözetemet az uraknak; kedves kolléga urat őszintén köszönti hive

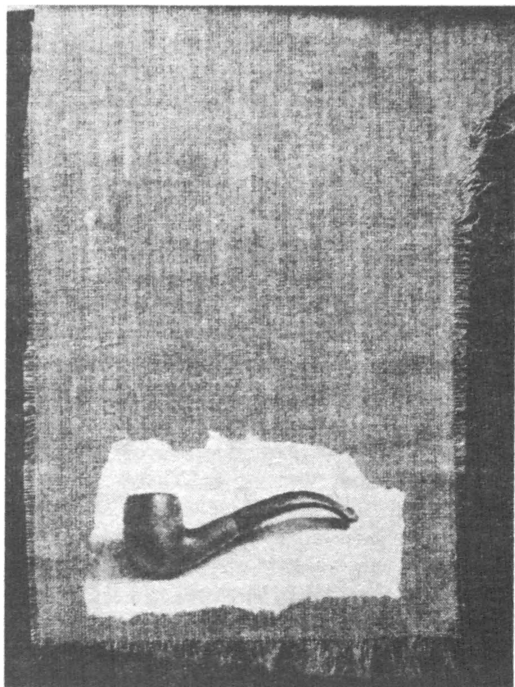
Szabó

7.

Budapest, 1905. júl. 8.

Kedves Kolléga Úr, ne rója föl illetlenségnek, hogy oly későn válaszolok levelére. Nehezemre esik minden munka – a levélírás a legnehezebb. Délelőtt, a könyvtárban, még csak el tengek-lengek, hanem aztán otthon, amikor az igazi munka volna soron (nekünk könyvtárosoknak, mégis csak a hivatalos a mellékfoglalkozásunk) – akkor fölmondja a gép a szolgálátot.

Nem tudom egyelőre, mit teszek. Orvosom (dr. Wenhardt) szeptemberig haladékot adott, hogy legsürgősebb munkáimmal végezzek, de aztán – úgy kívánja – menjek el néhány (!) hónapra kapálni és boglyát hányni. Amit én nagy örömmel tennék, ha a sok *ha* nem volna. Egyelőre azonban mindenesetre maradok – próbálkozom: kolléga úr üdüljön hát nyugodtan. Bizony én is jobban tettem volna, ha Pá-

riz és Olaszország helyett a hegyek közt kószáltam volna.

Itt a rendes kerékvágásban mennek a dolgok.

Milhoffert lehetőleg 15-ig kérem.

Kérem adja át szívélyes üdvözetemet a hölgyeknek. Önnek jó, igen kellemes üdülést kíván

őszinte híve
Szabó

13.

Bp. 1906. 8. 9.

Kedves Barátom,

a T(ársadalomtudományi) T(ársaság) gyűlése jobban megviselt, mint hittem: még ma sem mehetek hivatalba. Holnap – remélem – újra talpon leszek.

Kérlek (engedd meg, hogy a formális magázást végre fölváltsa a te) küldd el esetleg ott levő korrekcióját a szocializmusról szóló előadásomnak.

Szívélyes üdvözlettel

Sz E

14.

Bpest, 909/7/13.

Kedves Barátom,

ma akartam neked írni – azaz akartam már régen, de sok dolgomtól sehogy sem sikerült –, amikor megjött a leveled. Mindenekelőtt hát a legfontosabbról. A pályázatot tegnap kiírták, itt tegnap jelent meg a Bpesti Közlönyben, augusztus 10-ediki határidővel. Ráérsz hát bőven benyújtani pályázatodat, mire visszajössz. – Egyéb ügyeink lassabban mennek. A különbözetet képtelen vagyok kiszorítani. Köhalmi még be sem osztották, Enyvvárit, Staindl még elő nem léptették. A helyiség dolgában sem intézkednek. Csoda, hogy az előleget megkaptuk. Maradt is belőle 400 K, de ebből is csak 200 volna, ha Katz a 200-at, amivel neki többet fizettem, vissza nem adja. Ezek a legfőbb újságok. Meg hogy a Kőrös könyveiből kiválogattam és megtartottam 131 művet 234 darabban. Ez alkalommal ígérem, hogy én külön könyvtárt hagyományozok majd a fővárosi könyvtár-ra; a millióimat viszont a Kőrös fiaira hagyom majd.

Nagyon bosszantó, hogy az időjárás oly rossz. Itt sem sokkal jobb. Mégis – azt hiszem – jól tesz a nyaralás így is; a légváltás és a pihenés nem múlhat el nyomtalanul.

Bocsáss meg, hogy csak így kutyafuttában írok, de sok a dolog a könyvtárban és odahaza

is (a pakkolással és a tudománnyal). Szívélyesen üdvözöl

Ervin

15.

Pusztaszent-Ágota. 910/5/20

Kedves Barátom,

Kérlek, jelentsd be az elnöki ügyosztályban (szóval elég, de lehet írásban is), hogy szabadságom egy részét, 12 napot május 17-étől 28-áig vettem ki. Az igazgató mai beszédjéből azt az aggályt láttam kicsillámlani, hogy nem lehet így egyszerűen elmennem. Ezen segíthetnék a kívántam módra.

A küldemény ma megjött. Hogy miért küld a kisasszony 700 gr súlyú könyvet csomagban, nem tudom. Kedvem volna a portodifferenciát megfizettetni velem. És ezért kaptam később is a dolgot.

Olyan jó itt nekem, hogy majd egész nap, reggeltől estig bírok dolgozni. Több könyvön rágtam át magam négy nap alatt, mint otthon négy hét alatt. Még Gulyást is megreferáltam.

Az új kisasszonyok első sorban a gépkezelést tanulják meg.

Szívélyesen üdvözöl mindnyájukat

Ervin

16.

Bristol. Sept. 6. 1910.

Kedves Barátom, csak úti tanulmányod dolgában akarok röviden írni. Szándékosan láttam addig, amíg az első vidéki könyvtárt vártam, mert mindjárt tudtam, hogy *London inspirált anticentralizációs gondolatokra*. Nem is értem be ezért azzal, amit Londonban tapasztaltam és amit a londoni *legjobb* könyvtárak vezetői (Islington, Fulham, Hammersmith borough) egyértelműen megerősítettek: hogy ti. valamennyi londoni könyvtár, bármilyen jó magában, nem más, mint nagy pénz- és munkaparzlással csinált *fiókkönyvtár*, amelyeknek legnagyobb hibájuk, hogy a *tanulmányozónak* úgyszólván semmit sem nyújtanak. Mert mindegyik kénytelen majdnem ugyanazon referencetartományokat megvenni, ugyanazon folyóiratokat tartani stb. Ennek folytán nincs *egész Londonban* (a British Museumot beleértve) olyan általános nyilvános referencelibrary és folyóiratterem, amely a kutatók és dolgozók igényeit kielégítené. Valahány megkérdezett azt vallotta, hogy legjobb volna, ha a könyvtárügyet a borough hatásköréből kivennék és a L. C. C. Education Department alá helyeznék; sőt a Fulhami könyvtáros (ez a legszebb és

legmodernebb londoni könyvtár), azt tartja, hogy ez 1–2 éven belül biztosan be is következik. Ezért aztán ha az ember eljön Bristolba, amely aránylag nem nagy város (alig 400 000 lakó) és látja pompás folyóirattermét, gyönyörűen felszerelt ref. libraryét és *emellett* a fiókokat (amelyek olyanok, mint a londoni borough-central library-é), akkor pozitív oldalról is látja a különbségeket.

Vedd ehhez Bpest speciális helyzetét; modern könyvtár teljes hiányát, példaadás szükségességét (az egész országnak); e meglevő könyvtárt; a lehetőségeket és hangulatokat stb.: nem tudom, megmaradsz-e véleményeden.

Annak azonban semmiképp sem akarok útjába állni, hogy cikkeidet – akárminő véleményen vagy – publikáld. Véleményszabadság a könyvtárban és a hivatalos világban is!

Innen Birmingham–Manchester–Bolton–Sheffield–Liverpool–Leeds az utam.

Kiadványainkat küldd el kérlek a köv. címre: W. G. Hawkins Central Public Library. Fulham. London S. W.

Mindnyájatokat üdvözöllek.

E.

17.

Bp. 1911. jún. 28

Kedves Barátom,

most jövök a polgármester úrtól, akinél ügyedben *újra* eljárta. A könyvtárnál ma sem tudtam többet elérni. Mindenre az a válasz: nem szabad kockáztatni túlkövetelésekkel a

még meg nem szavazott intézményt: legkésőbb három év múlva újra szervezik a könyvtár személyzetét, akkor lehet többet csinálni. Láthatod, én magam is lemaradtam – ismételt reklamációim dacára – a stat. ig. mögött, pedig irántam megvan a jóindulat.

Ellenben: beállítottak *számodra* egy levéltárosi állást, minek folytán az egész levéltári tud. személyzet egy osztállyal följebb lépett. Lesz

1 főlevéltáros a VI–V.,

2 levéltáros a VII–VI.,

1 allevéltáros a VIII. fiz. osztályban.

A főlevéltáros lesz Toldy, levéltárosok te és Zoványi. Liptay marad allevéltáros.

A kezdő fizetés ily formában 6400 K, ugyanannyi, mint Ráczé egy év múltával. Megjegyzem azonban, hogy *én* Rácz dolgára *abszolúte semmi* befolyást nem gyakoroltam.

Bocsáss meg, kedves Barátom, hogy a dolog érzelmi részével ezen levélben nem foglalkozom. De ½ 11-kor fogtam a levélhez hozzá, mihelyt a polgármestertől megjöttem, s most egy óraker végre odáig vagyok, hogy be is fejezhetem. Közben tíz emberrel tárgyaltam. A könyvtár ügye pénteken kerül a pénzügyi biz. elé, azután a közgyűlés elé. Már hat újabb nyomtatott előterjesztés készült az ügyben. Építésszel is folyton tele a szobám.

Remélem, ezen szavaim megnyugtatnak egyelőre. Jó üdülést. Mihelyt lehet, bővebben írok.

Szívélyesen üdvözöl mindnyájatokat

Ervin

Academia locuta – causa finita?

Töprengések a szövegközlésről

Könyvtárosként – és korábban tanárként – találkoztam olyan esetekkel, amikor az olvasó vagy egy diák idézni akart valamit, és más-más kiadást nézve, erősen eltérő írásmóddal találkozott. Idézni csak pontosan szabad. De hát melyik a helyes szöveg? Az ember ösztönösen a kritikai kiadás után nyúl. De jönnek ám a meglepetések. Vegyük például Arany János *Vojtina Ars poetikáját*. Három kiadás fekszik előttem: *Arany János összes munkáinak negye-*

dik kötete (Franklin Társulat, 1883–1885), az *akadémiai kritikai kiadás első kötete* (Akadémiai Kiadó, 1951, sajtó alá rendezte: *Voimovich Géza*) és *Arany János összes versei* (Szépirodalmi Kiadó, 1961).

A költeménynek már a címével is baj van: a Franklin Társulat kiadása *Vojtina ars poetikája* (kis *a*, poetika), a kritikai kiadás *Vojtina Ars poetikája* (nagy *A*, latinus írásmód), az 1961-es kiadás *Vojtina Ars poetikája* címet közöl tartá-

lomjegyzékében. Megjegyzendő, hogy a kritikai kiadás a kötetben már ugyancsak a „poétikája” helyesírást használja – indokolás nélkül. Aztán következik az írásmód egyéb eltérése: egybe-, illetve különírás, régies-latinos, illetve magyaros írás; hosszú mássalhangzó (az adott esetben ny : nyny – nny) kétféle közlése. Csak az 5., 6., 9., 13., 17., 23. és 27. sorban nyolc olyan eltérés található a három kiadásban, amelyek közül egyetlen esetben sem lehet egyetérteni a kritikai kiadással.

A kritikai kiadás mint olyan

Voltaképpen mitől is „kritikai” kiadás egy ilyen vállalkozás, miben különbözik a nagyközönségnek szánt kiadásoktól? Nálunk elég sokáig meglehetősen bizonytalanság volt ezen a téren. 1962-ben készült el *A magyar klasszikusok kritikai kiadásának szabályzata*, összeállította Horváth Károly, kiadta az Akadémiai Kiadó. Előzménye: a textológiai bizottság tagjai megvitatták a kérdést, és megtették észrevételeiket, amelyek alapján – az eltérő véleményeket legjobb tudása szerint egyeztetve – Horváth Károly összeállította a szabályzatot.

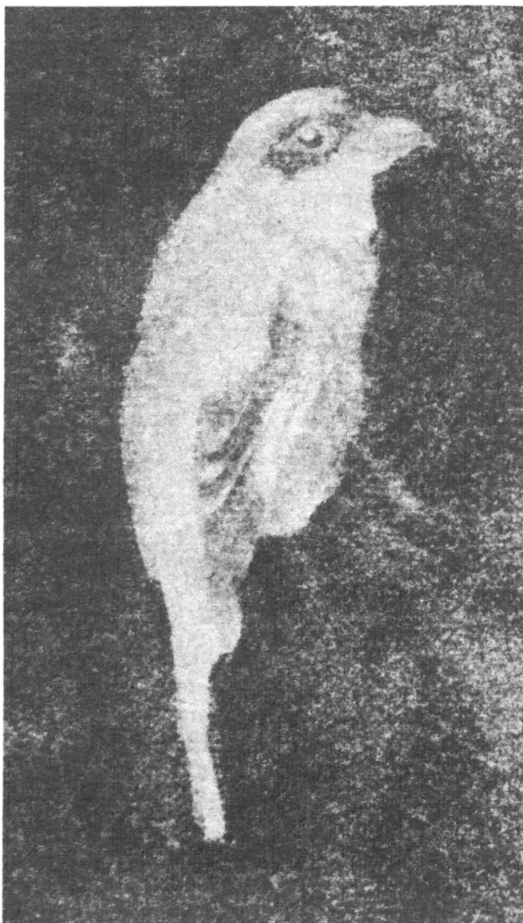
Munkája során figyelembe kellett vennie a már korábban elkészült kritikai kiadások eljárásait, amelyek kötelező szabályzat hiányában, több esetben – éppen az *Arany János*-kiadás esetében is – Waldapfel József akkori direktíváit követve vagy elhanyagolva, egymástól eltérők voltak.

Ez az oka a szabályzat erős vaglyagosságának: nehéz lett volna a már elkészült kritikai kiadások gyakorlatával ellentétben álló, teljesen új szabályokat hozni. A választhatóság következménye viszont természetesen az lett, hogy nem született egységes eljárás.

Meglehetősen sok idő – 14 év – telt el, mire újra napirendre került egy új, valószínűleg végre egységesítésre törekvő szabályzat elkészítése. 1976-ban kiadtak egy körlevelet a tervezet megvitatására. Lényegében az 1962-es szabályzat új, javított kiadásáról volt szó, de a csupán sokszorosításban napvilágot látott „új” szabályzat tervezetének – mert végül csak ennyi jött létre – előszavából megtudjuk, hogy az összeállítás hálátlan feladatával megbízott Péter László 1979-ben huszonnégy, sokszor egymásnak is, az előző, 1962-es szabályzatnak is ellentmondó álláspont figyelembevételével készítette el ezt a tervezetet. Ezt a textológiai bizottság 1981. február 9-én vitatta meg kibő-

vitett ülésen. A vita során kiderült, hogy a résztvevők egy része az előző, sokszorosításban kezűkhöz juttatott szabályzatot sem ismerve támadt neki az új tervezetnek, még a gépirónó által elkövetett gépelési hibákért is a szerkesztőt kárhóztatva. Ezért a vita úgy elhúzódott, hogy abba kellett hagyni. Az emiatt aztán *írásban* kért véleményekre, illetve javaslatokra már csak négyen válaszoltak: *Hexendorff Edit, Láng József, Orosz László és Voigt Vilmos*. „A lelkes vitaszellem egyszeriben lelohadt, mihelyt papírra kellett volna vetni az észrevételeket.”

Ilyen előzmények után nem csoda, hogy a kevés példányszámban sokszorosított, sok vihart megért tervezet, amely alig tartalmazott módosítást 1962-i előzményéhez képest, ma már jószerevel elkallódott, szinte feledésbe is ment. Az egységes szabályokból nem lett semmi, minden maradt a régiben. (Ez a Péter

László-féle sokszorosítás Szegeden készült, 1983 szeptemberében.)

Előzmények és külföldi példák

Föltámadt értetlenségem miatt *Horváth Károly* szíves eligazítása nyomán indulhattam el korábbi, múlt századi kritikai kiadások után nézni, hiszen mi nem csak a második világháború után jöttünk rá, mi is az a kritikai kiadás.

Havas (Hahn) Adolf filológiai munkásságáé az úttörő érdem. Mivel budapesti egyetemi tanulmányai mellett Párizsban is hallgatott nyelvészeti és irodalmi előadásokat, feltételezhető, hogy fontos munkájához ott kapott ösztönzést, ahol ennek már kialakult gyakorlata volt. Sajnos, semmiféle mintára nem hivatkozik tudományos apparátussal készített kiadványaiban, amelyek közül *Petőfi*-kiadása a legfontosabb. *Petőfi* költészetéből hét kiadást rendezett sajtó alá, irodalomtörténeti bevezetéssel, eredeti kéziratok és első kiadások alapján. Az utolsó, hat kötetes *kritikai kiadást* 1892–1896-ban. Ehhez a jegyzetekkel ellátott, variánsokat közlő, „végleges, teljes” kiadáshoz *Jókai* irt életrajzi bevezetést.

A jegyzetekben fontos elvi közlést is olvashatunk – éppen a helyesírásra vonatkozóan: „Felhasználtam a lehető legteljesebb apparátust, hogy *Petőfi* szövegét tisztán és hamisítatlanul juttassam a közönség kezébe, híven még az orthographia s interpunctio sajátosságaihoz is, melyek eddig nagyon kevésbé vagy éppen nem vettek figyelembe. Az orthographián, némely következetlenség elsimítása mellett, csupán annyit változtattam, hogy elhagytam a névmásokban az *ly* kettőzését (melly, ilyen stb.), mely különben is az ötvenes évek elején divatját múlta s a közkézen forgó kiadásokból is már régen elmaradt...”

Ez a megjegyzés arra utal, hogy az elmélet („híven az orthographia s interpunctio sajátosságaihoz...”) és a gyakorlat (változtatás azért, mert a régi írásmód már „divatját múlta”) eltérése már akkor is bizonyos következetlenséget mutatott az eredeti szándékhoz képest, a betűhűség rovására, ami pedig – versközlésről lévén szó – akár a ritmus sérelmét is magával vonhatta volna; s vonta is a népszerű kiadások esetében.

Havashoz hasonlóan készített kritikai kiadást már a múlt században *Gyulai Pál* is. Elsősorban *Vörösmarty*-kiadása figyelemre méltó, ahol ugyan még csak elvéve végezte

összeállítását kéziratok alapján, de szintén az első kiadásokra épített. *Tolnai Vilmos* 1923-ban *Az ember tragédiája* kritikai kiadását készítette el. Ezek a kiadások ma már túlhaladtak, újak készültek helyettük, az akkori hiányosságokat pótolva. De úttörő érdemük miatt nem ildomos megfélekezni róluk. Adat ugyan nincs rá (én nem találtam), de valószínű, hogy a szerkesztők alighanem külföldi, feltehetően német, francia mintákat követve állították össze kritikai kiadásaikat.

A Brockhaus lexikon 15. kiadása (Leipzig, 1931.) „kritika” címszó alatt francia előzményekre hivatkozik (pozitivizmus) „Kritischer Apparat” címszava pedig a 18. századtól eredzeti a német kritikai kiadások gyakorlatát, irodalomjegyzékében *O. Stählin (Die Editions-kritik. 2. Aufl. 1914.)* és *Vitkovsky (Text-kritik und Editionstechnik neuerer Schriftwerke. 1924.)* műveit említi, vagyis olyan írásokat, amelyek már nem egyedül a kritikával, hanem kifejezetten a *kritikai kiadásokkal* foglalkoztak. Olyan elméleti munkák, amelyek nálunk sajnos – mint láttuk – még mindig hiányoznak.

Az egyik legfrissebb magyar szakmunka *Stoll Béla* „Szövegkritikai problémák a magyar irodalomban” című egyetemi segédkönyve (Tankönyvkiadó, 1987.) szükségszerűen szintén nem nyújthatott még újat, csak tájékoztatásra, alapvető kérdések felvetésére és példák bemutatására szorítkozhatott. Természetesen az említett „vaglyagosságok” ebből a munkából sem hiányoznak.

Úgy látszik, mintha *Péter László* 1983-as tervezete mégis kereste volna a bizonytalanságok kiküszöböléséhez vezető utat. Függelékében ugyanis a francia, olasz és német kritikai kiadások gyakorlatáról számoltak be a felkért szakértők.

Franciaországban a legteljesebb természetességgel alkalmazzák azt a módszert, ami a „józan paraszti ész” számára is a napnál világosabbnak látszik: a *betűhű* szövegátadás módszerét. Bizonyára sok aprólékos munkát, több figyelmet, gondot kíván ez az eljárás, de kezdettől fogva így ment át a gyakorlatba – tehát természetes. A német kritikai szövegközlésekre vonatkozó beszámoló, bizonyos fenntartásokkal, szintén a betűhű közlésre való törekvésről ad hírt.

Persze a rövid tudósításokból nem derül ki, hol, milyen mélységeig tanulmányozták a felkért szakemberek a kérdést. Németországban ugyanis körülbelül tíz éve jelenik meg folytatolagosan *D. E. Sattler* gondozásában *Hölder-*

lin kritikai kiadása, amely – éppen a korábbi *nem* tökéletesen betűhű, illetve a kusza írású Hölderlin-kéziratokat rosszul, tévesen olvasott korábbi kritikai kiadások hibáinak kiküszöbölésére – az egyre tökéletesedő faksimile-eljárások segítségével a lehető legmodernebb kiadványt adja a kutatók kezébe, miközben párhuzamosan – a nagyközönségre is gondolva – egy úgynevezett „Leseausgabe” kiadását is végzi.

Sattler munkássága azonban, bár végső soron a *tökéletes* kritikai kiadás jelenlegi lehetőségét illusztrálja, tulajdonképpen egy másik szaktudomány: a *kézirattudomány* bölcsőjéből nőtt ki, azéből a tudományéból, amely egyáltalán nem csak segédtudomány. Tevékenysége körülbelül ott ér véget, ahol a szövegek ki nyomtatása – egy másik dimenzióba átkerülő élete – elkezdődik. Nálunk, egyelőre, legalább is a modern szövegek keletkezéstörténetének a kéziratok vizsgálatával történő kutatása még csak a bemutatkozásnál tart.

Alapelv: betűhű közlés

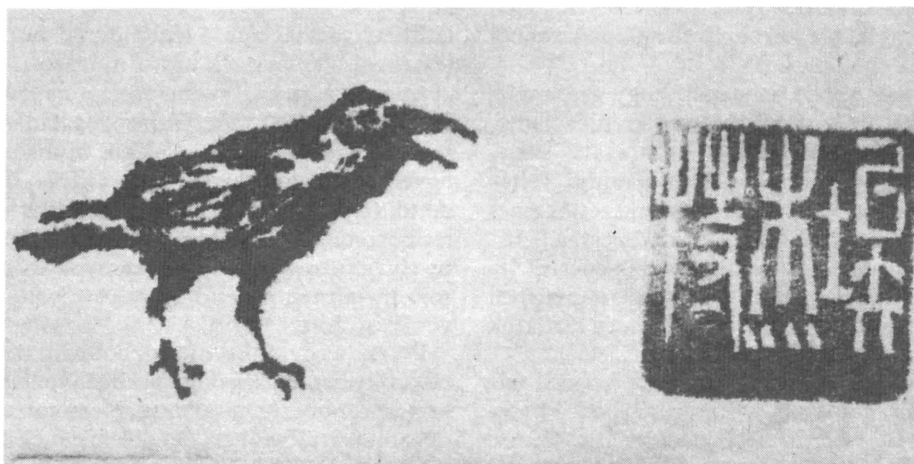
Nyilvánvalóan nem lehet cél, hogy „kényelmes” (már átírt) szöveget adjon a kiadó a kutatóknak. A kritikai kiadás végül is szakembereknek készül. Az „átírás” pedig korántsem egyszerűen nyelvészeti vagy helyesírási kérdés. Arra sem lehet hivatkozni: „igazi” kutató úgyszólván élvezi majd az eredeti szöveget!

Az első érvhez: a betűhű, pontos szövegközlés bizonyító erejű a szerzőre, a korra (egyéni, azonosító, illetve korjelző értékű). Azért is

fontos, mert mindig fennáll a véletlen sajtóhibák veszélye is. Vegyük figyelembe azt is, hogy a helyesírási szabályzat egy emberöltő alatt is többször változik, feltehetően a jövőben is így lesz. Milyen alapon lehet akkor indokolt az „átírás”?

A másodikhoz: az eredeti kéziratok védelme is azt kívánja, hogy lehetőleg minél kevesebbet forgassák őket, hiszen a konzerválás (és restaurálás) költséges, és igazán megbízható módszerei részben nem állnak rendelkezésünkre, részben még kidolgozatlanok. A technikai eljárások folyton fejlődnek ugyan, de alkalmazásukat nehéz kivárni, és már „jól konzervált”-nak minősített szövegek/kéziratok esetében *visszamenőleg* nem is biztosított – idő, figyelem, munkaerő hiánya miatt –, hogy időben újra megvizsgálják azokat. Amellett tudjuk, nemcsak az idő múlása és a tárolási nehézségek okozta károk (kiszáradás, kedvezőtlen páratartalom, bakteriális fertőzés stb.) és a használat veszélyezteti a becses kéziratokat, hanem váratlanul bekövetkezhető elemi csapás is – vagy éppen a történelem.

Az említett pontos – ideális esetben faksimilét nyújtó – kritikai kiadás nemcsak a kutatók dolgát könnyíti tehát meg avval, hogy lehetővé teszi számukra az eredeti *csaknem* pontos másának tanulmányozását (mert hiszen bizonyos jellegzetességeket: a papír minőségét, a vízjeleket, hajtásokat stb. természetesen nem tudja nyújtani), hanem bizonyos mértékig, és a nyomdatechnika, illetve fototechnika fejlődésével egyre tökéletesebben magára vállalja a megőrzés, konzerválás, ugyanakkor a közkinccsé tevés feladatát is. Helyettesíteni

tudja a nehézkes (helyhez kötött, szemrontó) mikrofilm-megoldást is.

Végül a kényelmes „átírás” pedagógiai szempontból is megfontolást érdemel: figyelmen kívül hagyja ugyanis az ifjú és egyre ifjabb generációknak azt a rétegét, amely szentnek tartva a – régi eljárásokkal és régi „átírásokkal” készült – kritikai kiadást, be is éri vele, föl sem merül benne a további kutatás gondolata, szükségessége, szándéka – amire egy jól sikerült faksimile-kiadás viszont valósággal csábítja a szemlélőt.

A legjobb „megoldás”

De most végre örömmel üdvözölhetjük az *Irodalmi szövegek kritikai kiadásának szabályzatát*, amely ismét Péter László összeállításában jelent meg az Akadémiai Kiadó gondozásában, 1988-ban.

A kiadvány igen körültekintő gondossággal készült, természetesen még a hagyományos kritikai kiadások elkészítésére összeállított szabályokkal. Bár nekem úgy tűnik, nem sikerült mindent megoldania. Igen fontos részeknél továbbra is érződik a döntésképtelenség. Éppen a szövegközlések esetében.

Idézem azt, ami kételyeket támaszt bennem: „5. A helyesírás. ...A mai nyomdai gyakorlatban nem használt jel... jelenleg használatos betűvel helyettesíthető. Meghagyható, ha a szerző írásmódját jellemzi, vagy szerepe van helyesírása fejlődésének tükrözésében, és ha nyomdai megoldása lehetséges.” Tehát: *valaki* így dönt – *más valaki* amúgy, „hat-het” alapon. A Szabályzat is meg tudta oldani a fölsorolt betűk kinyomtatását.

Nem tudok egyetérteni az 5.2 cikkelyben közölt ún. „technikai természetű” módosításokkal sem. „A c hangértékű cz helyett c-t, a cs hangértékű ts helyett cs-t, az szsz típusú kettőzés helyett szs-t írjunk...” stb. Ezek még csak nyomdatechnikai gondot sem okoznak, de korjelző értékük/szerepük talán nem vitatható. Éppen ezért ellentmondani is látszik a következő 5.21 cikkelynek ezzel a kijelentésével: „Egyébként azonban meg kell őrizni az írás korfestő erejét és azokat a sajátosságokat, amelyek a szerző nyelvallapotát és írásgyakorlatát jellemzik.”

Megint modern szerzőre: *Arany Jánosra* kell hivatkoznom, akinek – hála Istennek! – viszonylag sok kézirata áll rendelkezésünkre, még jól sikerült faksimile-kiadásokban is. –

Következésképpen cz-t írt. Mint ahogyan az *sz* jelölésére is kétféle betűtípust alkalmazott. Kezünkbe vehetjük a *Buda halála*, a *Nagyidai cigányok* szép faksimile-kiadását, és elmerenghetünk rajta, mi történt a kritikai kiadás elkészítése idején.

Keresztury Dező szerint – aki rengeteget dolgozott azon a kiadáson – az egészet újra kellene csinálni, hiszen hamis. Persze: tele van az *akkor* kötelező „átírásokkal”.

Megnyugtató a Szabályzat 5.33 cikkelye, amely legalább a szerzők *levelezésének* betűhű kiadásához ragaszkodik. Csak azt nem értem, miért áll nagyobb becsben és élvez több védelmet a levél, mint például egy vers-kézirat.

A szöveggondozással foglalkozó 6.1 cikkely olvastán aztán megint visszatérnek, sőt fokozódnak a kételyeim: „Az alapszöveg kiválasztása után a szerkesztő feladata a főszöveg *kialakítása*”! „Az alapszöveget szükség szerint *javítsa*.” Valami nagyon fontos kitétel itt is hiányzik ahhoz, hogy ne ismétlődhessenek meg a múlt hibái: *javítsa, ha nincsen hiteles szerzői kézirat*.

Valamit bizonyosan érzek: a *mai* helyesírás „rátukmálása” korábbi szerző szövegére a kritikai kiadásban teljesen tudománytalan eljárás.

Az örömmel fogadott Szabályzatot olvasva újra és újra fölmerül bennem a kérdés: miért maradt meg továbbra is ez a sok kompromisszum?

A *Függelék* ezúttal is kitér néhány – számunkra is elérhető – európai ország gyakorlatára a kritikai kiadások terén. A témával legtöbbet foglalkozó és legszebb eredményeket fölmutató német és francia irodalomtudomány magától értetődő természetességgel ragaszkodik a betűhű szövegközlésekhez.

Nem erre lenne szükség nálunk is? Elfelejtettük volna az eredeti célt, amiért „kritikai” kiadásokat készítünk? Netán „mentegetni” kívánjuk a korábbi kiadások másféle eljárásait? Nem hiszem, hogy erre szükség lenne. Mindenki szívesen módosít, ha annál – akár egy sorozaton belül is – jobbat tud nyújtani. A korábbi szerkesztők korrektségét senki sem vonná kétségbe, legfeljebb azért fájhatna csak a szívünk, hogy anyagi feltételeinket figyelembe véve, még nem tudunk elég sok és elég tökéletes minőségű, miknden versenyt kiálló kiadást: kritikait vagy történeti-szövegkritikait adni a kutatók, vagy akár csak az érdeklődők kezébe. De ez már nem elvi kérdés.

Monostory Klára

Levelek ezerkilencszázötvennégyből, avagy a kétszintű igazgatás kezdetei II.

Pénz- és adminisztratív ügyek

Január 9.

A novemberi havijelentés szerint a kőszegi járás területén 21 népkönyvtár van. Ezzel szemben a Népkönyvtári Központban lévő címjegyzéken csak a következő 20 népkönyvtár szerepel: [...] Kérem, hogy január 16.-ig jelentse, hogy a fent felsoroltakon kívül hol van még népkönyvtár, illetve esetleg mely népkönyvtárak szűntek meg.

Népkönyvtári Központ

Január 18.

Tekintettel arra, hogy az állományfelmérési munkában való részvétel könyvtárának 1953. június óta legfontosabb súlyponti feladata és e munka befejezéséhez közeledik, kérem, jelentse azonnal, legkésőbb január 25-ig, hogy állfelmérési munkájával. Késedelmet Központunk csak a legindokoltabb esetben fogadhat el.

Népkönyvtári Központ

Március 24.

Múlt év március hó 20.-án elszámolási kötelezettségével ankét költségeire 300,- frt.-t utaltam le az elszámolási határidő feltüntetésével.

Elvtárs annakdacára [igy!], hogy a közölt határidő már rég lejárt, elszámolási kötelezettségének a mai napig nem tett eleget, mert a leutalt összegből csak 250,- frt.-t számolt el.

A múlt év folyamán leutalt ellátmányok felhasználási határideje is 1953. december hó 31.-én lejárt, felhívom tehát, hogy végleges elszámolását most már haladéktalanul küldje be, mert ellenkező esetben [igy!] a számviteli rend be nem tartásáért felelősségre vonom. Egyben felhívom, hogy az ellátmányból december hó végéig fel nem használt összegeket azonnal fizesse be a Népkönyvtári Központ

106.766 sz. bevételi számlára, előző évi tétimény címén és ennek megtörténtét is jelentse.

Amennyiben elszámolási kötelezettségének időközben eleget tett volna, úgy a vonatkozó adatokat (beküldés napja) közölje és jelen felhívásomat tekintse tárgytalannak.

Népkönyvtári Központ

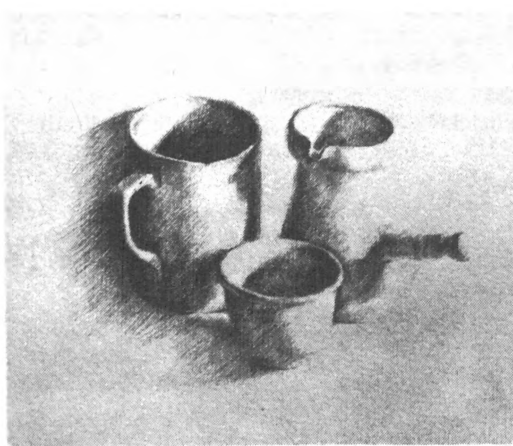
Május 13.

A múlt év március 20.-án ankét költségeire leutalt 300 Ft ellátmányból még el nem számolt 50 Ft tárgyában felhívom annak sürgős közlésére, hogy Tóth József volt vezető könyvtáros jelenleg is betegállományban van-e vagy már dolgozik, mely esetben munkahelyének pontos címét is kérem.

Népkönyvtári Központ

Május 6.

Hivatkozással a Népkönyvtári Központ 3-011779/1953, valamint 3-01321/1954 számú felhívására értesitem, hogy a gyakorlati munkák során mozi-színház költség címén a fennálló rendelkezések értelmében kifizetésre

került összegek megtérítése alól nem áll módjában felmentést adni.

Felhívom ezért, hogy legkésőbb f. hó 15-ig könyvtárunk címére kifizetett 130,20 Ft összeget fizesse be. Amennyiben ezen határidőre a térítést könyvtárunk nem kapja meg, úgy a Népkönyvtári Központ az összeget könyvtárvezető elvtárs fizetéséből fogja levonatni.

Megyei Könyvtár

Május 25.

Hivatkozással a f. hó 19.-én kelt 3i01527/954. számú NKKK. utasításra értesitem, hogy a 1954. évi tapasztalatcserekölség elszámolásából az alábbi tételeket törölték: 1/8. Nagy Gyula (Köszeg) napidíj nem jár, törölve... 15 Ft, 2/9. Gaál Ilona (Olmód) Olmód-Köszeg v. á. 3 km. fuvardíjból törölve... 14.40 Ft. Felhívom, hogy a törölt összeget levelünk kézhezvételekor, legkésőbb azonban f. évi június 1-ig fizesse be könyvtárunkhoz, hogy a végleges elszámolásokat megtehessek.

Megyei Könyvtár

Szeptember 6.

Csatoltan megküldöm járása területén lévő községek és települések névjegyzékét azzal, hogy a hiányzó adatokat egészítse ki. Azokban a községekben és településeken, ahol népkönyvtár működik, kérem, az egyes könyvtárak után közölje az alábbi adatokat.

- 1) A könyvtár elhelyezése (kulturotthon, iskola, tanács stb.) önálló helyiség(ek) száma, ha közös helyiség, azt is fel kell tüntetni.
- 2) Felszerelés: szekrény, polc, asztal, szék, kiállítási tárló, kályha stb. és száma.

Az adatokat legkésőbb október 1.-ig küldje meg címünkre, mivel a IV. negyedévben szeretnénk biztosítani a népkönyvtárak felszerelését és dologi kiadásait.

Megyei Könyvtár

Szeptember 28.

A Községi és Járási Könyvtárak a jelentéseiket változatlanul havonta továbbítják a felettes szerveikhez.

A beszámoló jelentéseket a tárgyhónapot követő hónap 10-ig feltétlenül meg kell küldeni a Megyei Könyvtárnak, a Járási Tanács Oktatási és Népművelési Csoportjának, a Járási Statisztikai felügyelőségnek.

[...] Egyben felhívjuk figyelmét, hogy a K.S.H. a párhuzamos adatszolgáltatást megszüntette, tehát a községi, járási, városi könyv-

tárak beszámoló jelentést a statisztikai felügyelőségnek nem küldenek...

Megyei Könyvtár

November 30.

Könyvtárunk könyvvásárlási kerete terhére a mai napon 1 példányban, 300,- Ft értékben megvásároltuk a Magyar Tudományos Akadémia kiadásában megjelenő irodalmi vonatkozású kiadványt 21 kötetben. Megérkezés után könyvtárunk címére megfogjuk küldeni. A 300,- Ft-ot szabadkeretünkől fizetjük ki.

Nyomatékosan felhívjuk a könyvtárvezető Elvtársak figyelmét a könyvvásárlási keretek betartására, nehogy úgy járjanak, mint a körmendi könyvtár, amelyek másfél hónap alatt teljes keretét kimerítette, sőt 260,- Ft-tal túl is lépte. Így a hátralevő időben semmit sem vásárolhat.

Ugyancsak kihangsúlyozzuk, hogy aláírásunk és nyilvántartásunkba való feljegyzés után szabad könyveket vásárolniuk. Ellenkező esetben a számlájukat nem egyenlítjük ki (ugyancsak példa Körmend esete).

Nyilvántartásunk alapján könyvvásárlási keretükön rendelkezésre áll: kb. 220,- Ft szabadkeret.

Megyei Könyvtár

December 9.

A Megyei Pártbizottság utasítására a Felszabadulás 10. évfordulójára könyvtárainknak is fel kell készülniök. A megye átfogó tervét csak úgy tudjuk elkészíteni, ha könyvtáraink erre vonatkozó munkatervét megküldik.

Felhívom ezért Könyvtárvezető Elvtársat, hogy legkésőbb f. hó 13-ig munkatervét készítse el és küldje meg könyvtárunk címére. A munkatervben szerepeljen a felszabadulási verseny, kiállítások, előadások stb.

Megyei Könyvtár

Indulj, munkaverseny!

Június 14.

Az Országos Könyvtárosi Értekezlet határozatára megyénkben is meghirdetjük a Könyvtárosok Felszabadulási Versenyét. A verseny feladatainak megoldása érdekében június 17-én (csütörtökön) délelőtt 9 órakor a Megyei Könyvtárban megalakítjuk a megyei versenybizottságot, melyre Könyvtárvezető Elvtársat, mint a Versenybizottság tagját, ezúton hívjuk meg.

Az értekezleten a részvétel kötelező! Ekkor osztjuk ki a nevezési okmányokat is.

Megyei Könyvtár

Július 27.

Értesítem az Elvtársat, hogy folyó hó 31-én szombaton rendezendő tapasztalatcsere értekezlet alkalmával a járási népművelési előadókhoz leküldött ... módszertani levél tartalmát fogjuk megvitatni. Ugyancsak megvitatásra kerül a járási kultúrházak és községi kultúrotthonok versenyének tervezete. Emellett a napirendi pont mellett, megbeszéljük a könyvtárak versenyének eddigi eredményeit és tapasztalatait.

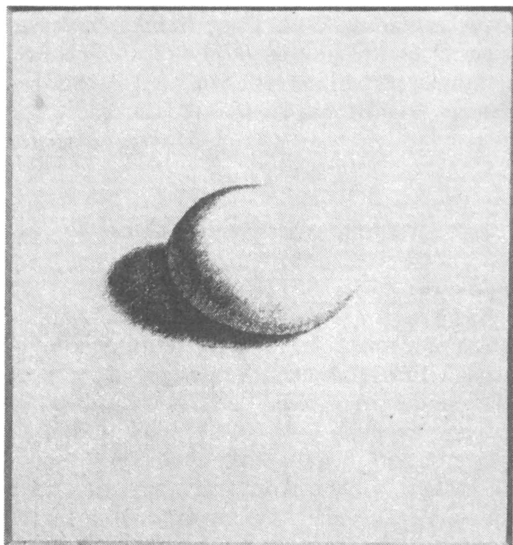
Kérem az Elvtársat, hogy vitára alaposan készüljön fel és a fent említett módszertani levelet a járási népművelési előadótól szerezze meg.

Megyei Tanács VB Népművelési Osztálya

Szeptember 1.

Csatoltan megküldöm a Népművelési Minisztérium rendelete értelmében a népkönyvtárosok pontrendszer-díjazása alapján készítenő javaslat-tervezet kimutatását.

A kimutatásokat 3 példányban minden hónap 10.-ig a havi jelentésekkel együtt kell a Megyei Könyvtárnak megküldeni. 1 példányt a kiutalás után visszaküldünk a Járási Könyvtárnak, 1 példányt meg kell küldeni a Népművelési Minisztériumnak, 1 példány pedig a megyei elszámolás melléklete lesz.

Az egyes rovatok kitöltésénél alapos körültekintéssel kell eljárni. Név és lakcím pontossága nélkülözhetetlen. Az olvasók száma a ténylegesen olvasókat jelenti. A % szám (pontszám) azt jelzi, hogy a község lakosságának hány százaléka olvasó. A kölcsönzött kötetek száma csak a tárgyhavi kölcsönzéseket jelenti. A pontszám azt tartalmazza, hogy minden kölcsönzött 10 kötet könyv 1 pontot kap. Összesített pontszám a két pontszám összegét adja. Tiszteletdíjat csak pontszám alapján lehet javasolni. 31 pont 50,- Ft, 51 pont 80,- Ft, 81 pont 100,- Ft, 101 pont 150,- Ft, 151 pont 300,- Ft.

Azokat a könyvtárosokat, akiknél nem lehet megállapítani a népszámlálási adatokat, de megközelítőleg elérik a pontszámok összegét, jutalomban lehet részesíteni. Ugyancsak jutalomra lehet javasolni azokat a könyvtárosokat is, akik nem érték el a pontszámot, de jó propagandamunkát végeztek az elmúlt hónapban.

Megyei Könyvtár

Előadások, műsorok

Március 23.

Az április 11-i ünnepséggel kapcsolatban közöljük, hogy előadót biztosan küldünk, aki régi és új német költőkről fog beszélni. A verseket szavalóművész fogja előadni, aki vele együtt érkezik. Az előadást a következő címen hirdessék: Régi és új német költők legszebb versei.

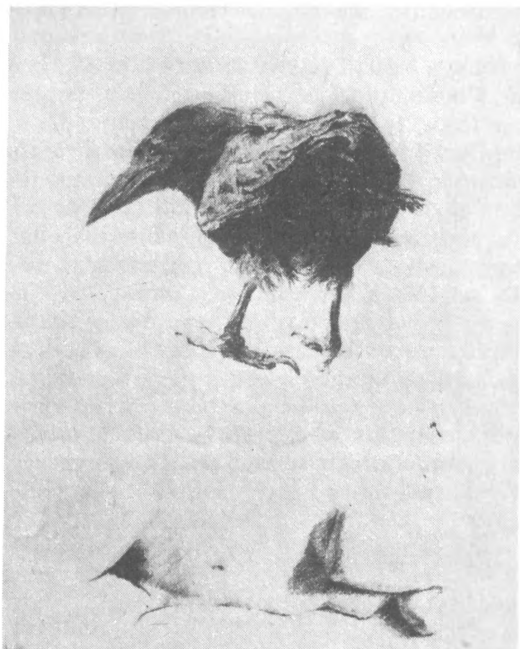
Az előadó és a színész nevét három napon belül közöljük. Tekintettel arra, hogy szavalót mi küldünk, a kísérő műsor lehetőleg csak zenei és táncszámokból álljon. Ehhez a tárgyhoz német jellegű műsor szükséges, nem volna izléseles, ha kizárólag magyar énekeket és táncokat iktatnának be. Kérjük a műsor összeállításánál erre ügyeljenek.

Röviden közöljük május hónapra tervezett ünnepi előadásunk tárgyát, kérjük, hogy az ügy fontosságára való tekintettel Bráder elvt. már most foglalkozzék vele és tárgyaljon róla illetékes szervekkel.

Az Irodalomtörténeti Társasággal közösen Kőszegen szándékozunk megemlékezni Faludi Ferenc születésének 250-ik évfordulójáról. Erre központi előadót küldünk és a versek szavalására egy színművészt.

Népkönyvtári Központ

Március 24.

Március 23-án küldött levelünkhöz még a következőket tennénk: Javasoljuk, hogy a rendezendő német irodalmi és zeneest műsorába iktasanak [így!] Schubert által megzenésített néhány Goethe és Heine dalt. Természetesen csak abban az esetben, ha megfelelő előadásban lehetséges őket tolmácsolni. Erre vonatkozólag a helyi zeneiskola vezetőjéhez forduljon Könyvtárvezető elvtárs, ha a zenei műsorral kapcsolatban kérdések merülnek fel, szívesen adunk további felvilágosítást problémáikra.

A március hó folyamán rendezendő előadásokhoz annyit, hogy a Központnak nem áll módjában havonta nyolc előadás tiszteletdíját stb. költségét fedeznie, legfeljebb egy – néha az ügy fontosságára való tekintettel két – előadást tudunk téríteni.

Népkönyvtári Központ

Április 29.

A Népkönyvtári Központ dicséretben részesíti a községi könyvtár vezetőjét és munkatársait azért a szép és sikeres munkáért, amelyet a klasszikus és modern költészet népszerűsítése terén – az április 25-i rendezvényt – elvégeztek. A kísérő műsorban közreműködő elvtársaknak, kérjük tolmácsolja a Központ köszönetét.

Népkönyvtári Központ

Május 27.

A tervbevett Faludi-ünnepséggel kapcsolatban a következőket javasoljuk: június folyamán az ünnepséget meglehetősen [így!] rendezni, olyan keretek között, melyeket előző levelünkben megjelöltünk. Azonban erőltetni nem kívánjuk a dolgot és nagyon helytelenítenénk, ha a közönség csak úgy jönne össze, hogy a városban tanuló ifjúságot odarendelik...

Népkönyvtári Központ

Augusztus 18.

Az „ERŐS JÁNOS” c. mesejáték jelmezei ügyében hozzánk intézett levelükre, sajnálattal kell közölni, hogy azoknak kölcsönzésével nem lehetünk segítségükre. Ennek oka az, hogy részben időközben a jelmezek túlnyomó részét anyagtakarékossági szempontból új jelmezek elkészítésénél felhasználtuk, részben pedig a Népművelési Minisztérium vonatkozó rendelete értelmében jelmezeket a színházak nem adhatnak kölcsön. Ezért létesítették a Jelmezkölcsönző Vállalatot, ahol minimális kölcsön díj mellett a legkülönbözőbb jelmezek kaphatók. Az instruktor kiküldésére konkrét időpont és térítési mód megjelölése esetén visszatérünk.

Ifjúsági Színház

Képzési formák

Március 30.

Értesítem, hogy a Népkönyvtári Központ május elején kismotor vezetői tanfolyamot kíván rendezni. Kérem, hogy a könyvtár azon dolgozóit, akik a tanfolyamon részt akarnak venni és munkakörük ezt indokolta [így!] teszi április 10-ig jelentse be.

A költségeket (útiköltség, szállás, étkezés) a Népkönyvtári Központ fedezi. Javasolni csak a kerékpározni tudó munkatársakat lehet.

Népkönyvtári Központ

Április 22.

A Népművelési Minisztérium vonatkozó rendelete értelmében Könyvtárunknál tartandó 3 hetes iskolára behívjuk Bráder József vezetőt, könyvtári dolgozót, könyvtárunkban f. év május 3-án induló tanfolyamra.

A behívott könyvtáros kartársak 31 Ft-os napidíjat, felmerült útiköltségük megtérítését és szállásdíjat kapják meg térítésül. Egyidejűleg megjegyezzük, hogy szállást előre biztosí-

tottunk. A tanfolyamon való részvétel kötelező.

Megyei Könyvtár

Július 22.

Értesitem az Elvtársat, hogy folyó hó 29.-én szombaton osztályunk az Állami Faluszínház klubhelyiségében [így!] módszertani füzetből vitát rendez. A vita befejezése után a megye függetlenített apparátusának megismerése és az egymás közötti baráti viszonyok kialakulása céljából ismerkedési estet rendezünk.

A vita délelőtt 9 órakor kezdődik. A vita befejezése után a délutáni órákban – a továbbtanulási anyag megértése érdekében – kötelező színház, vagy filmelőadás lesz.

Az ismerkedési estre a megjelenés nem kötelező, azonban szeretnénk, ha az Elvtárs megjelenésével segítené a népművelési munkások közötti kapcsolat kialakítását. Azok az elvtársak, akik családtagjaik közül valakit magukkal kívánnak hozni az ismerkedési estre, osztályunk szívesen látja [így!].

Megyei Tanács VB Népművelési Osztálya

Október 13.

Fent nevezettet (-etteket) ezúton hívjuk be a könyvtárunkban tartandó egész napos konzultációra.

A konzultáció ideje: f. hó 27.-én reggel 8 óra.

Tárgya: 1) Sallai István: A könyvtári munka c. könyv 1–93. oldalak anyaga, kivéve a 13-as osztályozási, raktározási részt. 2) A könyvtári raktározási táblázatok. 3) A módszertani útmutató anyagát (a megyei könyvtárak raktározási rendszere) a helyszínen fogjuk megtárgyalni.

Külön értesítést, behívót nem fogunk küldeni. A konzultáción való részvétel kötelező.

Megyei Könyvtár

Szeptember 4.

A Népművelési Miniszter 11-2-18/1954. N.P.M. számú utasítása a könyvtárosi munkakör képesítéshez kötéséről és a könyvtárosok továbbképzéséről előírja, hogy 1954 decembertől 1955. március 31-ig terjedő időben Könyvtár Technikai Minimumvizsgát kell tenni minden hivatásos könyvtárosnak. A Könyvtár Technikai Minimumvizsga a könyvtári munka elméletének és gyakorlatának alapvető, minimális ismereteit állítja kötelező tudnivalóul a könyvtárosok elé.

[...] 3.) A vizsgák lefolyása: a) A vizsga három (elméleti és gyakorlati) kérdés megvála-

szolásából, illetve megoldásából áll. b) A vizsga tananyagát a Népművelési Továbbképző Intézet, a Népművelési Minisztérium Könyvtári Főosztályával együttesen tételre bontja és a tételre megfelelően csoportosítja.

c) Mivel a vizsgáztató bizottság a vizsgát tevő könyvtárosokat nem ismeri és mivel mindenkítől egyformán megkövetelendő tananyagról van szó, a tételre a vizsgázók húzás által választják ki. d) A vizsgáztató bizottság a tételre vázlatának elkészítéséhez mintegy húsz-huszonöt percet biztosít a vizsgázó könyvtárosok részére. e) A vizsgabizottság, hogy a vizsgázó felkészültségéről jobban meggyőződjön a tételre kívül kérdéseket is tehet fel. f) A vizsgabizottság, ha a vizsgázók részéről csalság, meg nem engedett segédeszközök igénybevétele állapítja meg a vizsgázót pótvizsgára kötelezi.

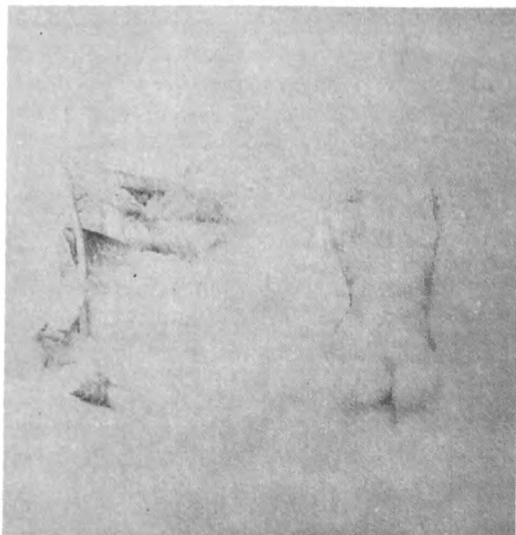
Könyvtári Főosztály

*

Kedvelem a megsárgult iratokat. Egyenként is különös titkokat rejtenek, ám sajátos logikámnak engedelmessé válnak is nekem: az elmélet és gyakorlat alkalmankénti diszharmoniajáról; az eredmények és hibák kívánatos, illetve sajnálatos folyamatosságáról; a társadalom, s részeként az ember erényeiről és gyarlóságáról.

Nem az én dolgom ítélkezni; utólag (sem) könnyű okosnak lenni.

Simon Gizella

Egyed László

Ritka madár az olyan művész, aki önmagát közönséges embernek tekinti. De az illető, aki a cimben foglalt nevet viseli, történetesen nem egy festőre gondol, ha magára gondol. Hanem „sokféle érzékkel bíró, kíváncsi” lényre, valakire, aki sokáig akar élni és mindig másképp. Akinek a képzőművészet csupán két okból fontos: mert művelése közben jól érzi magát, és mivel a „csajozásban” segít, hiszen ő nem szép és nem jó, és csupán ez teszi vonzóvá. Aki az életet érdekesebbnek tartja, mint a munkáját; aki hátborzongató különként úgy érzi, hiánytalan az élete és jódozágában nem tudja, mit csináljon; aki szeret a képzőművészetről beszélni, holott azt gondolja, hogy nem lehet; akinek a festészet irracionális; aki gátlástalanul tanul bárkitől és bármiből, mert ez az ihlet. Aki utálja a műelemzéseket, mert az esztétizálás a szakértelem hiánya, s annál többet mondani egy képről, hogy tetszik vagy nem tetszik, nem lehet. S aki ennek ellenére és épp ezért könyvet készül írni a képzőművészetről. Könyvet, amelyben arról lenne szó egy összefüggő műelemzés-sorozat keretében, hogy mi történik egy mozdulatlan képen belül, hogy – végül is – miért lesz mégiscsak jó vagy nem jó az a kép. Szigorú szerkezetű könyvet tervez. Négy esszét nyolc műről, az első kettőt a kompozíciónak, technikának, belső rendszereknek szentelve, a másik kettőt pedig annak a ténynek, hogy „mindez nem feltétlenül igaz”.

Ez a végtelenül szerény – végtelenül gögös? – festő, *Egyed László*, félig-meddig autodidakta. Képzőművészeti szakközépiskolát végzett, s bár a Fiala Művészek Stúdiójának tiszteletbeli tagja, de ma is, és némi megszokással immár tizenhárom éve *képesítés nélküli* művészettörténet-tanárként tanít az érdi gimnáziumban. Mint festő, már felfedezettett néhány év előtt. *Soros György* személyes rokonszenve és elismerése révén hosszabb időt

Amerikában töltött ösztöndíjjal, s ebből óriási sikert aratott ottani kiállítás lett. Így aztán – persze – itthon is megkülönböztetett figyelem övezte egy darabig, addig, amíg ő maga óvatosan le nem építette. A magyarországi karrierhez túl sok olyan emberrel kellett volna jón lennie, akiktől undorodott.

Kedves festői között tartja számon *Leonardót*: finomsága, mélysége és kutató szelleme miatt, *Picassót*: játékosságáért és nyughatatlanságáért – „néha azt hiszem, már beteltem vele, de mindig találok valami újat, nem tudok végére járni a fantáziájának” – és *Kleet*: elvontsága miatt, mert más dimenziókban mozog, mint bárki emberfia – nem egészen evilági lény, az új érzékenység ősembere, az, akiben semmi sincs a minden más festőben meglévő racionalizmusból, törékeny, finom, fátyolos, anélkül, hogy szépelegne. De tanulni nemcsak tőlük tanult: „Minden és mindenki, amit valaha szerettem, belémivódott.” Az sem véletlen hát, hogy a legkülönbözőbb technikák állnak közel hozzá, a tus, a kréta, az akvarell, a ceruza...

A rajzok és képek, mindennek megfelelően: meglepően sokfélék. Hol a legaggályosabb aprólékossággal kidolgozottak, hol dekadens vagy elnagyolt, karakterisztikus vonalokból állók, hol jelzesszerű, elmosódott foltok. Gesztusok, *nyomok* csupán, de mindig antropomorf alakrajzok, vagy az emberhez közel eső környezet valamely részletét ábrázolók. Mintha nem is ugyanaz az ember készítette volna őket. Mohón birni vágyók: „minden kell”, és lemondásra érett bölcsök: „semmi sem szükséges”; hedonisták és érzékenyek, lágyak és hidegek, tömörök és pihekönnyűek, szakszerűek és szakszerűtlenek. Nagyon szabadok.

Aki formálja őket: maga is az.

Abody Rita

A Társadalmi Szemle repertórium 1946–1956

E nagy hagyományokkal rendelkező sajtótermék, a Magyar Kommunista Párt, majd 1948-tól a Magyar Dolgozók Pártja, utóbb MSZMP központi elméleti folyóirata repertóriumának megjelentetése, 1986-os impreszummal, a lap fennállásának 40. évfordulójára, nem tekinthető pusztán „tiszteletkörnek”. Talán az sem véletlen, hogy az ideológiai kérdésekkel foglalkozó központi bizottsági üléssel (1987. november 11.) egy időben jutott el ez, a lap két későbbi időszakát feldolgozó repertóriumnál jóval kisebb példányszámban közreadott mű a könyvtárakba.

Történeti félmúltunk eme lényeges, máig ható korszakának kutatását szinte azonnal megkezdték, s körülbelül két évtizede jelentős eredményeket felmutatva egyre elmélyültebben és szélesebb körben folytatják a történeteszek és részben más társadalomtudományok művelői is. Mivel a rendelkezésre álló forráskiadványok, rendszerezett, analitikusan feltárt kutatói segédletek száma még mindig nem túl nagy, a szóban forgó kiadvány gyakorlati és elméleti jelentőségét lebecsülni, presztízis jellegűnek nyilvánítani többszörösen elhibázott dolog volna. Annál is inkább, mert bár kissé megkésettnek érezhetjük e repertóriumot, mégis általa olyan történeti, művelődés- és sajtótörténeti tények, művelődési és művészetpolitikai tendenciák, máig is ható szellemi irányok megismeréséhez, kiegészítéséhez juthatunk közelebb, olyan folyamatok válnak nyomon követhetőbbé és összehasonlíthatóvá, amelyek már csak „történelmünk birtokbavétele” miatt is nélkülözhetetlenek.

Hogyan jelentek meg e hasábkokon a koalíciós időszak problémái? Milyen kérdések voltak napirenden a korabeli közéletben? Mennyire állapíthatók meg a *Társadalmi Szemle* ezen évfolyamainak írásaiból a 40-es évek végén, az

50-es évek elején létrejött ellentmondások, politikai torzulások? Hogyan próbálta meg a folyóirat a munkásosztálynak, a társadalom fokozatosan vezetővé váló erejének a gazdasági és társadalmi életben gyakorolt hegemoniáját az ideológiában is érvényesíteni?

E szempontból tanulságos lehet, hogy a lap – különösen az első időszakban – sokat foglalkozott *ideológiai problémákkal*: a legújabbkori magyar történelemmel, a második világháború fontosabb eseményeivel, a fasizmussal, imperializmussal, a nacionalizmussal, valamint olyan – ma is aktuális – kérdésekkel, mint a demokrácia és a demokratikus haladás kibontakozási módok, lehetőségei.

Nem lenne érdektelen szólni a politikatörténet, a sajtótörténet, a művelődéspolitikai egyéb, a folyóiratban tárgyalt kérdéseiről. Megjelölni azt a szellemi közeget és annak változásait, felvázolni azt a koordináta-rendszert, melyben a lap élt és dolgozott, hatott. Ezt azonban ilyen rövid recenzió keretei között aligha tűzhetném ki célul. Inkább a kiadvány *szerkezetét, beosztását, az anyagot és annak feltártsági fokát* és technikáját, a mű használhatóságát fogom a továbbiakban vizsgálni.

Kinyitva a kötetet már az előszó után – az eddigi kiadványokban (*A Társadalmi Szemle 15 éve 1957–1971. 1972. FSZEK, A Társadalmi Szemle 10 éve 1972–1981. 1983. FSZEK.*, ismertetésüket lásd a *Könyvtáros* 1973/5. sz. és 1984/4. sz.) nem szereplő – értékes újítást, két informatív oldalt találunk. A *könyvészeti leírás*, több egyéb adat mellett, tartalmazza a folyóirat főszerkesztőinek és a mindenkori szerkesztőbizottság tagjainak névsorát is. Ezt és a névmutatót használva sok érdekes információhoz juthatunk, megtudhatjuk, ki, mikor volt közvetlen befolyással a lapra, honnan jött és hová került.

Eltérés a korábbi gyakorlattól a kutatói igényeknek megfelelően kialakított szerkezet, az öt nagyobb tematikai egységre tagolódo anyagfeltárási módszer. A repertorium *Tanulmányok, cikkek* című, leglényegesebb fejezete tartalmi szempontok szerint tagolódik további részekre. A folyóirat tartalmi struktúrájához, műfajaihoz, tipológiájához igazodó beosztáson belül kronológiai sorrendben következnek a címek. A további egységek formai szempontok szerint álltak össze. Az előző repertoriumokkal megegyezően itt is regisztrálják a *folyóirat-szemlét*. De míg ott csak a külön e célra kialakított mutatóban jött össze az anyag, addig itt önálló szerkezeti egységként kerül a felhasználó elé. Ebből következően differenciáltabb igények támaszthatók a tárgymutatóval szemben, amely e nagy feladatnak a *Napilapok, a folyóiratok mutatójával* együtt tesz eleget. Van némi átfedés, de megéri ez a feltárás, mert így együtt figyelemmel kísérhetők az egyes lapokból átvett másodközlések, a *Társadalmi Szemlében* ismertetett hazai és külföldi napilapok, folyóiratok.

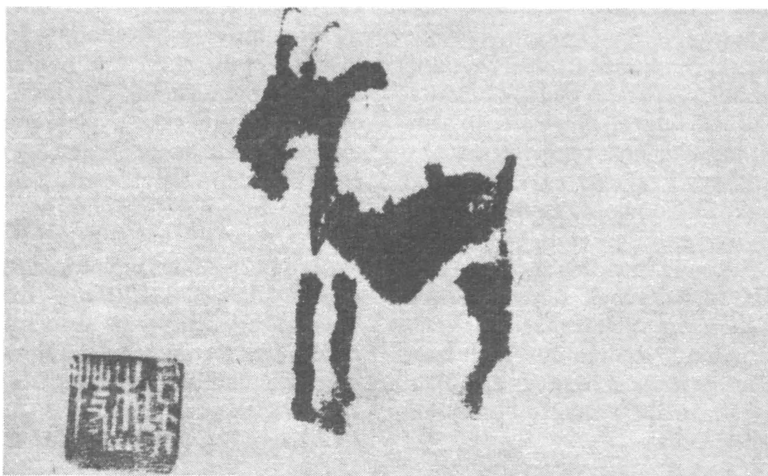
A könyvismertetések közül a nagyobb lélegzetű írások tematikus besorolást nyertek, így e rovat kialakításának következtelenségeit is a téma szerinti keresés lehetősége ellensúlyozza. Az *Irodalmi tájékoztató* című rész tételeinek csak lelőhelyeire van utalás, a tételes felsorolás nem jelent akkora veszteséget, mint amennyi hely megtakarítható vele. Ennek köszönhető, hogy majd fele terjedelmű ez a kiadvány az előzőhöz képest. A tartalmi értékek szerinti szétválasztás, és a helytakarékoság is indokolja a szerkesztőséghez írt levelek különválasztá-

sát a törzsanyagtól. Itt sincs tételes lajstromozás.

A *mutatók* általában jónak mondhatók. A *névmutatóban* – a kialakult gyakorlatnak megfelelően – az aláhúzás itt is az illetőről szóló vagy művét ismertető cikk tételszáma utal. Nem okozott nehézséget az idegen nevek átírása, a monogramok feloldása. Külön kell néhány szót szólni a *tárgymutatóról*. Jó a szerkezete és a tárgyszavak tematikája, egyensúlya. A határesetekre való utalások kielégítőek. Vannak azonban kisebb következtelenségek, hiányosságok is. Néhány példa: A Kommunista és Munkáspártok Tájékoztató Irodájának tárgyszavánál eggyel több tétel szerepel, mint ugyanezen témáról a Nemzetközi munkásmozgalom címszó alatt. Az Ideológia címszónál nincs utalás az irodalompolitikára, ahol pedig szép számmal szerepelnek ilyen problémák. A Magyar Tanácsköztársaság irodalma négy helyen is szerepel, kár, hogy a Forradalom címszó alatt kevesebb, mint másutt. Több nevet felesleges volt a névmutatóban és itt is szerepeltetni. A megelőző gyakorlattól eltérően az évfordulóknak és vitáknak nincs mutatójuk. Egyik sem okoz gondot, az adott témánál megtalálhatók.

Összefoglalóan megállapítható, hogy mind történelmi, kutatói, mind könyvtárosi szempontból hasznos, gondolatébresztő kiadvány, jó gyakorlati segédeszköz került kiadásra. (*MSZMP KB Párttörténeti Intézete, Könyvtár és Dokumentációs Osztály. Szerk. és a mutatókat összeáll. Ripp Zoltán. 147 l., 80 Ft.*)

Horváth Géza

Tallózó

Az elsőként bemutatott mű – a megszokottól eltérően – nem könyvtári kiadvány. Olyan könyv, amelyet „igazi” kiadó (Gondolat) adott ki, s amely a *Borsa Gedeon* és *Haiman György* szerkesztette *A magyar könyv* sorozat keretében jelent meg. Ez is, de persze a szerző személye is a könyv minőségének megbízható záloga. Az olvasó nem csalódik, ha végigböngészi a művet (*Kelecsényi Gábor: Múltunk neves könyvgyűjtői*), ezt – bár nem kifejezetten „könnyű” olvasmányról van szó, hiszen a munkát szükségszerűen sok adat, könyvészeti és művelődéstörténeti információ terheli – akár együltében is megteheti. A könyv ugyanis olvasmányos, „jól van megírva”. Amolyan bevezetésféle a magyar bibliográfia történetébe, ámbar a szerző saját bevallása szerint – miként *A homo bibliophilus mint a homo sapiens különleges alfaja* című fejezet végén megállapítja – inkább csak színes körképet szeretne adni „e nemes szenvedély néhány érdekesebb képviselőjéről”. A magyar bibliofília jeleseit bemutató krónika *Vitéz Jánossal* és *Janus Pannoniusszal* kezdődik. A huszonegy nagy bibliofil sorában a szerző természetesen szól *Mátyás király*, *Zsámboky János*, *Zrínyi Miklós*, *Bethlen Kata*, *Ráday Gedeon*, *Klimó György*, a két *Baththyány*, a *Telekiek*, *Széchenyi Ferenc*, *Illésházy István* gyűjtőmunkájáról is. A nagyok bemutatása a 19. század első felével, *Nagy István* hamvába holt gyűjtőmunkájának ismertetésével fejeződik be. A könyv végén az egyes fejezetek témájára vonatkozó irodalom jegyzékét találjuk, megkönnyítve ezzel az esetleges további tájékozódást. A könyv elsődleges célja a magyar bibliofília történetének népszerűsítése, alkalomadtán azonban tájékoztatósi célokra is kitűnően használható. Reméljük kell, hogy *Kelecsényi Gábor* beváltja ígérését és egy újabb könyvben folytatja majd a magyar bibliofília jeleseinak megidézését.

Az MTA Könyvtárának az épület megnyitása alkalmából elkészített kiadványa (*Évszázadok kultúrája a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárában*) a bibliofil érdeklődésűeket is vonzza. Már többször utaltunk – elismeréssel – az MTA Könyvtára kiadványainak színvonalára, nem utolsósorban izléses megjelenítésükre. A most megjelent képes album (a kötet háromszáznál több illusztrációt, fotóreprodukción tartalmaz) kiemelkedik a már megszokott, jó színvonalú mezőnyből is: minden dicséretet megérdemel, különösen, ha figyelembe vesszük, hogy „házilagosan” elkészített kiadványról van szó. A felvételeket a könyvtár fotólaboratóriuma, a sokszorosítást az MTA sokszorosítója készítette (a szedés előállítója a kiadványból nem állapítható meg). A könyvet *Fekete Gézáne* szerkesztette, művészeti tervezője – ebben az esetben nem túlzás a megjelölés – *Kampfner Zsófia*. Az album bemutatja a könyvtár főkönyvtárnokainak arcképcsarnokát, az adományokkal, vétellel, kötelestáblákkal, cserével gyarapodott állományból a muzeális és tudománytörténeti érdekességeket, ismerteti a művészi kötetstáblákat, végül a korabeli metszeteken, rajzokon, illetőleg fotókon bemutatja a könyvtárnak helyet adó épületeket. A könyv a „Kulturális és történelmi emlékeink feltárása, nyilvántartása és kiadása” elnevezést viselő program támogatásával jelent meg. Véleményünk szerint a pénz ezúttal jó helyre került, még akkor is, ha nyilvánvalóan reprezentatív, reprezentációs célú kiadvány keletkezett belőle.

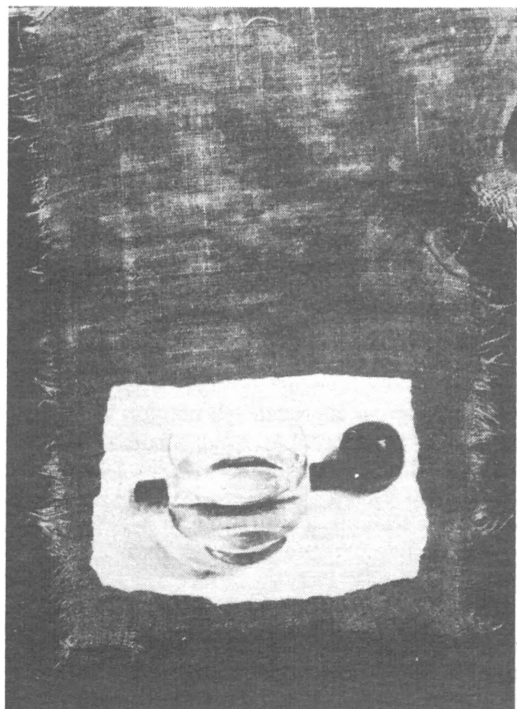
Az MTA Könyvtárának másik, jóval szerényebb külsejű, kiállítású, ám nem kevésbé hasznos kiadványa az akadémiai jutalmazási rendszerek történetének feldolgozásához szükséges adatokat, forrásokat közli (*Az Akadémia 1831–1858 között alapított jutalomtételei és előzményei*). A *Fekete Gézáne* által összeállított

kötet a jutalmakat, pályadíjakat az alapítás időrendjében sorolja fel. A történelmi bevezetőt, a kiadott jutalmak, a nyertesek nevei, a nyertes művek adatai, a bírálók nevei, valamint a nyomtatott művek megjelenési adatai, illetőleg a kéziratok lelőhely-adatai követik. A címben jelölt 1831–1858 közötti időtartomány a jutalmak alapítására vonatkozik, maguknak a jutalmaknak a felsorolását a jutalom fennállásának teljes időtartamára közli a könyv. A névindex utal a kötet megfelelő oldalára, de közli a jutalom megnevezését, a jutalom elnyerésének évét is.

A JATE Központi Könyvtárában és a JATE 1. sz. magyar irodalomtörténeti tanszéken készült a több mint egy évszázadot átfogó forrásanyag-publikáció, az *Adattár XVI–XVII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez* című sorozat 14. egységeként megjelent *Partiumi könyvesházak 1623–1730* címet viselő kötet. Kiadója az MTA Könyvtára, a kiadást támogatta az MM Tudományszervezési és Informatikai Intézete. A könyv Sárospatak, Debrecen, Szatmár, Nagybánya és Zilah magánkönyvtárainak és iskolai könyvtárainak állományjegyzékét, katalógusait adja közre, a cí-

mében szereplő „partiumi” jelzőt célszerűségi szempontok miatt kissé önkényesen használva. Könyvjegyzéknek neveznek minden olyan feljegyzést, amely legkevesebb öt különböző tételt említ, s e tételeknek legalább a könyvmivoltuk kiderül. Említik a jegyzékekben szereplő kéziratokat is. A jegyzetanyagban a tulajdonosokra vonatkozó életrajzi és bibliográfiai adatokat szerepeltetik. A könyvhöz a JATE Kalmár László Kibernetikai Laboratóriuma készítette a személy- és helynévmutatót. Hatalmas, imponáló méretű a Partiumi könyvesházak, bizvást elmondható róla, hogy könyvtörténeti kutatásaink maradandó értékű forrásgyűjteménnyel gyarapodtak általa.

Az Országos Széchényi Könyvtár rokon jellegű kiadvánnyal jelentkezett: a *Magyarországi egyházak kéziratkatalógusai* című sorozatában Szabó György összeállításában jelent meg *A Dunántúli Református Egyházkerület Nagykönyvtárának (Pápa) kéziratkatalógusa. 1850 előtti kéziratok* című kötet. A mű a könyvtár kézirtárában található levéltári jellegű anyagok teljességének leírását tartalmazza, valamint néhány tételt az Egyházkerületi Levéltár állományából, továbbá néhányat az egyházkerületi gyülekezetek anyagából. A gyülekezetek, plébániák további kéziratai feltárásának elősegítésére és ösztönzésére a kötet közli azt az útmutatót (a kéziratok címfelvételehez, valamint a kéziratkatalógus névmutatójának elkészítéséhez), amelyet a sorozat munkatársai kéziratok leírásánál és a névmutatók elkészítésénél alkalmaznak.

Szívet melengető meglepetés az **Állami Gorkij Könyvtár Évkönyve**: szolid és izléses borítójával (Szántó Tibor tervezte), anyagának vonzó tipográfiai elrendezésével a könyv szinte felhívja magára a figyelmet. Megjelenése azért is esemény, mert tudomásunk szerint az Állami Gorkij Könyvtár első ízben jelentkezett ilyenfajta kiadvánnyal. A könyvet forgatva azt kell megállapítanunk, hogy a „debütálás” egyáltalában nem sikerült rosszul. Sőt! Az évkönyv – amelynek terve, mint az előszóból megtudható, az alapítás 30. évfordulójára készülődve született meg – méltán képviseli a könyvtárat, és arról a fejlődésről tanúskodik, amelyet az intézmény a legutóbbi 10–15 év alatt megtett. Szerkezete és tagolása a hagyományokat követi, némi kiegészítéssel:

I. Az ÁGK történetéről és gyűjteményéről; II. A könyvtári munka elvi és gyakorlati kérdései; III. Nemzetiségi könyvtárügy, nemzetiségi kultúra; IV. Irodalmi tanulmányok; V. Mellékletek. Az I. és II. részben közölt anyagokból kezd kirajzolódni a ma már több mint harmincéves intézmény történetének vázlatos összképe, ugyanakkor fény derül a könyvtár eredendő funkcionális zavaraira is. Ezek gyökere a gyűjtőkör körül keresendő, nem véletlenül szentelt nagyobb tanulmányt épp az évkönyvben e kérdésnek *Kertész Gyula (Az Állami Gorkij Könyvtár gyűjtőkörének fejlődése és mai problémái)*. Megállapításaival – amelyek szerint a gyűjtőkör további részletezésre, finomításra szorul – egyetértünk, a fő gondot azonban nem ebben, hanem abban a szerintünk feloldhatatlan ellentmondásban látjuk, ami a „világirodalmi” jelző által indukált partalanság és a könyvtár igencsak véges beszerzési lehetőségei között feszül. Az évkönyv 2. sz. statisztikai táblázatának tanúsága szerint a könyvtár évente átlagosan 8 ezer kötet könyvet szerez be, amiből mintegy 2 ezer (!) magyar nyelvű, a többi legnagyobb részben a világnyelvek között oszlik meg, az „egyéb” nyelvekre 1985-ben 104, a „népi demokratikusakra” (mint nyelvi kategóriára!) – ugyancsak a táblázat szerint – 992 kötet jutott. Bárhogya is, bárhonnan is nézzük, ez a mennyiség, ezek a kötetszámok édeskevest jelentenek a szerzte a világban kibocsátott művek mennyiségéhez mérten. (És akkor még nem esett szó a folyóirat-irodalomról, amit az évkönyv és táblázatai meg sem említene.) Mindebből egyetlen következtetés szűrhető le: az ország az Európához és (tegyük hozzá) a világhoz való fölzárkózás igyekezetében él. A nyelvek tudása kezd egyre általánosabbá váló követelménnyé válni, ennek egyik következményeként várható a különböző kultúrák irodalmi iránti növekedő érdeklődés. A növekvő keresletet vagy az ÁGK idegen nyelvű beszerzéseinek bővítésével, vagy a világirodalmi közművelődési-szakkönyvtári funkciók decentralizálásával (távlatilag inkább az utóbbival) kellene kielégíteni.

Az évkönyvhöz visszatérve: az irodalmi, irodalomtörténeti tanulmányok mellett külön figyelmet érdemelnek a könyvtárnak a nemzetiségi könyvtárügy terén végzett munkáját bemutató dolgozatok. *Verseghi György* lakonikus rövidséggel megírt beszámolója (*Az Állami Gorkij Könyvtár szerepe a nemzetiségi könyvtárügyben*) húsz év megfeszített munkájának eredményeiről ad számot. Cikke olvastán az a

gondolat sejlik fel bennünk, hogy a nemzetiségi párthatározat (1968) óta eltelt időszakban vajon nem a nemzetiségi lakosság könyvtári ellátásának megszervezése jelentette-e a legnagyobb – kézzel fogható – eredményt a nemzetiségi kultúrák intézményfejlesztése terén? S ha nemzetiségieink oldaláról sok panasz, bírálat, vád érte a nemzetiségi iskolaügyet (gyanúm szerint: teljes joggal), vajon nem érdemelne-e meg alkalomadtán néhány dicséző szót a nemzetiségi könyvtári szervezet? Nem az Állami Gorkij Könyvtárnak (nem szorul rá), az ügynek szeretnénk nagyobb megbecsülést teremteni, mert ez esetleg több lehetőséget, nagyobb pénzt is jelenthet.

S ha már ilyen hosszan elidőztünk az ÁGK évkönyvénel, még egy dolgozatra kell felhívjunk a figyelmet: *Gyimes Ferenc*nek és társainak a munkaeredményeiről tudósító írásra (*Gyimes Ferenc: Mikroszámítógépek alkalmazása közművelődési könyvtárakban*). A cím nem árulja el, hogy sajátos kísérletről van szó: a *Kodály-Vargyas* népdalgyűjtemény kiegészés (Commodore-64) adaptációjáról és szolgáltatás jellegű közreadásának előkészítéséről. A szerző szerint a kidolgozott népzenei rendszer potenciális használói a megyei és városi könyvtárak, a tanárképző főiskolák, a Zeneakadémia vidéki tagozatai stb. A későbbiekben sor kerülhetne a hazánkban élő nemzetiségek dalanyagából kiválasztott reprezentatív minták feldolgozására, többirányú hasznosítására. A cikkből kivehetően egyelőre a rendszernek csak egy szűkebb, a Zeneművészeti Főiskola felvételi vizsgáira kijelölt, 100 népdalból álló választékot felölelő változata valósult meg, amely a következőket tudja: biztosítja – jelenleg tíz, a jövőben a felmerülő igényeknek megfelelő összes (gyűjtési, bibliográfiai, szövegi, zenei) szempontokra – egy-egy népdal visszakeresését, kezdősora kottaképezék megjelenítését a képernyőn (a szolmizációs szótagok és a ritmus jelölésével), és végül: a teljes dallam gépi megszólaltatását. A lehetőségek és a továbbfejlesztési elképzelések nagyon csábítóak. A cikkből nem derül ki, hogy a kutatók pontosan meddig jutottak el. Kívánatos lenne a sokat ígérő kísérletet alaposabban szemügyre venni, és ha kell, a továbbiakban központilag támogatni.

A szombathelyi **Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár** egyike a legszorgalmasabban és – nagy szó – legkövetkezetesebben publikáló

könyvtáraknak. Most kezünkbe jutott kiadványai közül négy a könyvtár bibliográfiai füzetek sorozatban a helytörténeti-helyismereti kurrens irodalmat tükrözi (*Vas megye irodalma* 91., 92., 93. füzete, valamint az 1986. évi *Mutatók* című füzet). A *Vasi Szemle* 1987-es évfolyamából készült különnyomatokról lévén szó, a késés érthető.

Nincs azonban késés a Berzsényi Dániel Megyei Könyvtárnak az Országos Tudományos Kutatási Alap támogatásával megjelent helyismereti szakkönyvtárja tekintetében. A *Vas megye nyelvészeti irodalma* (összeállította: Dr. Köbülkúti Katalin) című munka valódi bibliográfia, csak a fontos, az érdeklődő számára hasznos információkkal szolgáló dokumentumokat öleli fel (hírlap- és folyóiratcikkeket, kéziratokat, könyveket stb.). A kiadvány Vas megye földrajzi határán kívül figyelembe vette a történelmi Vas megyére vonatkozó irodalmat is. A határterületek irodalmának feltárására is törekedtek, különös tekintettel a néprajzi gyűjtések közlésére. A bibliográfia első fejezete az általános munkák közül azok leírásait tartalmazza, amelyek Vas megyére vonatkozóan is közölnek anyagot, illetőleg a kutatás, gyűjtés helyi problémáival foglalkoznak. A második fejezet a szövegközléseket, a harmadik a szóközléseket tárja fel. (Ez is, a nyolcadik is közöl tájszavakat.) Külön fejezetek foglalkoznak a névtannal, a nyelvtörténettel, a hangtannal, az alaktannal. Az utolsó fejezet a nyelvművelés tágan értelmezett fogalomköré-

be vágó irodalmat tükrözi. A kötetet név-, földrajzi mutató és rövidítésjegyzék zárja.

Ugyanennek az intézménynek a kiadványa a *Hangoskönyvek a Berzsényi Dániel Megyei Könyvtár zeneműtárában* című összeállítás. A jegyzék több mint két és félszáz tételt (és ennél sokkal több kazettát) sorol fel, a hangoskönyvek és egyéb irodalmi felvételek állományáról ad számot. A felvételek szépirodalmi művekre (több mint 200 tétel), a gyermek- és ifjúsági irodalom hangfelvételeire és ismeretközlő művekre oszlanak, valamennyi mű hatvanperces magnókazettá(k)ról hallgatható. A leírások közlik a szerző nevét, a mű címét és műfaját a felvételek terjedelmét és raktári jelzetét, továbbá a felolvasó, a közreműködő nevét. A kazetták kölcsönözhetőek (20 forint beiratkozási díj ellenében), illetőleg helyben meghallgathatók.

A könyvtár zeneműtára az irodalmi felvételek mellett gazdag zenei anyaggal is rendelkezik. Ebből ad bőséges ízelítőt a *Hanglemesztalókus 4. Jazz* című kiadvány, amelynek összeállítását a kiadvány bevezetője szerint „a Szombathelyen évenként megrendezésre kerülő Improvizációs Műhely, a város és a régió nagyszámú jazzkedvelő közönsége tartósan jelentkező érdeklődése inspirálta”. Tartalmazza a csak helyben hallgatható gyűjtemény összes dzsesszfelvételének (310 tétel) leírását, a dzsessz kialakulásától napjainkig reprezentálja a műfaj történetét a (magyar és külföldi együttesek egyaránt szerepelnek benne). A besorolás alapja a zenekarvezető, illetve a zenekar neve. A kiadvány második része a dzsesszel kapcsolatos kézikönyvtári és kölcsönözhető könyveket, valamint folyóiratokat sorolja fel. Névmutatóval és rövidítésjegyzékkel fejeződik be a nem mindennapi összeállítás. Fontos tudnivaló, hogy az egyes tételek mellett feltüntetett raktári jelzetek alapján a hangfelvételek helyben hallgatásra kikerhetőek, illetőleg a beszerzési ár 10 százalékáért átjászhatók. A Bevezető szerint a szolgáltatások könyvtárközi kölcsönzés útján is igényelhetők.

És még egy kiadvány a szombathelyi megyei könyvtár műhelyéből: *Könyvtárakról – könyvtárosoknak. Állomány, gyűjtőkör, szolgáltatások, nyitvatartási idő Észak-Dunántúl könyvtáraiban* címmel új átdolgozott kiadásban jelent meg a területi könyvtárközi együttműködés első ízben 1982-ben napvilágot látott tájékoztató füzete. A kiadvány a települések, ezen belül az intézmények betűrendjében sorolja fel az adatokat, és a számba vett könyvtá-

rak (szám szerint 131) funkció szerinti csoportosításával zárul. A tételes (betűrendes) felsorolás alkalmával egy-egy tételnél a kiadvány közli a könyvtár pontos megnevezését, címét, telefon- és telexszámát, a könyvtárvezető nevét, a könyvtár állományának nagyságát, gyűjtőkörét, szolgáltatásait (a térítések árával), a nyitvatartás időpontját, a könyvtárközi kölcsönzés feltételeit, ügyintézőjének nevét (mindkettő fontosságát az tudja leginkább megbecsülni, aki maga is kínlódott könyvtárközi kölcsönzéssel).

Fontos módszertani segédlettel jelentkezett a **Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár**: az alapfokú szolgáltatást nyújtó, kis és legkisebb közművelődési könyvtárak kézikönyv-állományának kialakításához állított össze „vezérfonalat”, a címe: *Ajánlott kézikönyvek kis és legkisebb közművelődési könyvtárak számára*. A C és D típusú könyvtárak számára összevontan elkészített lista 426 címet tartalmaz, olyanokat, amelyek az összeállító (*Vincze Gyuláné*) szerint e könyvtárakban minden valószínűség szerint már megvannak vagy pótlólag könnyen beszerezhetők. (Az összeállításba csak kivételesen – sorozat tagjaként vagy újabb kiadás híján – került be 1970 előtt kiadott mű.) A címléírások egyszerűsítettek, a jegyzék anyaga az ETO főosztályai szerint csoportosított.

Nem mindennapos esemény, hogy állami gazdaság nyomtatott szakbibliográfiával jelentkeztek, mint ezt most a Bácsalmási Állami Gazdaság tette. *A Napraforgó-termesztés ma-*

gyar nyelvű szakirodalma (szerzők: *Fekete Dezső–Fekete István László*) azoknak a könyveknek, kéziratoknak, tanulmányoknak, cikkeknek a listáját közli, amelyek Magyarországon a napraforgó-termesztésről 1945-től megjelentek (könyvek esetében az 1944 előtt megjelentek is szerepelnek). Összesen 77 fajta hírlapot, hetilapot és folyóiratot dolgoztak fel. A címléírás tartalmazza: a szerző(k) megnevezését, a könyv, cikk címét (könyveknél: a kiadás helyét, évét, kiadóját, terjedelmét és méretét), folyóiratok, hírlapok esetében az időszaki kiadvány nevét, megjelenési évét, hónapját, napját és oldalszámát. Ahol szükségesnek látszott, a címléírás után rövid annotáció olvasható. Az anyag elrendezésénél különválasztották a kéziratokat (ezeket a szerzők betűrendjében sorolták fel), a megjelenés időrendjében közlik az önálló kiadványokat (Könyvek, önálló kiadványok), a nem folyóirat jellegű időszaki kiadványokat (Gyűjteményes munkák, időszaki kiadványok), a folyóiratokban, hírlapokban megjelent tanulmányokat (Tanulmányok folyóiratokban, hírlapokban), illetőleg a megyei sajtóban napvilágot látott cikkeket (Cikkek). Az „időszaki kiadvány” fogalmának illetően, kissé önkényes értelmezése csak addig okoz zavart, amíg a bibliográfiát kézbe nem vesszük, akkor ugyanis nyilvánvalóvá válik, hogy az összeállítást gyakorlati szempontok vezették: hangsúlyozni kívánták a dokumentumtípus által meghatározott minőségi-színvonalbeli különbségeket. A kitűnő, autopsziával összeállított bibliográfia a feldolgozott hírlapok, folyóiratok jegyzékén kívül befejezésül szemelvényeket közöl Észak-Bácska 19. századi mezőgazdasági irodalmából is.

Zircz Péter

Lapozgató

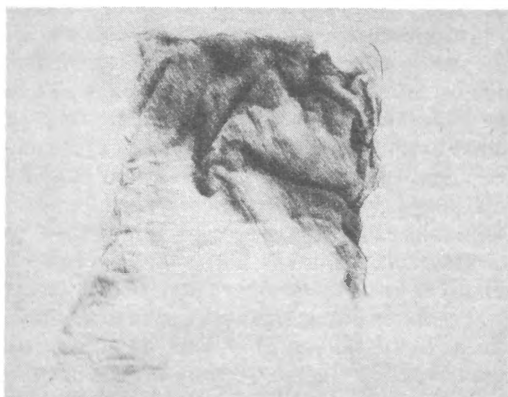
„**A szociológiai kutatások cáfolták** azt az előzetes elképzelést, hogy a mezőgazdaság kollektivizálása lényegesen megnöveli majd a mezőgazdaságban foglalkoztatottak szabadidejét” – írja *Zsarnóczai Sándor* A faluszociológia és mai valóságunk című tanulmányában, a *Magyar Tudomány* 1989/5-ös számában.

A tudós szerző megállapítja azt is, hogy bár a mezőgazdaságban foglalkoztatott lakosság jövedelmének szerkezete jelentősen megváltozott, „*a kulturális kiadások aránya nem növekedett*” a jövedelemmel arányosan, sőt egyes időszakokban csökkent. Leszögezi: „*a generációváltás ellenére a kulturális igény falun nem a remélt mértékben változott*”.

Ezt mind mi írtuk

Harmincöt éve: „Könyvtárosaink – valljuk meg őszintén, még a megyei könyvtárak vezetői és munkatársai is – sokszor hajlamosak a nehézségek és a hibák eltúlzására. Látni kell a mi területünkön is annak a fejlődésnek a jelentőségét, amelyet a tanácsok négy esztendő alatt elértek. Megerősödtek, gyakorlati tapasztalatokra tettek szert a gazdasági, termelési és kulturális feladatok megoldásában, s napról napra nagyobb gondossággal, hozzáértéssel és ügybuzgalommal törődnek a könyvtárakkal is. A könyvtárosok munkájának javulása, a könyvtárak fejlettebb, hatásosabb tevékenysége még azoknak a tanácsstagoknak, vb-elnököknek is lendületet ad, előttük is nagyobb tekintélyt szerez a könyvtáraknak, akik eddig keveset törődtek ezzel a kérdéssel, túlságosan kis dolognak találták az adóbeszedés és begyűjtés mellett. Egyre inkább – saját hibáikon is okulva – látják, hogy nem lehet a gazdasági szervezőmunka feladatait megoldani kulturális nevelés nélkül, s ezen belül a könyvtárak nélkül. Könyvtárosainknak segíteni kell ezt a folyamatot. A könyvtárak a dolgozó népé, a tanácsok joga és kötelessége fejlesztésük, irányításuk, éppen ezért fel kell számolni azokat a nézeteiket, amelyek egyes könyvtárosokban még ma is élnek, hogy a könyvtárak valamiféle, a tanácstól különálló, független szervek. Sok könyvtáros még nem becsüli eléggé a tanácsokat, s ahelyett, hogy munkájukat a saját eszközökkel messzemenően elősegíteni igyekezzenek, panasszal vannak teli és a tanácsokat vádolják azok miatt a hiányosságok miatt is, amelyeket gondosabb munkával és körültekintéssel maguk is könnyűszerrel meg tudnának oldani, ha az aktívakra, a lelkes olvasókra támaszkodnának és az ő segítségüket igénybe vennék.”

„A képzettségi utasítás értelmében sok, az állami hálózatban dolgozó könyvtárosnak kell elvégeznie az általános iskolát és a gimnáziumot. Ezek a könyvtárosok az iskolák levelező tagozatára kérik felvételüket. Azonban az is-

kolai év már megkezdődött. Így akik az idén már nem tudtak beiratkozni, csak a jövő évben kezdhetik meg tanulmányaikat. Addig is helyes, ha már most foglalkoznak a tananyaggal. Az általános iskolai és a gimnáziumi tankönyveket és a kötelező olvasmányok jegyzékét az iskoláktól szerezzék meg. Sőt arra is kell gondolniuk, hogy a megyei könyvtáraknál már most jelentsék be továbbtanulási szándékukat, mert a megyei tanács népművelési, illetve oktatási osztályai csak így biztosíthatják felvételüket a következő iskolai évben. Bár a miniszteri utasítás a szakszervezeti könyvtárosokra nem vonatkozik, helyes, ha ők is a gimnáziumi érettségi megszerzésére törekednek. A könyvtárosi munka fejlődése olyan méretű és a könyvtárral szemben támasztott igények annyira megnöttek, hogy a követelményeknek csak képzett, megfelelő általános műveltséggel rendelkező könyvtárosok felelhetnek meg.”

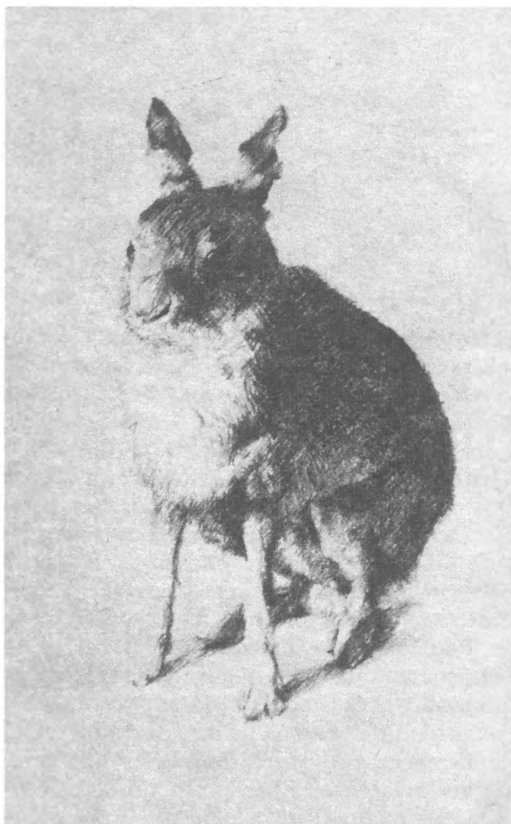
„Az 1954-es ünnepi könyvhét jelentős eseménye Nagy Imre válogatott beszédeinek és írásainak most megjelent kétkötetes gyűjteménye... A két kötetben több olyan beszéd és cikk szerepel, melyek most kerülnek először nyilvánosságra. Ezeket is, mint a közzétett írások mindegyikét, szilárd elvi biztonság, a marxiz-

mus-leninizmus magyarországi viszonyokra való alkalmazása jellemzi.” (*A Könyvtáros, 1954/10. sz.*)

Huszonöt éve: „Moszkvában a Központi Városi Nyekraszov Könyvtárat látogattam meg először, amelynek 406 ezer kötet állománya, 32 ezer olvasója, 600 ezer kötet évi forgalma van és 56 státusbeli dolgozója. Nem a mi könyvtárosaink vizsgáztatására mondom, de ha lehet, még zsúfoltabb, mint a budapesti Szabó Ervin Könyvtár fiókjai... Számomra szokatlan volt, hogy olyan könyvtárakban, ahol főfoglalkozású könyvtárosok egész serege van, a munka számottevő hányadát sok munkaágban társadalmi munkások végzik. Például az egyikben egy nyugdíjas könyvelő vezeti a leltárkönyvet, s kissé öreges féltékenységében néha egész nap bent van a könyvtárban, senkit nem enged a leltárkönyvekhez nyúlni, »nehogy elrontsák«... Néha szinte az volt az érzésem, hogy bizonyos adminisztratív munkák körülményes végzéséhez azért ragaszkodnak egy-egy helyen, mert a szorgalmas »öreg hangyák« szépen megcsinálják. Egyik helyen pl. valami 50 kölcsönzői kartotékdoboz volt, mindegyik olvasói személyi lapra beírva minden kölcsönzött könyv. Kérdeztem, hogyan győzik ezt a kegyetlenül sok munkát? Vigan felelték, hogy nincs probléma, beírják a társadalmi munkások.”

„Könyvtári forgalomszámláló. – Már a tervezésnél is arra törekedtünk, hogy forgalomszámlálónk egyszerű, könnyen kezelhető és lehetőleg kis méretű legyen... Méreteinél fogva a »Rex-Rotary Counter« elnevezésű löket-számláló látszott legalkalmasabbnak... Gombnyomásra működik... nyolc egységet vásároltunk... Az egységeket 30 cm hosszú és 15 cm széles alapvázra szereltük és elláttuk őket a működtetéshez szükséges billentyűkkel. Ezeket a számlálандó kategóriáknak megfelelően más-más színű műanyaggal vontuk be. Például a társadalomtudományi pirosat, a természettudományi kékét, a műszaki feketét, a mezőgazdasági zöldet, az egyéb ismeretterjesztő szürkét, a gyermek- és ifjúsági szépirodalom sárgát, a szépirodalom narancsszint kapott. Az olvasók számát a fehér színű billentyű összegezi... A készülék működése és kezelése nagyon egyszerű... A könyvtáros kölcsönzés közben üti le az egyes statisztikai kategóriák billentyűit. Néhány nap elteltével az egész folyamat szinte automatikusan megy.” (*Könyvtáros, 1964/10. sz.*)

Tíz éve: „A Magyar Könyvtárosok Egyesületének XI. vándorgyűlése a könyvtárak

együttműködéséről. – ...művelődéspolitikánkban a könyvtárügynek rangos helye van, s ez a Kulturális Minisztérium jelenlegi törekvéseiben is kifejezésre jut, mégpedig nem látványos akciókban, hanem az eredményeket és a fogyatékoságokat egyaránt számbavevő fejlesztési elképzelésekben, a hatodik ötéves terv előkészítésében. A könyvtárügy továbbra is kiemelt feladata az olvasói létszám emelése... A tervidőszakban el kell érni, hogy a könyvtári szolgáltatásokat igénybe vevők száma egyenletesen emelkedjék... Az adott gazdasági lehetőségek és az elképzelt, fokozottabb fejlesztések között nagy a feszültség, hiszen gazdasági lehetőségeink korlátozottak... Nem szeretném rózsaszínűre festeni helyzetünket. Természetesen valamennyi józan fejlesztési elképzelésünk teljesülése esetén sem mondhatunk le a szigorú takarékoságról, a belső tartalékok mozgósításáról, a szervezethez fokozásáról, a munkamegosztásról és az együttműködésről.” (*Könyvtáros, 1979/10. sz.*)

EGYED LÁSZLÓ grafikáiból
(Cikkünket lásd a 623. oldalon)

